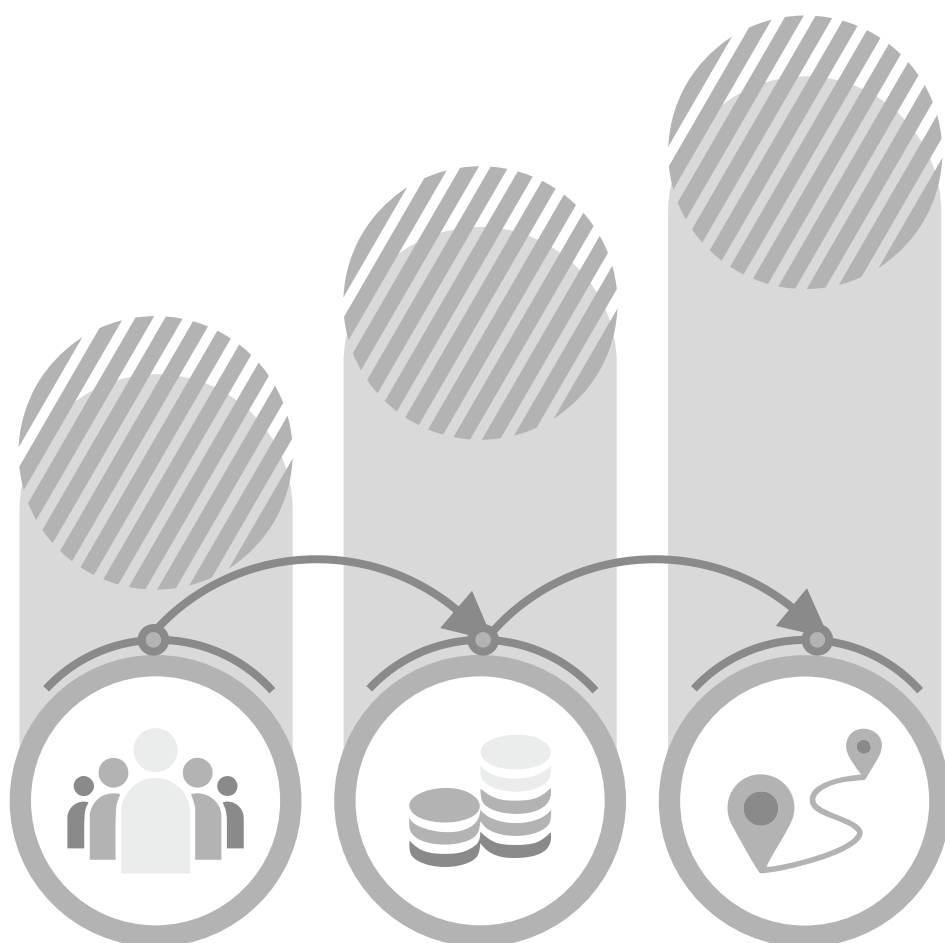

Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej a spójność powiatów województwa lubelskiego

The use of European Union funds and cohesion of powiats of lubelskie voivodship

Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej a spójność powiatów województwa lubelskiego

The use of European Union funds and cohesion of powiats of lubelskie voivodship

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Urząd Statystyczny w Lublinie, Lubelski Ośrodek Badań Regionalnych
Statistical Office in Lublin, Lublin Centre for Regional Surveys

pod kierunkiem

supervised by

Krzysztof Markowski

Zespół autorski

Editorial team

Urszula Bronisz

Prace redakcyjne

Editorial work

Urszula Bronisz, Anastasjya Hrytsuk

Tłumaczenie

Translation

Urszula Bronisz, Anastasjya Hrytsuk, Katarzyna Siemiaszko

Skład i opracowanie graficzne

Typesetting and graphics

Aneta Olszewska-Welman

ISBN 978-83-7402-253-8

Publikacja dostępna na stronie

Publications available on website

<http://lublin.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery>

Przy publikowaniu danych US prosimy o podanie źródła

When publishing Statistical Office data — please indicate the source

Przedmowa

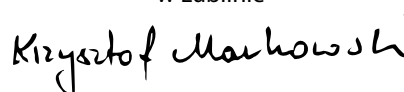
Polityka spójności Unii Europejskiej jest jednym z najważniejszych filarów integracji europejskiej i jednocześnie podstawowym instrumentem wyrównywania dysproporcji rozwojowych poszczególnych regionów Unii Europejskiej. Ukierunkowana na wzmacnianie obszarów, które doświadczają szczególnych trudności, ma na celu zmniejszanie różnicowań gospodarczych, społecznych i terytorialnych. Kwestia spójności stanowi ważny przedmiot rozważań teoretycznych i praktycznych w odniesieniu do wszystkich jednostek podziału terytorialnego. Obserwowana wewnętrzna polaryzacja regionów sprawia, iż zasadna staje się analiza procesów spójności na poziomie powiatów. W świetle ustawy o samorządzie terytorialnym pełnią one funkcje komplementarne w stosunku do gmin oraz są odpowiedzialne za realizację działań w sferze edukacji, służby zdrowia, pomocy społecznej, kultury, turystyki, transportu zbiorowego, zagospodarowania przestrzennego, a także gospodarki wodnej i ochrony środowiska.

Doceniając rolę polityki spójności oraz znaczenie powiatów w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego Urząd Statystyczny w Lublinie przygotował publikację analityczną pt. „Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej a spójność powiatów województwa lubelskiego”. Zakres przedmiotowy opracowania koncentruje się na analizie sytuacji społeczno-gospodarczej powiatów województwa lubelskiego w kontekście ich spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej oraz wykorzystania dostępnych środków finansowych w ramach obowiązujących w latach 2007–2013 programów operacyjnych Unii Europejskiej.

Opracowanie składa się z części metodycznej oraz analitycznej. W pierwszej części przedstawiono istotę wykorzystanych w publikacji metod analizy statystycznej. Z kolei strukturę części analitycznej publikacji tworzą rozdziały poświęcone zagadnieniom takim jak: ewolucja polityki spójności Unii Europejskiej, spójność społeczna, spójność ekonomiczna i spójność terytorialna powiatów województwa lubelskiego oraz absorpcja funduszy europejskich w powiatach województwa lubelskiego. Uzupełnieniem formy tekstowej są liczne mapy podkreślające specyfikę zjawisk opisanych w analizie deskryptywnej. Publikacja zawiera najistotniejsze dane z punktu widzenia charakterystyki przedstawionego w tytule opracowania tematu.

Jestem przekonany, że niniejsza publikacja będzie cennym źródłem wiedzy i informacji statystycznej w zakresie prezentowanego zagadnienia dla przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, środowisk naukowych i wszystkich osób zainteresowanych prezentowaną tematyką. Mam również nadzieję, iż przygotowane opracowanie zachęci Państwa do samodzielnego zgłębiania przedstawionej w nim problematyki wykorzystując w tym celu również inne dane dostępne zarówno w Urzędzie Statystycznym w Lublinie, na stronie internetowej Urzędu (<http://lublin.stat.gov.pl/>) oraz w Banku Danych Lokalnych.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego
w Lublinie

dr Krzysztof Markowski

Lublin, listopad 2019 r.

Preface

The European Union's cohesion policy is one of the most important European integration pillars and at the same time the basic instrument for removing development disparities between regions of the European Union. Focused on strengthening areas that face particular difficulties, the policy aims to reduce economic, social and territorial disparities. The issue of cohesion is an important subject of theoretical and practical consideration in relation to all units of territorial division. The observed internal polarization of the regions makes analysis of cohesion processes at the powiat level relevant. In the light of the Local Government Act, powiats perform complementary functions in relation to gminas and are responsible for the implementation of activities in the sphere of education, health care, social welfare, culture, tourism, public transport, spatial development, as well as water management and environmental protection.

Appreciating the role of cohesion policy and the importance of powiats in the process of socio-economic development, the Statistical Office in Lublin has prepared an analytical publication entitled „The use of European Union funds and cohesion of powiats of lubelskie voivodship“. The subject of the study focuses on the analysis of the socio-economic situation of the powiats of lubelskie voivodship in the context of their social, economic and territorial cohesion and the use of available funds under the operational programs of the European Union in 2007–2013.

The publication consists of a methodical and analytical part. The first part presents the essence of the statistical analysis methods used in the publication. The structure of the analytical part of the publication is constituted by chapters devoted to issues such as: evolution of the European Union cohesion policy, social cohesion, economic cohesion and territorial cohesion of the powiats of lubelskie voivodship and absorption of European funds in the powiats of lubelskie voivodship. The text is complemented by numerous maps highlighting the specific features of the phenomena presented in the descriptive analysis. The publication contains the most important data from the point of view of the characterization of the topic included in the title.

I am convinced that this publication will be a valuable source of knowledge and statistical information in the field of the presented issue for representatives of local governments, academic circles and all the people interested in the topic. I also hope that the prepared study will encourage you to explore the phenomena it describes, using for this purpose also other data available in the Statistical Office in Lublin, on the Office website (<http://lublin.stat.gov.pl/>) and in Local Data Bank.

Director
of Statistical Office
in Lublin

Krzysztof Markowski, PhD

Lublin, November 2019

Spis treści

Contents

Przedmowa.....	3
Preface.....	4
Objaśnienia znaków umownych. Ważniejsze skróty	9
Symbol. Main abbreviations	
Wstęp.....	10
Introduction	12
Synteza.....	14
Executive summary	15
Uwagi metodyczne.....	16
Methodological notes	
Rozdział 1. Pojęcie i ewolucja polityki spójności Unii Europejskiej.....	19
Chapter 1. The concept and evolution of the European Union cohesion policy	
Rozdział 2. Spójność społeczna powiatów województwa lubelskiego	25
Chapter 2. Social cohesion of the powiats of lubelskie voivodship	
Rozdział 3. Spójność ekonomiczna powiatów województwa lubelskiego	38
Chapter 3. Economic cohesion of the powiats of lubelskie voivodship	
Rozdział 4. Spójność terytorialna powiatów województwa lubelskiego.....	50
Chapter 4. Territorial cohesion of the powiats of the lubelskie voivodship	
Rozdział 5. Absorpcja funduszy Unii Europejskiej w powiatach województwa lubelskiego.....	60
Chapter 5. Absorption of European Union funds in the powiats of lubelskie voivodship	
Literatura	71
Literature	

Spis tablic

List of tables

1. Struktura polityki spójności Unii Europejskiej w latach 2007–2013	23
1. The structure of the European Union cohesion policy in 2007–2013	
2. Podstawowe zasady polityki spójności Unii Europejskiej.....	23
2. The basic principles of the European Union cohesion policy	
3. Katalog mierników spójności społecznej	26
3. Catalog of social cohesion measures	
4. Wskaźniki spójności społecznej.....	27
4. Indicators of social cohesion	
5. Skupienia powiatów pod względem wartości wskaźników spójności społecznej.....	35
5. Clusters of powiats in terms of the value of social cohesion indicators	
6. Wskaźniki spójności ekonomicznej.....	39
6. Indicators of economic cohesion	
7. Dochody własne budżetów powiatów na 1 mieszkańca według typu powiatu	39
7. Own revenue of powiat budgets per capita by type of powiat	
8. Powiaty wyróżniające się najwyższą wartością wskaźnika lokalnej specjalizacji w ramach sekcji PKD	41
8. Powiats with the highest indicator value of local specialization with in the NACE section	
9. Skupienia powiatów pod względem wskaźników spójności ekonomicznej.....	47
9. Clusters of powiats in terms of economic cohesion indicators	
10. Wskaźniki spójności terytorialnej	51
10. Indicators of territorial cohesion	
11. Skupienia powiatów pod względem wartości wskaźników spójności terytorialnej	58
11. Clusters of powiats in terms of the value of territorial cohesion indicators	
12. Programy Operacyjne w latach 2007–2013.....	60
12. Operational Programs in 2007–2013	
13. Priorytety Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	61
13. Priorities of the Human Capital Operational Program	
14. Projekty zrealizowane w ramach PO Kapitał Ludzki według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013.....	62
14. Projects implemented under the Human Capital OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013	
15. Projekty zrealizowane w ramach PO Infrastruktura i Środowisko według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013	64
15. Projects implemented under the Infrastructure and Environment OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013	
16. Projekty zrealizowane w ramach PO Innowacyjna Gospodarka według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013 (stan 31.12.2017)	66
16. Projects implemented under the Innovative Economy OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in in 2007–2013	
17. Projekty zrealizowane w ramach PO Rozwój Polski Wschodniej według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013	67
17. Projects implemented under the Development of Eastern Poland OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013	

18. Projekty zrealizowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013	68
18. Projects implemented as part of the Regional Operational Program for Lubelskie Voivodship according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013	
19. Projekty komplementarne realizowane w ramach RPO WL 2007–2013 w powiatach województwa lubelskiego.....	70
19. Complementary projects implemented as part of the Regional Operational Program for Lubelskie Voivodship in the powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013	

Spis wykresów

List of charts

1. Wykres liniowy średnich dla poszczególnych skupień pod względem spójności społecznej.....	36
1. Linear graph of averages for individual clusters in terms of social cohesion indicators	
2. Wykres liniowy średnich dla poszczególnych skupień pod względem spójności ekonomicznej.....	48
2. Linear graph of averages for individual clusters in terms of economic cohesion indicators	
3. Wykres liniowy średnich dla poszczególnych skupień pod względem spójności terytorialnej.....	58
3. Linear graph of averages for individual clusters in terms of territorial cohesion indicators	

Spis map

List of maps

1. Powiaty województwa lubelskiego	18
1. Powiats of the lubelskie voivodship	
2. Saldo migracji na pobyt stały	28
2. Net migration for permanent residence	
3. Wskaźnik obciążenia demograficznego	29
3. Age dependency ratio	
4. Stopa bezrobocia rejestrowanego	30
4. Registered unemployment rate	
5. Pracujący.....	31
5. Employed persons	
6. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej.....	32
6. Average monthly gross wages and salaries in relation to the average domestic	
7. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w wieku 3–5 lat.....	33
7. Children in pre-primary education establishments aged 3–5 years	
8. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach.....	34
8. Percentage of children in nurseries	
9. Miejsca w placówkach stacjonarnej opieki społecznej (łącznie z filiami).....	35
9. Places in residential social care institutions (including subsidiaries)	
10. Dochody własne powiatów.....	40
10. Own revenue of powiats	

11. Specjalizacja działalności gospodarczej w 2017 r. według sekcji PKD.....	43
11. Specialization of the economic activity in 2017 by PKD section	
12. Spółki handlowe.....	44
12. Commercial companies	
13. Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego.....	45
13. Commercial companies with foreign	
14. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach.....	46
14. Investment expenditures in enterprises	
15. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach.....	47
15. Gross value of fixed assets in enterprises	
16. Gęstość zaludnienia	52
16. Population density	
17. Wskaźnik urbanizacji.....	53
17. Urbanization rate	
18. Mieszkania oddane do użytkowania.....	54
18. Dwellings completed	
19. Sieć wodociągowa rozdzielcza.....	55
19. Distribution water supply system	
20. Sieć kanalizacyjna rozdzielcza	56
20. Distribution sewage system	
21. Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej	56
21. Percentage of population using sewage system	
22. Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni.....	57
22. Municipal and powiat roads with a hard surface	
23. Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013	63
23. Additional financing of projects from the EU funds under the Human Capital Operational Program 2007–2013	
24. Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007–2013	65
24. Additional financing of projects from the EU funds under the Infrastructure and Environment Operational Program 2007–2013	
25. Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007–2013.....	67
25. Additional financing of projects from the EU funds under the Innovative Economy Operational Program 2007–2013	
26. Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego 2007–2013	70
26. Additional financing of projects from the EU funds under the Regional Operational Program for the Lubelskie Voivodship 2007–2013	

Objaśnienia znaków umownych

Symbols

Symbol Symbol	Opis Description
Kreska (-)	zjawisko nie wystąpiło magnitude zero
Zero: (0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5 magnitude not zero, but less than 0.5 of a unit
(0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05 magnitude not zero, but less than 0.05 of a unit
Kropka (-)	zupełny brak informacji lub brak informacji wiarygodnych data not available or not reliable
Znak x	wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe not applicable
Znak Δ	oznacza, że nazwy zostały skrócone w stosunku do obowiązującej klasyfikacji categories of applied classification are presented in abbreviated form
Znak *	oznacza, że dane zostały zmienione w stosunku do wcześniej opublikowanych data revised
Znak #	dane nie mogą być opublikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej tajemnica statystyczna data may not be published due to the necessity of maintaining statistical confidentiality in accordance with the Law on Public Statistics
„W tym” “Of which”	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy indicates that not all elements of the sum are given
Comma (,)	used in figures represents the decimal point

Ważniejsze skróty

Main abbreviations

Skrót Abbreviation	Znaczenie Meaning
r.	rok year
p. proc. pp	punkt procentowy percentage point
tj. i.e.	to jest that is
tys.	tysiąc thousand
UE EU	Unia Europejska European Union
PO KL HC OP	Program Operacyjny Kapitał Ludzki Human Capital Operational Programme
PO IiŚ I&E OP	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko Infrastructure and Environment Operational Program
PO IG IE OP	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka Innovative Economy Operational Program
RPO WL ROP LV	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego Regional Operational Program of the Lubelskie Voivodship

Wstęp

Spójność społeczno-ekonomiczna i zróżnicowanie poziomu jednostek samorządu terytorialnego jest zjawiskiem naturalnym, warunkowanym nierównomiernym dostępem do szeroko rozumianych czynników rozwoju. Nierówności przestrzenne w zakresie rozkładu kapitałów i potencjałów rozwojowych stanowią przedmiot zainteresowania badań prowadzonych na gruncie różnych dyscyplin naukowych. Istotnym ich aspektem są analizy dotyczące procesów zbieżności/polaryzacji, czy też konwergencji/dywergencji regionalnych gospodarek. Badania nad konwergencją prowadzone są w znacznej mierze na gruncie międzynarodowym i krajowym. Rzadziej analizowany jest problem spójności wewnętrznej na poziomie regionalnym czy też lokalnym.

Obecnie kwestia spójności stanowi ważny przedmiot rozważań teoretycznych i praktycznych w odniesieniu do wszystkich jednostek podziału terytorialnego. Prowadzenie efektywnej polityki spójności wymaga rozumienia zjawisk i procesów zachodzących w otoczeniu. Dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym poszczególnych obszarów mają niejednokrotnie charakter strukturalny wynikający z peryferyjności w ujęciu geograficznym tj. położenia regionu, trudnych warunków klimatycznych i geograficznych oraz w ujęciu ekonomicznym tj. niekorzystnej struktury gospodarki, czy też niedostatecznie rozwiniętej infrastruktury.

Podstawowym celem polityki spójności będącej jednym z filarów Unii Europejskiej jest ograniczenie regionalnych dysproporcji wynikających z uwarunkowań zarówno o charakterze zewnętrznym jak i wewnętrznym. Nie zawsze jednak działania koncentrujące się na redukcji różnic obserwowanych w przestrzeni geograficznej przyczyniają się do zakładanych efektów. Do podstawowych źródeł nierówności zalicza się przestrzenne zróżnicowanie warunków naturalnych, dostępności komunikacyjnej, koncentracji kapitałów i zasobów, dostępu do wiedzy czy innowacji.

Obecnie celem polityki spójności jest nie tyle doprowadzenie do wyrównania poziomu rozwoju wszystkich regionów, co dążenie do zapewnienia zróżnicowania akceptowalnego społecznie i politycznie (Faludi 2006, Molle 2007). W ujęciu podmiotowym ewaluacja polityki spójności jest dokonywana na poziomie państw członkowskich, regionów w ramach poszczególnych krajów oraz na poziomie wszystkich regionów Unii Europejskiej. Przy ocenie spójności w wymiarze przedmiotowym bierze się pod uwagę spójność społeczną, ekonomiczną i terytorialną. W ramach pierwszej z nich najczęściej ocenie podlega poziom bezrobocia wyrażony stopą bezrobocia. Dodatkowo brany jest pod uwagę także wskaźnik zatrudnienia oraz wskaźnik zagrożenia ubóstwem. W przypadku spójności ekonomicznej kluczowym wskaźnikiem jest PKB per capita. W przypadku spójności przestrzennej rozumianej w kategoriach dobrej dostępności do wszystkich miast w ramach Unii Europejskiej podstawowe znaczenie ma wskaźnik dotyczący czasu podróży.

Warto zaznaczyć, iż narzędzia polityki spójności umożliwiające ewaluację poziomu spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej dotyczą jedynie regionów, nie odnoszą się zaś do niższego poziomu podziału terytorialnego. Wydaje się jednak, że obserwowane zróżnicowanie wewnętrzne województw jest na tyle istotne, że zasadna jest analiza procesów konwergencji na poziomie powiatów. W literaturze przedmiotu podkreśla się, iż to właśnie powiaty mogą być traktowane jako gospodarki lokalne utożsamiane z danym rynkiem pracy czy też obszarem funkcjonalnym (Brodzicki, Kuczevska 2012, Ciołek 2017).

Zgodnie z Ustawą o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. powiat wykonuje określone zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie m.in: edukacji publicznej, promocji i ochrony zdrowia, pomocy społecznej, polityki prorodzinnej, kultury, transportu zbiorowego i dróg publicznych, gospodarki nieruchomościami, przeciwdziałania bezrobociu i aktywizacji lokalnego rynku pracy, czy też

ochrony środowiska i przyrody. Katalog realizowanych zadań jest więc zróżnicowany. Źródłem dochodów własnych powiatów są: wpływy z opłat stanowiących dochody powiatu, uiszczanych na podstawie odrębnych przepisów, dochody uzyskiwane przez powiatowe jednostki budżetowe oraz wpłaty od powiatowych zakładów budżetowych, dochody z majątku powiatu, składki, zapisy i darowizny na rzecz powiatu, dochody z kar pieniężnych i grzywien określonych w odrębnych przepisach, 5,0% dochodów uzyskiwanych na rzecz budżetu państwa w związku z realizacją zadań z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych ustawami, odsetki od pożyczek udzielanych przez powiat, odsetki od nieterminowo przekazywanych należności stanowiących dochody powiatu, odsetki od środków finansowych gromadzonych na rachunkach bankowych powiatu, dotacje z budżetów innych jednostek samorządu terytorialnego, inne dochody należne powiatowi na podstawie odrębnych przepisów. Warto podkreślić, że wielkość i struktura endogenicznych zasobów akumulowanych w danym systemie terytorialnym przekłada się na jego możliwości rozwojowe.

Introduction

Socio-economic diversification of the level of local government units is a natural phenomenon, conditioned by an unequal access to widely understood development factors. Spatial inequalities regarding distribution of capitals and potentials constitute the subject of interest of research carried out within various fields of study. The analyses connected with processes of convergence/polarization or convergence/divergence of regional economies are their important aspect. The research on convergence is conducted to a great extent at the international and national levels. The problem of internal cohesion of regional or local economies is analysed less often.

Nowadays, the issue of cohesion is an important subject of theoretical and practical consideration in relation to all units of territorial division. Implementing an efficient cohesion policy requires understanding of phenomena and processes taking place in the surrounding environment. Disparities in the socio-economic development of certain areas are frequently of a structural nature resulting from peripheral geographical characteristics, e.g. region location or difficult climatic and geographical conditions, as well as from economic characteristics, e.g. unfavourable economy structure or infrastructure which is not developed enough.

The main aim of the cohesion policy, constituting one of the European Union pillars, is limiting regional disparities resulting from both external and internal conditions. However, the activities focused on reduction of the differences observed in the geographical area do not always contribute to the assumed effects. The main sources of inequality include spatial diversification of natural conditions, availability of transport, concentration of capitals and resources as well as access to knowledge and innovations.

Currently, the aim of the cohesion policy is to strive for assurance of diversity which is acceptable socially and politically rather than to equal the development level for all regions (Faludi 2006, Molle 2007). When it comes to subject evaluation of the cohesion policy, it is performed at the level of member states, regions within certain countries and at the level of all regions in the European Union, whereas object evaluation takes social, economic and territorial cohesion into account. In the first type of evaluation, the level of unemployment expressed by a registered unemployment rate is evaluated most often. In addition, employment rate and at-risk-of-poverty rate are considered as well. In case of economic cohesion, the key rate is GDP per capita. For spatial cohesion understood as good access to all the cities within the European Union, the time of journey has a fundamental meaning.

It is worth underlining that the cohesion policy tools, which make it possible to evaluate the level of social, economic and territorial cohesion, relate only to regions and do not relate to the lower level of territorial division. However, it seems that the observed internal diversity of voivodships is so important that the analysis of the convergence processes at the level of powiats seems justified. It is highlighted in the literature that powiats might be treated as local economies associated with a certain labour market or a functional area (Brodzicki, Kuczevska 2012, Ciolek 2017).

Pursuant to the Powiat Self-Government Act of 5 June 1998, a powiat performs certain public tasks of a supra-gmina nature in terms of e.g. public education, promoting and protecting health, pro-family policy, culture, collective transport and public roads, real estate management, preventing unemployment and activating local labour market as well as environment and nature protection. Thus, the catalogue of executed tasks is diversified. Sources of own income of powiats include proceeds from the fees constituting the powiat income paid on the basis of separate regulations, income obtained by powiat budget units and payments from powiat budgetary establishments, income from the powiat estate, contributions, bequests and donations for a powiat, income from financial penalties and fines defined in separate regu-

lations, 5.0% of income obtained for the national budget in connection with execution of tasks regarding government administration and other tasks commissioned in relation to certain acts, interest on loans given by a powiat, interest on receivables not paid on time which constitute powiat income, interest on financial resources on powiat bank accounts, grants from budgets of other territorial government units and also other income due to a powiat on the basis of separate regulations. It is worth underlining that the size and structure of endogenetic resources cumulated in a certain territorial system translate to its development possibilities.

Synteza

Polityka spójności jest główną polityką inwestycyjną UE mającą na celu wyrównywanie dysproporcji w szczególności pod względem dochodu na mieszkańca i standardu życia, a także włączenia społecznego i możliwości zatrudnienia, tworzenia dóbr publicznych takich jak innowacje i infrastruktura cyfrowa, inwestycje społeczne czy inteligentny transport publiczny. Jest swoistym katalizatorem zarówno prywatnych jak i publicznych inwestycji ukierunkowanych na rozwój. Przyczynia się do poprawy konkurencyjności obszarów i warunków życia ich mieszkańców.

W latach 2007–2013 polityka spójności koncentrowała się przede wszystkim na regionach słabiej rozwiniętych, które doświadczały największych problemów, inwestycje były lokowane także w obszarach o wysokim stopniu bezrobocia i najuboższych ośrodkach miejskich.

Na poziom rozwoju gospodarczego i spójności terytorialnej ma wpływ wiele czynników, tj. m.in.: geograficzne usytuowanie jednostki, stopień rozwoju infrastruktury czy też występowanie dużych ośrodków miejskich na danym obszarze. Wzmacnianie spójności jest jednym z podstawowych celów i priorytetów realizowanych w ramach polityki regionalnej. Poprzez działania realizowane w ramach polityki spójności możliwe staje się uruchomienie niewykorzystanych dotychczas potencjałów endogennych. Jednocześnie należy pamiętać, iż spójność jest zarówno wartością jak i wyzwaniem, gdyż koncentracja na niwelowaniu dysproporcji może prowadzić do generowania impulsów hamujących rozwój najbardziej dynamicznych obszarów.

Deskryptywna analiza spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej wykazała istotne rozbieżności przestrzenne pomiędzy badanymi jednostkami terytorialnymi. Z kolei przeprowadzona próba grupowania powiatów pozwoliła na wyznaczenie relatywnie jednorodnych grup powiatów pod względem wykorzystanych wskaźników. Jednostkami, które charakteryzowały się korzystną sytuacją pod względem wszystkich trzech aspektów spójności były cztery miasta na prawach powiatu tj. Biała Podlaska, Chełm, Lublin i Zamość. W obszarze spójności społecznej wyróżniały się wysokim poziomem rozwoju rynku pracy oraz warunków życia mieszkańców, w obszarze spójności ekonomicznej wysokim poziomem wskaźników finansowo-gospodarczych, zaś na płaszczyźnie spójności terytorialnej charakteryzowały najwyższymi wartościami wszystkich analizowanych wskaźników. Z kolei w grupie jednostek, które cechowała najmniej korzystna sytuacja pod względem wartości wskaźników spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej znalazły się powiaty: bialski, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, lubartowski, tomaszowski, włodawski i zamojski. Niewątpliwie jednak, pozyskane w latach 2007–2013 środki pozwoliły na wzmocnienie spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej wszystkich powiatów województwa lubelskiego. Dostępność funduszy europejskich umożliwiła rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej, transportowej oraz wodno-kanalizacyjnej. Ponadto wpłynęła na eliminację barier przestrzennych między powiatami województwa lubelskiego.

Executive summary

The cohesion policy is the main investment policy of the European Union, aimed at removing disparities especially in terms of income per capita and living standards, as well as at social inclusion and possibilities of employment, creating public goods, such as innovations and digital infrastructure, social investments and smart public transport. It is a catalyst for both private and public investments directed at development. It contributes to improvement of the areas and living conditions of their residents.

In 2007–2013, the cohesion policy was mainly concentrated on the less developed regions, which were experiencing the biggest problems, and investments were also located in the regions with a high level of unemployment and the poorest urban centres.

A lot of factors have an influence on the level of the economic development and territorial cohesion, i.e. a geographical location of the unit, a level of infrastructure development or presence of big urban centres in a given area. Strengthening the cohesion is one of the primary objectives and priorities executed within the regional policy. Thanks to activities performed within cohesion policy, it becomes possible to launch the endogenous potentials which have not been used so far. At the same time, it should be remembered that cohesion is both a value and challenge, as focusing on the removal of disparities might lead to generating impulses inhibiting development of the most dynamic areas.

A descriptive analyses of the social, economic and territorial cohesion showed considerable spatial discrepancies between the examined territorial units. Moreover, an attempt carried out at grouping the powiats allowed to determine groups of powiats relatively homogeneous in terms of the used indicators. The units characterized by a favourable situation when it comes to all three aspects of cohesion included four cities with a powiat status, i.e. Biała Podlaska, Chełm, Lublin and Zamość. They distinguished themselves by a high level of the labour market development and living conditions of residents in the area of the social cohesion, by a high level of financial and economic indicators in the area of the economic cohesion and by the highest values of all the analysed indicators in the area of the territorial cohesion. When it comes to the group of units with the least favourable situation when it comes to the values of indicators of social, economic and territorial cohesion, there were the following powiats: bialski, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, lubartowski, tomaszowski, włodawski and zamojski. Without a doubt, the resources obtained in 2007–2013 allowed to strengthen the social, economic and territorial cohesion of all powiats of lubelskie voivodship. Availability of European funds made it possible to develop telecommunication, transport and water and sewage infrastructure. What is more, it had an impact on elimination of the spatial barriers between the powiats of lubelskie voivodship.

Uwagi metodyczne

Methodological notes

Celem niniejszej publikacji było przedstawienie poziomu spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej powiatów województwa lubelskiego. Kluczowe było ukazanie wpływu interwencji publicznych. Zamierzenia te realizowano stosując zestaw informacji opartych na danych statystycznych statystyki publicznej. Wskaźniki te były podstawą do przeprowadzenia zaawansowanych analiz statystycznych oraz formułowania wniosków dotyczących najważniejszych zjawisk społeczno-gospodarczych.

1) miar położenia:

- średnia arytmetyczna – charakteryzująca średni poziom wartości zmiennej,
- mediana (wartość środkowa) – dzieląca badaną zbiorowość na dwie równe części w taki sposób, że połowa obiektów posiada wartość cechy nie większą, a pozostałe 50% nie mniejszą od mediany,
- kwartyle – wartości cechy dzielące zbiorowość na części (wartości ćwiartkowe), tj. kwartył pierwszy (dolny Q1) – dzielący zbiorowość w taki sposób, że $\frac{1}{4}$ (25%) jednostek ma od niej wartości nie większe, a $\frac{3}{4}$ (75%) nie mniejsze. Kwartył trzeci (Q3) – dzielący zbiorowość w taki sposób, że 75% jednostek ma od niej wartości zmiennej nie większe, a 25% nie mniejsze.

2) miar zmienności (rozproszenia, dyspersji):

- współczynnik zmienności (V) – umożliwiający porównanie zmienności dwóch rozkładów, obliczany jako iloraz zmienności danej cechy – odchylenia standardowego i średniej wartości danej cechy. Odzworowuje on relacje skupienia elementów próby do wartości średniej. Określa jak bardzo grupa obserwacji jest zróżnicowana pod względem analizowanej cechy. Interpretacja współczynnika zmienności jest następująca:
 - $V < 20\%$ – mała zmienność,
 - $20\% < V < 40\%$ – przeciętna zmienność,
 - $40\% < V < 100\%$ – duża zmienność,
 - $100\% < V < 150\%$ – bardzo duża zmienność,
 - $V > 150\%$ – skrajnie duża zmienność.

Zmienne diagnostyczne wykorzystane do oceny poziomu spójności zostały opisane w rozdziałach poświęconych jej trzem wymiarom. Badanie empiryczne przeprowadzone było z wykorzystaniem metod analizy statystycznej. W celu wyznaczenia jednorodnych grup powiatów pod względem badanych wskaźników spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej zastosowana została jedna z wielowymiarowych technik eksploracyjnych jaką była analiza skupień zwana również analizą klasterową. Ideą tej metody było grupowanie obiektów zgodnie z zasadą podobieństwa wewnętrznego i zróżnicowania względem zewnętrznych grup. Analiza skupień obejmowała różne algorytmy klasyfikacji, które można było podzielić na metody hierarchiczne i niehierarchiczne. Metody hierarchiczne polegały na iteracyjnym łączeniu obiektów, prowadzącym do uzyskania uszeregowanego drzewa skupień (Stanisz 2007), natomiast metody niehierarchiczne na przenoszeniu obiektów z jednego skupienia do kolejnych w sposób umożliwiający stworzenie najlepszego zestawu skupień.

W niniejszym badaniu jako sposób klasyfikacji wybrano niehierarchiczną metodę grupowania k-średnich, co wiązało się z koniecznością podjęcia arbitralnej decyzji dotyczącej liczby skupień. Jako wstępny zestaw cech diagnostycznych każdorazowo przyjęty został katalog wskaźników wykorzystanych w analizie deskryptywnej trzech wymiarów spójności.

Następnie posługując się współczynnikiem zmienności obliczonym za pomocą wzoru:

$$V = \frac{S}{\bar{x}}$$

gdzie:

$$\bar{x}_j = \frac{\sum_{i=1}^n x_{ij}}{n}$$

to średnia arytmetyczna wartości cechy x_{ij} , zaś:

$$s_j = \sqrt{S_{j^2}} = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}$$

to odchylenie standardowe, $i=1,2, \dots, n$, a $j=1,2, \dots, m$ (Młodak 2006).

przeprowadzona została weryfikacja zmiennych pod kątem stopnia ich zróżnicowania (minimalny próg współczynnika zmienności na poziomie 10%). Następnym etapem było zbadanie poziomu wzajemnego skorelowania oraz eliminacja cech o zbyt wysokim poziomie współczynnika korelacji liniowej r_{xy} przekraczającym poziom 0,75.

Wartość korelacji liniowej obliczana została według wzoru:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}},$$

gdzie:

r_{xy} – współczynnik korelacji liniowej Pearsona, $r_{xy} \in [-1;1]$,

x_i, y_i – i -te wartości obserwacji x i y ,

\bar{x}, \bar{y} – odpowiednie średnie arytmetyczne,

n – ilość obserwacji

Kolejnym etapem była standaryzacja danych, co w ramach prowadzonej procedury badawczej zapewniło porównywalność zmiennych oraz zapobiegło przypisywaniu większej wagi zmiennym, które przyjmowały większe wartości. Standaryzacja została przeprowadzona według wzoru:

$$xstd = \frac{x - \left(\frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}\right)}{\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}}$$

Wstępną identyfikację liczby uporządkowanych skupień umożliwiła aglomeracja metodą Warda pozwalająca na tworzenie takich skupień, aby zminimalizować sumę kwadratów wewnątrzgrupowych na danym etapie aglomeracji. W metodzie tej na każdym etapie spośród wszystkich możliwych do łączenia par skupień wybierało się tę, która daje skupienie o minimalnym zróżnicowaniu. Miarą takiego zróżnicowania względem wartości średnich było wyrażenie ESS (Error Sum of Squares), zwane również błędem sumy kwadratów, które określone zostało wzorem (Stanisz 2007):

$$ESS = \sum_{i=1}^k (x_i - \bar{x})^2,$$

gdzie:

x_i – wartość zmiennej będącej kryterium segmentacji dla i -tego obiektu,

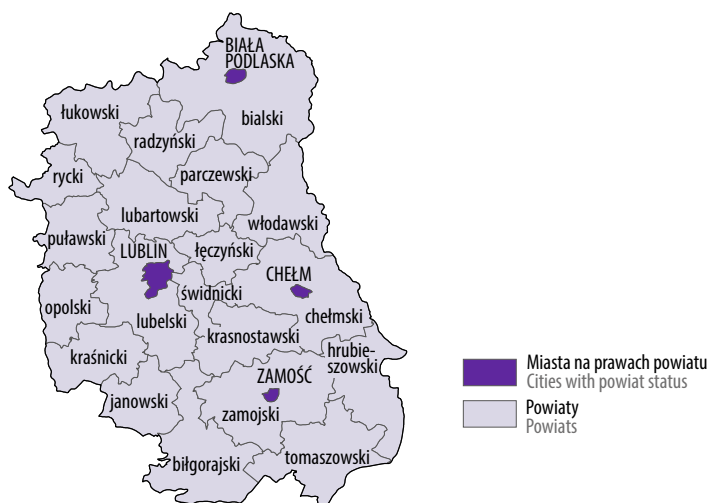
k – liczba obiektów w skupieniu.

Następnie wykorzystując zaliczaną do metod niehierarchicznych metodę k-średnich zostało przeprowadzone grupowanie powiatów w jednorodne skupienia, co zapewniło maksymalną wewnętrzną jednorodność wyróżnionych grup oraz maksymalne zróżnicowanie pomiędzy nimi.

Badanie wybranych zmiennych diagnostycznych miało na celu dostarczenie informacji na temat obszarów, w ramach których pomiędzy powiatami występował wzrost poziomu spójności lub rozbieżności.

Zakres podmiotowy publikacji obejmował 24 powiaty znajdujące się na obszarze województwa lubelskiego, w tym 20 powiatów ziemskich oraz 4 powiaty grodzkie (miasta na prawach powiatu)¹.

Mapa 1. Powiaty województwa lubelskiego
Map 1. Powiats of the lubelskie voivodship

Zakres przedmiotowy opracowania koncentrował się na analizie sytuacji społeczno-gospodarczej powiatów województwa lubelskiego w kontekście ich spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej oraz wykorzystania dostępnych środków finansowych w ramach obowiązujących w latach 2007–2013 programów operacyjnych Unii Europejskiej.

Strukturę publikacji tworzą rozdziały poświęcone następującym zagadnieniom: ewolucja polityki spójności Unii Europejskiej, spójność społeczna, ekonomiczna i terytorialna powiatów województwa lubelskiego oraz absorpcja funduszy europejskich w powiatach województwa lubelskiego.

Źródło danych dla analiz empirycznych stanowiły zasoby statystyki publicznej. Ponadto w publikacji wykorzystano dane pozyskane z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego oraz pochodzące z Krajowego Systemu Informatycznego Monitoringu i Kontroli (rejestr SIMIK).

Przyjęty w publikacji horyzont czasowy został poniekąd wyznaczony przez ramy okresu programowania UE. Jako punkty odniesienia dla analiz ukazujących zmianę poziomu spójności powiatów przyjęto rok 2007, traktowany jako swoisty „bilans otwarcia” oraz rok 2017, postrzegany jako „bilans zamknięcia”, gdyż informacja na temat efektów zrealizowanych interwencji publicznych była aktualna na dzień 31.12.2017 r. Wszystkie obliczenia zostały przeprowadzone przy wykorzystaniu pakietu STATISTICA StatSoft.

¹ Zgodnie z ustawą o samorządzie powiatowym status miasta na prawach powiatu przysługuje jednostkom, które w dniu 31 grudnia 1998 r. posiadały więcej niż 100 tys. mieszkańców, a także z tym dniem przestały być siedzibami wojewodów, chyba że na wniosek właściwej rady miejskiej odstąpiono od nadania miastu praw powiatu, oraz tym, którym nadano status miasta na prawach powiatu przy dokonaniu pierwszego podziału administracyjnego kraju na powiaty.

Rozdział 1

Chapter 1

Pojęcie i ewolucja polityki spójności Unii Europejskiej

The concept and evolution of the European Union cohesion policy

Polityka spójności Unii Europejskiej zwana również polityką strukturalną, regionalną czy też regionalną polityką strukturalną jest jednym z najważniejszych filarów integracji europejskiej i jednocześnie podstawowym instrumentem wyrównywania zróżnicowań rozwojowych poszczególnych regionów Unii Europejskiej. Ukierunkowana na wzmacnianie obszarów, które zmagają się ze szczególnymi trudnościami ma na celu zmniejszanie dysproporcji gospodarczych, społecznych i terytorialnych, zapewnienie szczególne go wsparcia regionom słabiej rozwiniętym, a także zapobieganie procesowi pogłębiania się dysproporcji regionalnych.

Na kształt i przeobrażenia europejskiej polityki regionalnej miały wpływ głównie procesy polityczne. Impulsem do zmiany zasad organizacyjnych lub celów wspólnotowej polityki regionalnej były przede wszystkim kolejne rozszerzenia Wspólnot, nowe perspektywy finansowe oraz działania związane z liberalizacją wspólnego rynku.

Podstawy prawne europejskiej polityki regionalnej zostały ujęte w preambule Traktatu Ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG) w Rzymie w roku 1957, w której znalazł się zapis: „państwa członkowskie będą dążyć do zjednoczenia gospodarki narodowej i wspierać jej harmonijny rozwój, zmniejszając różnice pomiędzy poszczególnymi obszarami” (Traktaty Rzymskie z 24 grudnia 2002, (Dz. U. WE 2002, C325). Początkowo inicjatywy dotyczące polityki regionalnej Wspólnot koncentrowały się przede wszystkim na koordynowaniu działań poszczególnych państw członkowskich związanych ze swobodą konkurencji, natomiast zadania, które miały na celu wyrównywanie poziomu rozwoju poszczególnych obszarów nie były zharmonizowane. Sytuacja uległa zmianie w latach 70-tych XX wieku, kiedy to doszło do zmiany paradygmatu polityki regionalnej. Określono wówczas najważniejsze zasady polityki strukturalnej (Grosse 2000).

Punktem przełomowym w podejściu do polityki spójności było przyjęcie w 1986 r. Jednolitego Aktu Europejskiego, w którym określono cele Wspólnoty dotyczące rozwoju regionalnego. Szczególnie istotny był artykuł 130a podkreślający wagę spójności gospodarczej i społecznej. Gruntowną reformę polityki regionalnej przeprowadzono dwa lata później, sprecyzowano wówczas cele oraz zasady dotyczące realizacji polityki wieloletniego programowania oraz wyznaczono ramy czasowe pierwszego okresu obejmujące lata 1988–1993. Główne cele polityki regionalnej obejmowały szeroki katalog zróżnicowanych zadań i dotyczyły:

- 1) promocji rozwoju obszarów zacofanych,
- 2) wsparcia regionów zagrożonych upadkiem przemysłu,
- 3) przeciwdziałania długookresowemu bezrobociu,
- 4) promocji młodych absolwentów
- 5) wsparcia zacofanych obszarów rolniczych oraz promocji rozwoju obszarów rolniczych.

Kolejny etap rozwoju polityki spójności UE związany był z uchwaleniem Traktatu z Maastricht w 1992 r. Jednym z głównych jego postanowień było umacnianie spójności gospodarczej i społecznej państw członkowskich. Wyznaczono także kolejny okres programowania na lata 1994–1999 i jednocześnie wytyczono nowe cele polityki spójności tj.:

- 1) promocję rozwoju obszarów słabiej rozwiniętych,
- 2) transformację regionów i ich części,
- 3) zwalczanie długotrwałego bezrobocia,
- 4) adaptację pracowników do zmian w organizacji i technologii produkcji przemysłowej,
- 5) promocję rozwoju wsi oraz ułatwianie rozwoju i dostosowanie strukturalne obszarów wiejskich,
- 6) promocję regionów o bardzo niskiej gęstości zaludnienia.

Zapisy poświęcone spójności społecznej i ekonomicznej zostały rozwinięte w podpisanym w 1997 r. Traktacie z Amsterdamu. Podkreślono wówczas, iż dla wszechstronnego i harmonijnego rozwoju Wspólnoty niezbędne są działania prowadzące do wzmocnienia spójności, w tym w szczególności zredukowanie różnic w stopniu rozwoju poszczególnych regionów, a także zmniejszenie zacofania najmniej uprzywilejowanych regionów i wysp, w tym terenów wiejskich” (Przyborowska-Klimczak, Skrzydło-Tefelska 1999).

Kolejna nowelizacja polityki regionalnej UE została zaprezentowana przez Komisję Europejską w dokumencie „Agenda 2000 – Unia Europejska Rozszerzona i Silniejsza”². Zawarto w nim prognozy dotyczące rozwoju UE, problemy horyzontalne związane z rozszerzeniem UE, a także ramowe założenia finansowe od roku 2000 (Agenda 2000 – Unia Europejska Rozszerzona i Silniejsza, 1997). Ujęte w Agendzie cele dotyczyły:

- 1) wspierania i dokonywania zmian strukturalnych na obszarach najsłabiej rozwiniętych³,
- 2) restrukturyzacji regionów, obszarów przygranicznych,
- 3) eliminacji długookresowego bezrobocia,
- 4) pomocy w przygotowaniu pracowników do zmian w przemyśle,
- 5) realizacji reformy polityki rolnej (Mindur 2005).

Wyzwania społeczno-gospodarcze oraz rosnąca globalna konkurencja przyczyniły się do opracowania kolejnego programu reform. Podpisany w 2000 r. w Lizbonie dokument „Strategia Lizbońska” wyznaczał nowy paradygmat rozwoju. Celem zapisanym w Strategii było uczynienie Europy do roku 2010 najbardziej dynamicznym i konkurencyjnym regionem gospodarczym na świecie. Koncepcja ta opierała się przede wszystkim na założeniu, że gospodarka państw europejskich będzie potrafiła maksymalnie wykorzystać innowacyjność opartą na szeroko zakrojonych badaniach naukowych, zwłaszcza w nowoczesnych dziedzinach wiedzy, co miało się stać głównym motorem jej rozwoju. Głównym zadaniem wynikającym z zapisów Strategii było rozwinięcie polityk narodowych w każdym z państw członkowskich, wspieranych przez odpowiednią ogólnoeuropejską podbudowę (Okoń – Horodyńska, Piech 2005). Wzrost efektywności prowadzonych działań miała przynieść koordynacja polityk regionalnych, państwowych i europejskiej. Założenia przyjęte w Strategii Lizbońskiej były odpowiedzią UE na problemy związane z niskim poziomem dostosowań państw członkowskich do wyzwań globalizacji, a także znaczącym zróżnicowaniem rozwojowym pomiędzy poszczególnymi państwami i regionami UE (Kaczmarczyk).

Strategia Lizbońska składała się z trzech filarów: ekonomicznego, społecznego i ekologicznego. Osiągnięciu jej celów miały służyć następujące działania systemowo – regulacyjne⁴:

- 1) rozwój gospodarki opartej na wiedzy, w tym także społeczeństwa informacyjnego, badań i innowacji oraz kształcenie odpowiednich kwalifikacji i umiejętności,
- 2) liberalizacja i integracja rynków i sektorów, których nie objął wspólny rynek: telekomunikacja, energetyka, transport, poczta, a także usługi finansowe oraz cały rynek usług,

² Przedstawiona przez przewodniczącego Komisji Europejskiej J. Santera Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Europejskiej w 1997 roku.

³ Za regiony najsłabiej rozwinięte uznaje się w Unii te obszary, gdzie PKB per capita nie przekracza 75% średniego poziomu PKB.

⁴ <http://www.ukie.gov.pl/>

- 3) rozwój przedsiębiorczości: deregulacja i lepsze wsparcie ze strony administracji (likwidacja barier administracyjno-prawnych), łatwiejszy dostęp do kapitału i technologii, ograniczania zakłócającej konkurencję pomocy publicznej,
- 4) wzrost zatrudnienia i zmiana modelu społecznego: wzrost aktywności zawodowej, uelastycznienie rynku pracy, poprawa edukacji, unowocześnienie systemu zabezpieczeń społecznych, ograniczanie biedy i wykluczenia społecznego;
- 5) dbałość o trwałe fundamenty rozwoju i środowisko naturalne: ograniczanie zmian klimatycznych, zachowanie zasobów naturalnych.

W raporcie kohezyjnym z 1999 r. podkreślono zarówno znaczenie konkurencyjności państw i podmiotów gospodarczych, jak również struktur regionalnych, określono również podstawowe czynniki, warunkujące wzrost konkurencyjności. Ponadto, sprecyzowano warunki dla państw kandydujących do wspólnot europejskich, niezbędne dla osiągnięcia spójności społeczno-ekonomicznej.

W raporcie z 2001 r. przeprowadzono próbę ewaluacji poszczególnych instrumentów polityki spójności, a także określono założenia dotyczące wzrostu efektywności europejskiej polityki regionalnej w latach 2000–2006. Sformułowano także następujące cele polityki spójności:

Cel 1 – oddziaływanie na obszarach zacofanych w rozwoju społeczno-ekonomicznym,

Cel 2 – zorientowany na regiony stojące przed wyzwaniami głębokiej restrukturyzacji społeczno-ekonomicznej. Chodziło o obszary dotknięte zmianami w sferze przemysłu, usług i rybołówstwa oraz obszarów wiejskich i wysoko zurbanizowanych dotkniętych regresem społeczno-ekonomicznym, a także przeżywających problemy związane z adaptacją do zmienionych warunków,

Cel 3 – służący wspieraniu działań w regionach nieuwzględnionych w zakresie Celu 1 i 2, a dotyczących adaptacji i modernizacji ich systemów edukacyjnych, szkoleniowych oraz zatrudnienia.

W debacie dotyczącej przyszłości europejskiej polityki spójności po 2006 r. ważną rolę odegrał trzeci raport kohezyjny z 2004 r. Poddano w nim analizie dwa kluczowe wyzwania, którymi było wyrównywanie dysproporcji rozwojowych w rozszerzonej Unii Europejskiej oraz wzmocnienie priorytetów Strategii Lizbońskiej tj. wspieranie nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki europejskiej. Potwierdzono także, że polityka spójności jest jednym z filarów integracji europejskiej. Ponadto, nadano jej nowy wymiar, obok spójności społecznej i ekonomicznej podkreślono aspekt terytorialny, dotychczas traktowany jedynie jako uwarunkowanie lub tło polityki spójności. Przyjęto również miary spójności, tj. spójność ekonomiczna miała być oceniana za pomocą wskaźnika – PKB per capita weryfikowanego parytetem siły nabywczej, spójność społeczna – różnicowaniami stopy bezrobocia. Z kolei jako miarę kohezji przestrzennej (terytorialnej) wskazano liczbę konsumentów osiąganą w danym czasie.

W trzecim raporcie kohezyjnym podkreślono, że polityka spójności dotyczy wszystkich państw członkowskich i ich regionów, przy czym utrzymane zostało priorytetowe podejście dla działań podejmowanych na poziomie regionalnym. Blisko 80% środków przyznanych na nową politykę spójności w latach 2007–2013 zostało przeznaczonych na pomoc dla regionów, których dochód na 1 mieszkańca kształtował się na poziomie niższym niż 75% średniej unijnej. Jako priorytetowe uznano: rozwój infrastruktury transportowej, ochronę środowiska oraz działania aktywizujące rynek pracy. Zmodyfikowano cele polityki spójności. Cel 1 – „Konwergencja i konkurencyjność”, zorientowany na obszary o niskim poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego, zasadniczo pozostał bez zmian. Wprowadzono natomiast nowy Cel 2 – „Regionalna konkurencyjność i zatrudnienie”, zorientowany na realizację założeń Strategii Lizbońskiej, w tym wspieranie konkurencyjności gospodarczej regionów, oraz nowy Cel 3 – „Europejska współpraca terytorialna”, dotyczący współpracy transgranicznej. Po raz pierwszy w raporcie kohezyjnym w tak szerokim zakresie ukazano problemy spójności terytorialnej. Określono również czynniki zagrażające rozwojowi gospodarki zarówno na poziomie Wspólnoty, państw członkowskich, regionów, czy na specyficznych obszarach o szczególnym czy peryferyjnym charakterze.

W 2005 r. przyjęto odnowioną Strategię Lizbońską – Strategię Wzrostu i Zatrudnienia koncentrującą się na priorytetowych celach, tj. wzroście gospodarczym oraz zatrudnieniu. Wskazano także dwa główne instrumenty realizacji nowej Strategii Lizbońskiej, tj. wspólnotowy program lizboński zawierający pakiet działań podejmowanych na szczeblu Wspólnoty, oraz 25 krajowych programów reform, stanowiących odpowiedź każdego z państw członkowskich na określone wyzwania.

Wyrazem dążeń realizacyjnych Strategii Lizbońskiej była tzw. „nowa polityka spójności”, stanowiąca część szerszej polityki regionalnej, rozumiana jako zespół działań mający na celu niwelowanie dysproporcji gospodarczych, społecznych i regionalnych. Polityka spójności miała stymulować wzrost gospodarczy w całej Europie, promować inwestycje, wspierać konkurencyjność w najbardziej wrażliwych regionach, a także pobudzać rozwój społeczny i solidarność, oraz podnosić jakość kapitału rzeczowego, społecznego i ludzkiego (Piąte sprawozdanie w sprawie postępów w dziedzinie spójności gospodarczej i społecznej. Rozwijające się regiony, wzrost gospodarczy w Europie, 2008).

Pierwszym raportem kohezyjnym opublikowanym po rozszerzeniach UE mających miejsce w roku 2004 i 2007 był dokument „Rozwijające się regiony – rozwijająca się Europa. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej”. Oceniał poziom konwergencji 27 państw członkowskich UE, zawierał również wstępną ewaluację wpływu programów spójności realizowanych w latach 2000–2006. Ponadto, analizował nowe wyzwania dla rozwoju regionalnego w nadchodzących latach (Piąte sprawozdanie w sprawie postępów w dziedzinie spójności gospodarczej i społecznej. Rozwijające się regiony, wzrost gospodarczy w Europie, 2008).

Kolejny, piąty raport kohezyjny był pierwszym, przyjętym na mocy traktatu lizbońskiego, który włączył spójność terytorialną do bliźniaczych celów spójności gospodarczej i społecznej. Poświęcony sytuacji społecznej, gospodarczej i terytorialnej odnosił się do kwestii promowania konkurencyjności i konwergencji gospodarczej, ograniczenia wykluczenia społecznego, zwiększenia dobrostanu i poprawy trwałości środowiska naturalnego. W raporcie podkreślono, iż polityka spójności powinna być bardziej wybiórcza, a tym samym skoncentrowana na kilku priorytetach. Zwrócono także uwagę na rolę władz regionalnych i lokalnych jako podmiotu wdrażającego średnio 2/3 wszystkich inwestycji publicznych, mających kluczowe znaczenie dla poprawy konkurencyjności i spójności słabiej rozwiniętych regionów, szczególnie tych gorzej wyposażonych w infrastrukturę.

W raporcie zaznaczono także, że polityka spójności powinna kłaść nacisk na wyniki, w tym celu należy więc udoskonalić systemy monitorowania i oceny całej UE. Należy również wzmocnić rolę podejścia opartego na lokalnym rozwoju np. poprzez wspieranie aktywnego włączenia, rozwijania społecznych innowacji, tworzenie innowacyjnych strategii czy przygotowywanie planów rewitalizacji obszarów o szczególnie trudnej sytuacji.

Pod koniec 2013 r. został przyjęty pakiet legislacyjny dotyczący polityki spójności. Sformułowano cztery priorytetowe obszary o wysokim potencjale wzrostu tj: badania i innowacje, małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP), technologie informacyjno-komunikacyjne oraz gospodarka niskoemisyjna. Ograniczenie liczby celów polityki spójności miało przyczynić się do skumulowania inwestycji w wybranych obszarach.

Na przestrzeni ostatnich dekad polityka spójności ewoluowała. Zmianie uległ jej charakter i cele (tab. 1). W początkowym okresie koncentrowała się na sprawach krajowych państw członkowskich środki były nakierowane głównie na inwestycje infrastrukturalne, natomiast w kolejnych latach punkt ciężkości został przesunięty w kierunku inwestycji mających na celu wsparcie regionów w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, innowacji oraz kapitału ludzkiego. Wprowadzono nowe instrumenty, takie jak: programowanie wieloletnie, inwestycje o strategicznym charakterze, większe zaangażowanie partnerów regionalnych i lokalnych.

Tabela 1.
Table 1.

Struktura polityki spójności Unii Europejskiej w latach 2007–2013
The structure of the European Union cohesion policy in 2007–2013

Cele Objectives	Fundusze Funds
Konwergencja Convergence Konwergencja-phasing out Convergence – phasing out Konkurencyjność regionalna i zatrudnienie – faza phasing in Regional competitiveness and employment – phasing in	EFRR, EFS ERDF (European Regional Development Fund), ESF (European Social Fund) Fundusz Spójności Cohesion Fund
Konkurencyjność regionalna i zatrudnienie Regional competitiveness and employment	EFRR, EFS ERDF, ESF
Europejska Współpraca Terytorialna European Territorial Cooperation	EFRR ERDF

Źródło: Polityka Spójności 2014–2020..., 2011.
Source: Cohesion Policy 2014–2020..., 2011.

VI Raport na temat spójności gospodarczej społecznej i terytorialnej „Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Promowanie rozwoju i dobrego rządzenia w regionach UE i w miastach” z 2014 r. prezentował analizę sytuacji UE w zakresie spójności. Opisywał wyzwania z jakimi borykają się władze krajowe, regionalne i lokalne w przezwyciężaniu skutków kryzysu finansowego i gospodarczego a także powiązania między polityką spójności a Strategią Europa 2020.

W okresie 2007–2013 w celu poprawy funkcjonowania dostępności i jakości służb publicznych polityka spójności po raz pierwszy zapewniła wsparcie na modernizację i reformę organów administracji publicznej i systemów sądowych w krajach objętych procesem konwergencji. Zreformowano również sposób jej funkcjonowania. Najważniejsze kwestie, na które zwrócono szczególną uwagę to: konieczność zapewnienia środowiska sprzyjającego realizacji programów polityki spójności, konieczność koncentracji zasobów na małej liczbie priorytetów i maksymalizacji wartości dodanej programów polityki spójności, konieczność określenia wyraźnych celów i rezultatów programów w ramach polityki spójności, konieczność zapewnienia silniejszej pozycji miast w programach spójności, konieczność zaangażowania partnerów na wszystkich poziomach programów polityki spójności. Polityka spójności jest realizowana w oparciu o następujące zasady (tab. 2.).

Tabela 2.
Table 2.

Podstawowe zasady polityki spójności Unii Europejskiej
The basic principles of the European Union cohesion policy

Zasada Rule	Znaczenie Meaning
Koncentracja Concentration	Dotyczy koncentracji środków, wysiłków (ukierunkowanie inwestycji na działania wspierające wzrost gospodarczy) oraz wydatków. Oznacza konieczność priorytetowego traktowania obszarów celu Konwergencja, co w praktyce wiąże się z koniecznością wydatkowania większości środków z polityki spójności na najbiedniejsze kraje i regiony. It regards the concentration of resources, efforts (directing investments at activities supporting economic growth) and expenses. It means the necessity for treating the areas of the Convergence objective as a priority, which, in practice, is connected with the need for spending most of the cohesion policy resources on the poorest countries and regions.
Programowanie Programming	Oznacza konieczność finansowania wieloletnich, kompleksowych programów odpowiadających celom i priorytetom UE a nie indywidualnych projektów. It means the necessity for financing multi-annual comprehensive programmes corresponding with the objectives and priorities of the European Union and not with the individual projects.
Partnerstwo Partnership	Oznacza konieczność przeprowadzania konsultacji z partnerami społecznymi na każdym etapie programowania tj. od projektu, poprzez zarządzanie i realizację, po monitorowanie i ocenę. It means the necessity for holding consultations with social partners at every level of programming, i.e. from the project, through management and execution, to monitoring and assessment.

Tabela 2.
Table 2.

Podstawowe zasady polityki spójności Unii Europejskiej (dok.)
The basic principles of the European Union cohesion policy (cont.)

Zasada Rule	Znaczenie Meaning
Dodatkowość Additionality	Oznacza konieczność współfinansowania krajowego, z założenia środki unijne nie mogą zastępować środków pochodzących z państw członkowskich. Oznacza konieczność współfinansowania krajowego, z założenia środki unijne nie mogą zastępować środków pochodzących z państw członkowskich. It means the necessity for domestic co-financing; it is assumed that the EU resources cannot replace the resources coming from the member states.
Subsydialność Subsidiarity	Oznacza konieczność realizacji działań, które zapewniają większą skuteczność i efektywność niż w przypadku pozostawienia ich w gestii państw członkowskich. It means the necessity for implementation of the activities ensuring higher efficiency and effectiveness than in the case of attributing them to the member states.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie http://ec.europa.eu/regional_policy/pl/policy/how/principles/
Source: Own study based on http://ec.europa.eu/regional_policy/pl/policy/how/principles/

Kolejne rozszerzenia UE zmieniły charakter wyzwań stojących przed polityką spójności oraz zwiększyły trudności związane ze stawianiem czoła nowym wyzwaniom. Doprowadziły nie tylko do wzrostu liczby regionów o relatywnie niskim poziomie rozwoju, ale również zwiększyły terytorialną różnorodność UE. Wraz z uznaniem w Traktacie z Lizbony spójności terytorialnej za wyrażony wprost cel polityki spójności zaczęto silniej podkreślać znaczenie dostępu do usług, geografii funkcjonalnej, analizy terytorialnej oraz zrównoważonego rozwoju. Zmianę tę odzwierciedla zwiększona koncentracja na zrównoważonym wzroście gospodarczym oraz wykraczanie przy ocenie rozwoju terytorialnego poza kryterium PKB. W dalszym ciągu toczy się debata na temat metody pomiaru postępu i roli polityki spójności w tym względzie.

Rozdział 2

Chapter 2

Spójność społeczna powiatów województwa lubelskiego

Social cohesion of the powiats of lubelskie voivodship

Spójność społeczna jest różnorodnie definiowana, zarówno w sferze teoretycznej, koncepcyjnej, jak i metodologicznej. Polega na zmniejszaniu zróżnicowań w zakresie jakości kapitału ludzkiego pomiędzy poszczególnymi jednostkami terytorialnymi, a jednocześnie na zapewnieniu wysokiej jakości życia członkom danej społeczności oraz niwelowaniu nierówności społecznych. Prowadzi do zwiększenia dostępności pracy oraz optymalizacji wykorzystania zasobów ludzkich.

Złożoność i wielowymiarowość spójności społecznej powoduje, iż podejmowane badania zazwyczaj koncentrują się na jej wybranych aspektach, co sprawia, że wypracowanie jednoznacznej definicji pojęcia jest niezwykle trudne (Reeskens, Botterman, Hooghe 2009, Wojnar 2011). Zgodnie z ujęciem Rady Europy spójność społeczna może być rozumiana jako „zdolność nowoczesnego społeczeństwa do zapewnienia długoterminowego dobrobytu dla wszystkich jego członków, w tym zapewnienia równego dostępu do zasobów, poszanowania godności ludzkiej i różnorodności, osobistej i zbiorowej autonomii oraz odpowiedzialnej partycypacji” (Rada Europy 2005).

Spójność społeczna bywa także rozumiana jako zdolność do zapewnienia wszystkim członkom społeczeństwa równego dostępu do zasobów, poszanowania godności ludzkiej i różnorodności, osobistej i zbiorowej autonomii (Wojnar 2011). Może być także definiowana jako więź (spoiwo), która powoduje, że ludzie czują się członkami danej społeczności i mogą podejmować działania na rzecz wspólnego dobra (Golinowska 2011). Ujęcie to akcentuje integrację i społeczną stabilność.

Spójność społeczna bywa także utożsamiana ze zmianami dotyczącymi warunków życia mieszkańców (Sadowski, 2005). Poprawa wskaźników opisujących rozwój społeczny może świadczyć o dokonującym się postępie, a zarazem o wzroście spójności społecznej. Większa spójność przyczynia się do rozwoju gospodarczego i mniejszej polaryzacji. Tak rozumiane pojęcie spójności społecznej jest uznawane za warunek wstępny dla osiągnięcia gospodarczego dobrobytu (Acket i in. 2011).

Spójność społeczną można także łączyć ze społeczną inkluzją gdyż odnosi się do szans i możliwości dotyczących zaspokojenia podstawowych potrzeb ludności, ochrony praw i godności (Rada Europy 2001). Zjawisko spójności społecznej może być analizowane przez pryzmat sfery aktywności ludzkiej (gospodarczej, politycznej i społeczno-kulturowej) oraz przez naturę relacji społecznych o charakterze formalnym i nieformalnym zachodzących pomiędzy członkami danej społeczności (Acket i in. 2011).

Wśród najczęściej wymienianych komponentów spójności społecznej można wyróżnić: kapitał społeczny, mobilność, społeczną inkluzję. W dyskursie naukowym poprawa spójności społecznej wiąże się z działaniami ukierunkowanymi na (Karwacki 2009):

- 1) tworzenie warunków do realizacji zasady równych szans tj. równego dostępu do wykształcenia, miejsca pracy oraz możliwości awansu zawodowego,
- 2) mobilność ludności (swoboda przemieszczania, osiedlania, podejmowania pracy, tworzenia nowych miejsc pracy),
- 3) wzmacnianie solidarności w społeczeństwie, przeciwdziałanie marginalizacji, ubóstwu społecznemu i wykluczeniu,
- 4) zapewnianiu ochrony najsłabszym poprzez transfer środków budżetowych do środowisk dyskryminowanych i marginalizowanych.

Spójność społeczna może być analizowana za pomocą szerokiego katalogu wskaźników odnoszących się do różnych jej obszarów (tab. 3). Najbardziej powszechny jest wskaźnik określający poziom bezrobocia (stopa bezrobocia rejestrowanego), ale coraz częściej jako miernik wskazywana jest tzw. stopa partycypacji określająca jaka część ludności w wieku produkcyjnym znajduje zatrudnienie.

Tabela 3. Katalog mierników spójności społecznej
Table 3. Catalog of social cohesion measures

Obszar Field	Wskaźnik Indicator
Nierówności w dochodach Income inequality	<ul style="list-style-type: none"> – relacja między najwyższym a najniższym kwintylem dochodów – relation between the highest and the lowest quintile of income – współczynnik Giniego – Gini coefficient
Rynek pracy – dostęp do zatrudnienia Labour market – access to employment	<ul style="list-style-type: none"> – wskaźnik zatrudnienia – employment rate – stopa bezrobocia – unemployment rate – zharmonizowana stopa bezrobocia ogółem – total harmonised unemployment rate – udział bezrobocia długotrwałego w bezrobociu ogółem – share of the long-term unemployment in total unemployment
Równość płci Gender equality	<ul style="list-style-type: none"> – luka płacowa – income gap – udział kobiet w organach władzy – share of women in the government institutions
Wykluczenie społeczne Social exclusion	<ul style="list-style-type: none"> – stopa ryzyka ubóstwa przed transferami społecznymi w % ludności ogółem – poverty risk rate before social transfers in % of total population – stopa ryzyka ubóstwa po transferach społecznych w % ludności ogółem – poverty risk rate after social transfers in % of total population – deprivacja materialna – material deprivation
Edukacja Education	<ul style="list-style-type: none"> – osoby powyżej 25 roku życia z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym – persons over the age of 25 with at most lower secondary education – osoby powyżej 25 roku życia z wykształceniem wyższym – persons over the age of 25 with tertiary education
Zdrowie Health	<ul style="list-style-type: none"> – przeciętne trwanie życia – life expectancy – oczekiwana długość życia w momencie narodzin (w latach) – life expectancy at the moment of birth (in years)
Warunki mieszkaniowe Housing conditions	<ul style="list-style-type: none"> – dostępność bieżącej wody – access to running water – osoby w wieku 25–34 lata (według poziomu wykształcenia) mieszkające z rodzicami – persons at the age of 25-34 (by educational level) who live with their parents

Źródło: Raczkowska 2017, Kosiel 2012.
Source: Raczkowska 2017, Kosiel 2012.

Zapewnienie spójności społecznej jest celem działań podejmowanych na poziomie państw członkowskich UE, władzy regionalnej i lokalnej. Spójność społeczna postrzegana jest bowiem jako warunek stabilności ekonomicznej, a jej brak powoduje konieczność ponoszenia wyższych wydatków publicznych (Berger-Schmitt 2002). W niniejszym rozdziale spójność społeczną powiatów województwa lubelskiego oceniono na podstawie zmiennych diagnostycznych (tab. 4) odnoszących się do takich obszarów jak kapitał ludzki, rynek pracy i warunki życia.

Tabela 4.
Table 4.

Wskaźniki spójności społecznej
Indicators of social cohesion

Obszar Field	Wskaźnik Indicator
Kapitał ludzki Human capital	<ul style="list-style-type: none"> – Saldo migracji na 1000 ludności – Net migration per 1000 population – Wskaźnik obciążenia demograficznego – Demographic dependency ratio
Rynek pracy Labour market	<ul style="list-style-type: none"> – Stopa bezrobocia rejestrowanego – Registered unemployment rate – Pracujący na 1000 ludności – Employed persons per 1000 population – Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto – Average monthly gross wages and salaries
Warunki życia Living conditions	<ul style="list-style-type: none"> – Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach – Percentage of children staying in nurseries – Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3–5 lat – Children attending pre-primary education establishments per 1000 children at the age of 3–5 – Miejsca w placówkach stacjonarnej opieki społecznej na 1000 mieszkańców – Places in stationary social assistance facilities per 1000 residents

W ramach pierwszego wyróżnionego obszaru spójności społecznej tj. kapitału ludzkiego badaniem objęto trzy wskaźniki tj. wskaźnik obciążenia demograficznego, saldo migracji.

Podstawowe znaczenie dla wszelkich procesów rozwojowych ma bez wątpienia potencjał ludzki. Zasoby ludzkie zarówno w aspekcie ilościowym, jak i jakościowym warunkują kształt realizowanych działań w zakresie polityki społeczno-ekonomicznej. Czynnikiem wywołującym istotne zmiany w poziomie zaludnienia, a także przestrzennym ich rozmieszczeniu są przepływy ludności. Badanie poziomu migracji jest więc ważne z punktu widzenia oceny dynamiki zachodzących przemian demograficznych oraz ich wpływu na procesy społeczno-ekonomiczne. Intensywność procesów migracji może kształtować liczebność populacji w większej mierze niż wielkość ruchu migracyjnego (Janicki 2011, Jakubowski 2015).

Na kierunki i natężenie migracji wpływa przede wszystkim kondycja rynku pracy, tradycje migracyjne oraz dostępność komunikacyjna (Machnis 2010). Obserwacja ruchu wędrownego mieszkańców województwa lubelskiego ukazuje istotne negatywne tendencje demograficzne (Jakubowski 2011). Jednocześnie zauważalne jest ponadprzeciętne zróżnicowanie powiatów pod względem ruchu migracyjnego ludności.

Analiza względnych rozmiarów migracji tj. w przeliczeniu na 1 tys. ludności dotycząca roku 2017 pozwoliła na podział dwudziestu czterech powiatów na trzy grupy obszarów⁵: tj. napływowych, zrównoważonych oraz odpływowych.

Pierwsza grupa obejmowała jednostki, dla których saldo migracji ludności na 1 tys. mieszkańców było wyższe niż 1. Do obszarów napływowych zaliczono więc tylko powiat lubelski (6,4).

Do grupy powiatów o względnym zrównoważeniu napływu i odpływu zaliczono te, dla których wskaźnik migracji kształtował się w przedziale (-1; 1). Znalazły się w niej trzy powiaty: świdnicki (-0,5), zamojski (-0,6) oraz m. Lublin (-0,8).

Zdecydowana większość powiatów województwa lubelskiego znalazła się w grupie obszarów odpływowych, do której zaliczono jednostki, dla których wskaźnik przyjął wartość mniejszą niż -1.

Większe zróżnicowanie analizowanego wskaźnika obserwowane jest na poziomie gmin. W tym przypadku do obszarów napływowych zaliczono 27 gmin, w tym 25 wiejskich i 2 miejsko-wiejskie. Najkorzystniejszą sytuację odnotowano w trzech gminach wiejskich powiatu lubelskiego tj. Głusku (27,1), Wólce (18,0)

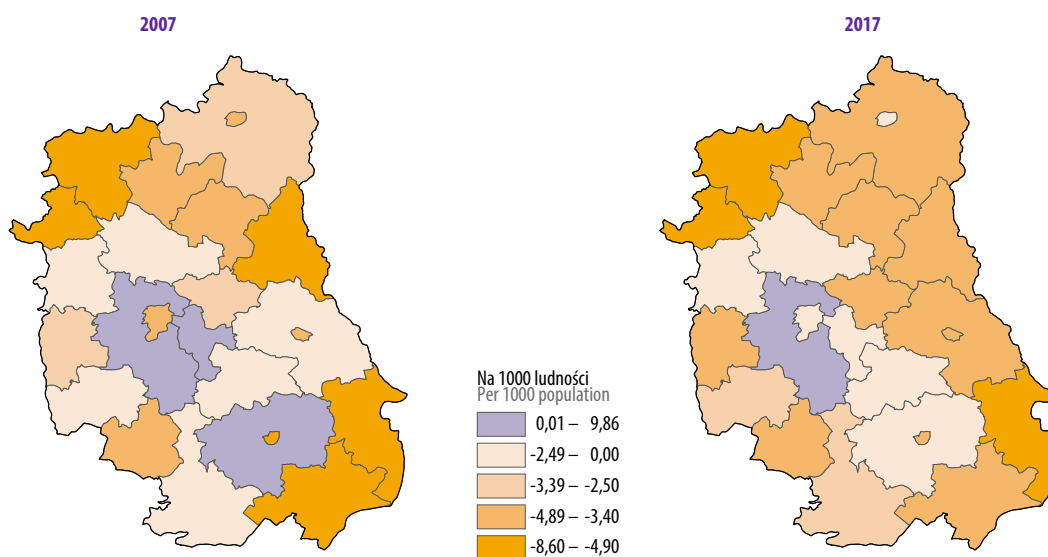
⁵ Posługując się klasyfikacją zaproponowaną przez K. Dziewońskiego, Przestrzenne zróżnicowanie migracji w Polsce, Narodowy Spis Powszechny 1978 jako źródło informacji o imigracjach, GUS, Warszawa, s. 68–69

i Konopnicy (13,5), co niewątpliwie jest związane z utrzymującą się atrakcyjnością migracyjną obszarów podmiejskich, na których intensywność użytkowania oraz wielofunkcyjność przestrzeni jest niższa niż w mieście, ale wyższa niż na obszarach typowo wiejskich.

W grupie gmin o zrównoważonych wartościach wskaźnika znalazło się 27 gmin wiejskich, 2 miejsko-wiejskie oraz 1 gmina miejska, zaś liderami były trzy gminy wiejskie: Puławy (1,0), Radzyń Podlaski (1,0) i Tarnawatka (1,0).

Do obszarów odpływowych zaliczono 114 gmin wiejskich, 23 miejsko-wiejskich i 19 miejskich, przy czym w tej grupie najkorzystniejszą sytuację odnotowano dla gmin Obsza (-1,2), Podedwórze (-1,2), Wojciechów (-1,3) i m. Biała Podlaska (-1,3). Z kolei na ostatnich miejscach zestawienia znalazły się gmina miejska Stoczek Łukowski (-15,6), gminy wiejskie: Żmudź (-12,7), Rachanie (-12,4) i Ulchówek (-12,1) oraz gmina miejsko-wiejska Łęczna (-12,0). Są to bez wątpienia jednostki samorządu terytorialnego, które doświadczają największych problemów w zakresie ruchu wędrownego ludności w województwie lubelskim.

Mapa 2. Saldo migracji na pobyt stały
Map 2. Net migration for permanent residence

W kontekście spójności społecznej niezmiernie ważnym czynnikiem jest struktura demograficzna ludności, w tym przede wszystkim struktura wiekowa. Posiada ona kluczowe znaczenie dla procesów zachodzących na lokalnym rynku pracy, preferencji popytu konsumpcyjnego, planów rozwojowych oraz aktywności samorządów terytorialnych w zakresie niezbędnego katalogu świadczeń i usług publicznych.

W celu przedstawienia struktury ludności w układzie powiatowym województwa lubelskiego wykorzystano wskaźnik obciążenia demograficznego wyrażający stosunek liczby osób w wieku poprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym. Ukazuje on stopień zaawansowania procesu starzenia się ludności (por; Holzer 2003, Kurek 2008, Jakubowski 2015).

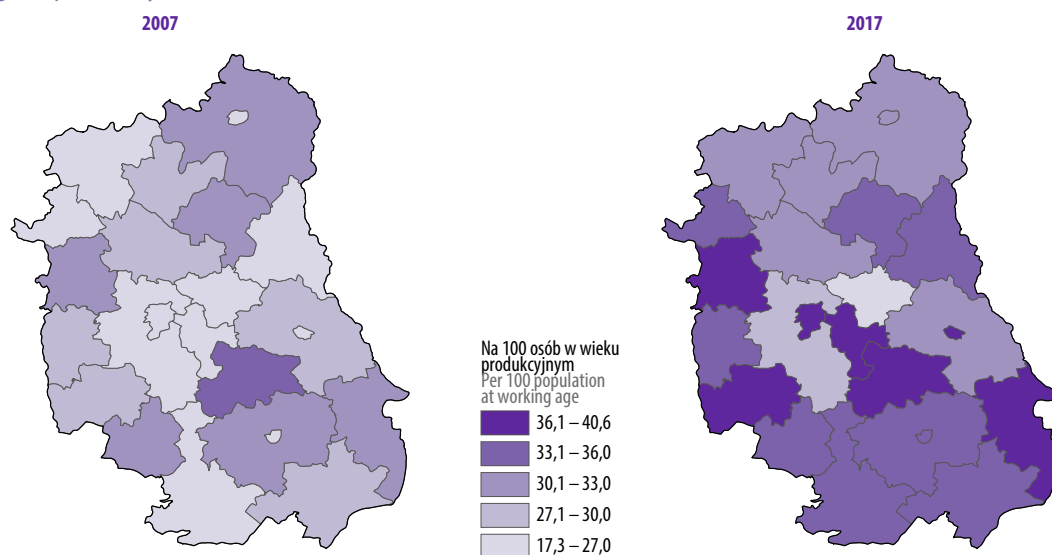
Zestawienie wartości badanego wskaźnika dla lat 2007 i 2017 wskazuje na zmianę struktury wiekowej ludności powiatów województwa lubelskiego, polegającą na stopniowym starzeniu się mieszkańców. W 2007 r. wartości wskaźnika zawierały się w przedziale od 17,3 do 34,1. Najmniejsze obciążenie ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym zaobserwowano w powiecie m. Biała Podlaska (17,3), łęczyńskim (18,2) i m. Zamość (20,5), z kolei najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w powiecie krasnostawskim (34,1), zamojskim (32,5) i hrubieszowskim (30,5). W 2017 r. w grupie jedno-

stek z najniższymi wartościami wskaźnika znalazły się powiaty: łączyński (26,0), lubelski (29,5) i chełmski (30,8), a w gronie powiatów z najwyższymi wartościami powiaty: krasnostawski (40,6), puławski (39,9) oraz m. Lublin (38,9).

W analizowanym okresie zaobserwowano wzrost wartości badanego wskaźnika dla wszystkich powiatów przy jednoczesnym zmniejszeniu poziomu zróżnicowania między poszczególnymi powiatami, (współczynnik zmienności spadł z 15% do 10%). Niewątpliwie zjawisko starzenia się ludności jest ogólną tendencją współczesnych procesów demograficznych, jednak ze względu na jego intensywność oraz wielowymiarowe implikacje, w tym szczególnie dla szeroko rozumianej spójności społecznej powinno być traktowane jako jedno z ważniejszych wyzwań. Zmiany struktury wiekowej ludności generują konieczność skorygowania założeń dotyczących polityki społecznej, edukacyjnej, rynku pracy czy też organizacji usług publicznych (socjalnych, zdrowotnych, komunikacyjnych). Starzenie się ludności wiąże się również z potrzebą zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, czy systemie ubezpieczeń społecznych.

Mapa 3.
Map 3.

Wskaźnik obciążenia demograficznego
Age dependency ratio

W ramach drugiego wyróżnionego obszaru tj. rynku pracy przeanalizowano poziom spójności i zróżnicowania powiatów w zakresie spójności społecznej. W tym celu wykorzystano trzy wskaźnik tj.: stopa bezrobocia, pracujący w przeliczeniu na 1000 ludności oraz przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto.

Jednym z podstawowych wskaźników wykorzystywanych do oceny poziomu spójności społecznej jest stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażająca stosunek liczby zarejestrowanych bezrobotnych do ogółu ludności cywilnej czynnej zawodowo. Wskaźnik ten opisuje nasilenie zjawiska bezrobocia w danej populacji. Brak pracy, zwłaszcza w długim okresie może skutkować stygmatyzacją społeczną prowadzić do izolacji i w konsekwencji wykluczenia społecznego.

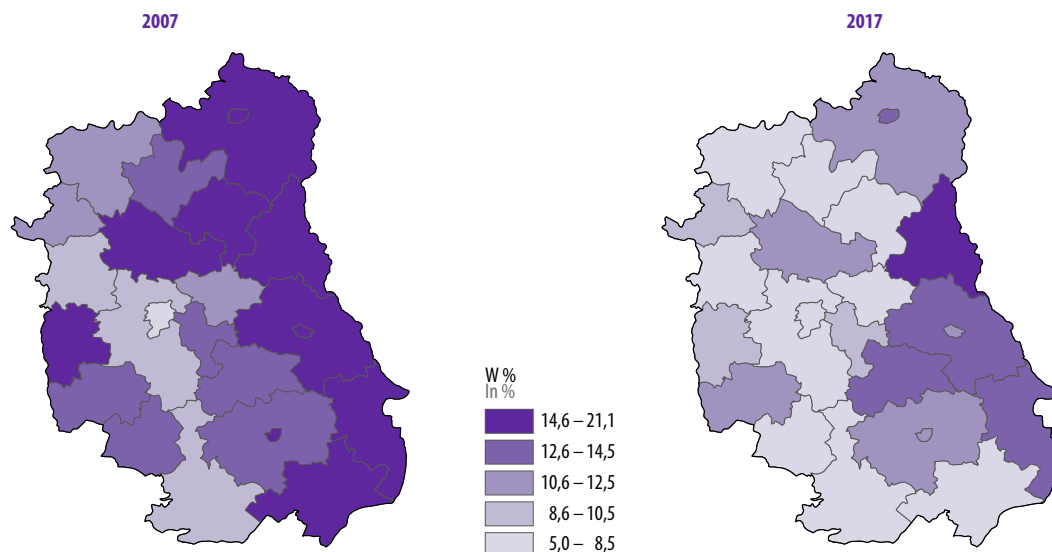
W 2007 r. wśród 24 powiatów województwa lubelskiego stopa bezrobocia rejestrowanego zawierała się w przedziale od 8,2% w powiecie m. Lublin do 21,1% w powiecie chełmskim. Jednocześnie dla ponad połowy powiatów województwa lubelskiego (14) zaobserwowano wartość wskaźnika przekraczającą średnią wartość wojewódzką tj. 13,0%. W tym samym czasie współczynnik zmienności obrazujący poziom zróżnicowania poszczególnych jednostek wyniósł 23%, co wskazywało na niewielkie zróżnicowanie lokalnych rynków pracy w zakresie struktury ich potencjału.

Na koniec 2017 r. odnotowano spadek średniego poziomu bezrobocia. Stopa bezrobocia rejestrowanego wahała się w przedziale od 5,0% dla powiatu łukowskiego do 16,5% dla powiatu włodawskiego. Jed-

nocześnie wskaźnik wyższy niż średni poziom dla województwa (8,8%) odnotowano dla 14 powiatów. Zarówno w 2007 r. jak i 2017 r. w grupie jednostek charakteryzujących się najwyższą stopą bezrobocia rejestrowanego znalazł się powiat włodawski.

W 2017 r. współczynnik zmienności analizowanego wskaźnika wyniósł 31% co wskazywało na przeciętny poziom zróżnicowania sytuacji na poszczególnych lokalnych rynkach pracy. Jednak wzrost współczynnika zmienności w porównaniu z 2007 r. o 8 p. proc. świadczy o zwiększeniu dysproporcji pomiędzy poszczególnymi powiatami województwa lubelskiego, a tym samym o zmniejszeniu ich spójności.

Mapa 4. Stopa bezrobocia rejestrowanego
Registered unemployment rate

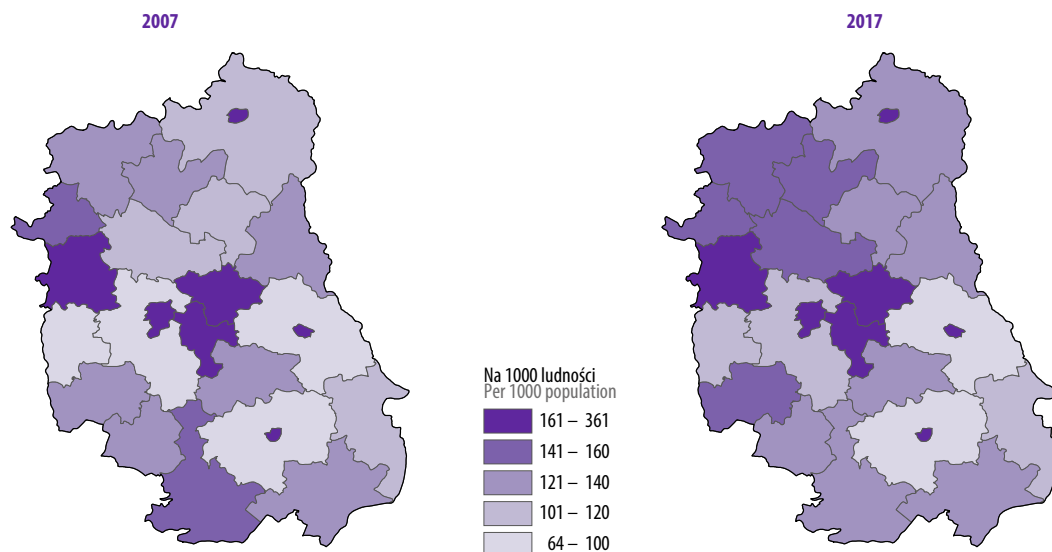
Kolejną miarą spójności społecznej w zakresie rynku pracy są pracujący na 1000 ludności. Niewątpliwie jest to wskaźnik obrazujący sytuację na danym rynku pracy. Praca gwarantuje dochód, jest czynnikiem kształtującym więzi społeczne i możliwości edukacyjne. Lokalne zasoby pracy stanowią także siłę napędową procesów rozwojowych, a ich jakość wpływa na solidarność społeczną i włączenie społeczne.

W 2007 r. wśród wszystkich powiatów województwa lubelskiego najwięcej pracujących, w przeliczeniu na 1000 ludności, przypadało w m. Lublin (309), m. Zamość (272) i m. Białej Podlaskiej (248). Najniższe wartości analizowanego wskaźnika odnotowano zaś w powiecie chełmskim (64), zamojskim (81) i lubelskim (85). Jednocześnie zaobserwowano zróżnicowanie powiatów pod względem liczby pracujących przypadających na 1000 ludności (współczynnik zmienności wyniósł 41%).

W roku 2017 w gronie jednostek z najniższymi wartościami wskaźnika znalazły się dokładnie te same powiaty co 10 lat wcześniej. Na przestrzeni lat 2007–2017 wartość wskaźnika dla 24 powiatów wzrosła ze 149 do 161 pracujących na 1000 ludności. W 2017 r. współczynnik zmienności nieznacznie spadł do poziomu 40%, co może wskazywać na minimalną poprawę spójności powiatów w stosunku do roku 2007.

Mapa 5.
Map 5.

Pracujący^a
Employed persons^a

^a Dane dotyczące podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób; według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności.

^a Data concern economic entities employing more than 9 persons; by an actual workplace and kind of activity.

Jedną z ważniejszych charakterystyk rynku pracy, jest dochód, którego podstawę stanowi osiągnięte wynagrodzenie. Płaca jest zasadniczym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność zatrudnienia oraz natężenie migracji siły roboczej. Jest również czynnikiem kształtującym relacje strukturalne w układzie przestrzennym i branżowym, a w konsekwencji determinującym zagrożenie ubóstwem oraz określającym poziom spójności społecznej.

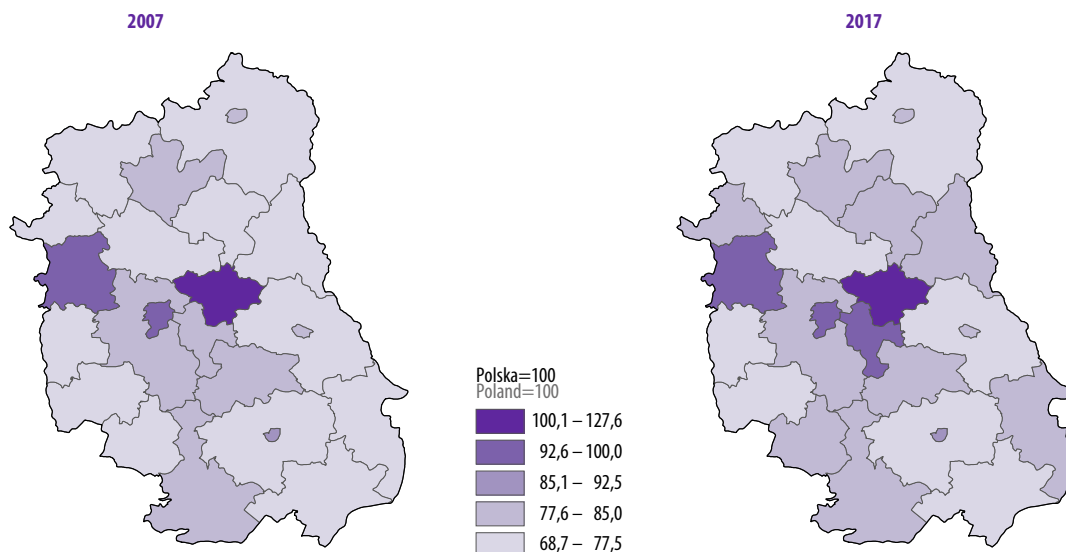
Dyspersja przestrzenna płac jest pochodną oddziaływania wielu czynników, generalnie jednak, dysproporcje są konsekwencją różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych jednostek (Bronisz 2011). Regionalne dysproporcje płacowe mogą świadczyć o intensyfikacji zjawisk biegunowości rozwoju i występowania istotnych barier dla mobilności zaangażowanych zasobów (Cyrek 2013).

Wśród przyczyn prowadzących do powstawania rozbieżności można wyróżnić czynniki zarówno o charakterze podażowym, które wynikają z dostępności odpowiedniej ilości oraz jakości pracowników, a także o charakterze popytowym, które warunkowane są zapotrzebowaniem na produkty i usługi danej branży. Ważne jest także zaawansowanie technologiczne oraz postępujący proces koncentracji działalności gospodarczej, który może jednak prowadzić do powstawania tzw. obszarów-biegunów wzrostu wyraźnie różnicujących przestrzeń w układzie gospodarczo-geograficznym.

Niewątpliwie poziom dochodów istotnie wpływa na pozycję jednostek w przestrzeni społeczno-ekonomicznej. W 2007 r. w województwie lubelskim przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto dla podmiotów zatrudniających powyżej 9 osób wyniosło 2,5 tys. zł i stanowiło 86,7% średniej krajowej, a w 2017 r. odpowiednio 4,0 tys. zł tj. 88,8% w relacji do średniej krajowej. W ¼ powiatów województwa lubelskiego przeciętne miesięczne wynagrodzenie było mniejsze niż 2,2 tys. zł w 2007 r. oraz 3,5 tys. zł w 2017 r., a w pozostałych ¾ powiatów wyższe. Warto podkreślić, iż w obu badanych okresach najwyższym poziomem przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia charakteryzowały się powiaty łużyński, m. Lublin i puławski. Mimo, iż zróżnicowane przestrzenne badanego wskaźnika kształtowało się na relatywnie niskim poziomie zarówno w 2007 r. (współczynnik zmienności 15%), jak i w 2017 r. (współczynnik zmienności 13%), co może wskazywać na dużą spójność przestrzenną, to jednocześnie może świadczyć o relatywnie niskiej konkurencyjności województwa lubelskiego pod względem wielkości płac.

Mapa 6.
Map 6.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto^a w relacji do średniej krajowej
Average monthly gross wages and salaries^a in relation to the average domestic

a Dane dotyczące podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób oraz jednostek budżetowych niezależnie od liczby pracujących; bez zatrudnionych poza granicami kraju.

a Data concern economic entities employing more than 9 persons and budgetary units regardless of the number of employed persons; excluding persons employed abroad.

Asymetrie rozwojowe między układami przestrzennymi mogą prowadzić do różnicowania sytuacji poszczególnych społeczności w zależności od ich geograficznego usytuowania (Cyrek 2013). Wyrównywanie dysproporcji w szeroko rozumianym poziomie życia, a także eliminowanie zjawisk prowadzących do wykluczenia społecznego stanowi priorytet polityki spójności UE. Ograniczanie nadmiernych zróżnicowań w zakresie warunków materialnych i standardu ekonomicznego jest także przedmiotem zainteresowania polityki społecznej realizowanej na poziomie państwowym, regionalnym i lokalnym. Wysoka jakość życia powinna przyczynić się do rozwoju zarówno pojedynczego człowieka, jak również całej społeczności, a w konsekwencji danego układu terytorialnego (Piontek 2002).

Przeprowadzane ewaluacje warunków i jakości życia stanowią jedną z metod monitorowania efektywności działań realizowanych przez samorządy terytorialne. Wskaźniki dotyczące jakości życia mogą być pomocne m.in. przy dokonywaniu porównań między poszczególnymi jednostkami terytorialnymi, identyfikacji problemów i nierówności społeczno-ekonomicznych. W tym kontekście istotne znaczenie ma całokształt obiektywnych warunków o charakterze infrastrukturalnym, w jakich żyje dana społeczność, w tym m.in. warunki środowiskowe i mieszkaniowe, dostępność usług zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalnych (Walaszek 2012). Pomiar tej jakości życia dokonywany jest za pomocą statystycznych wskaźników występujących najczęściej w formie naturalnych miar natężenia o charakterze ilościowym lub wartościowym.

Wskaźnikiem wyróżnionym w ramach obszaru warunki życia jest odsetek dzieci objętych opieką w przedszkolach. Edukacja przedszkolna ma podstawowe znaczenie dla rozwoju i kształcenia, stanowi także ważny czynnik przeciwdziałający marginalizacji społecznej. Dostęp do edukacji przedszkolnej jest zróżnicowany przestrzennie. Obszary typowo rolnicze, słabo zurbanizowane wykazują niższy stopień jej upowszechnienia.

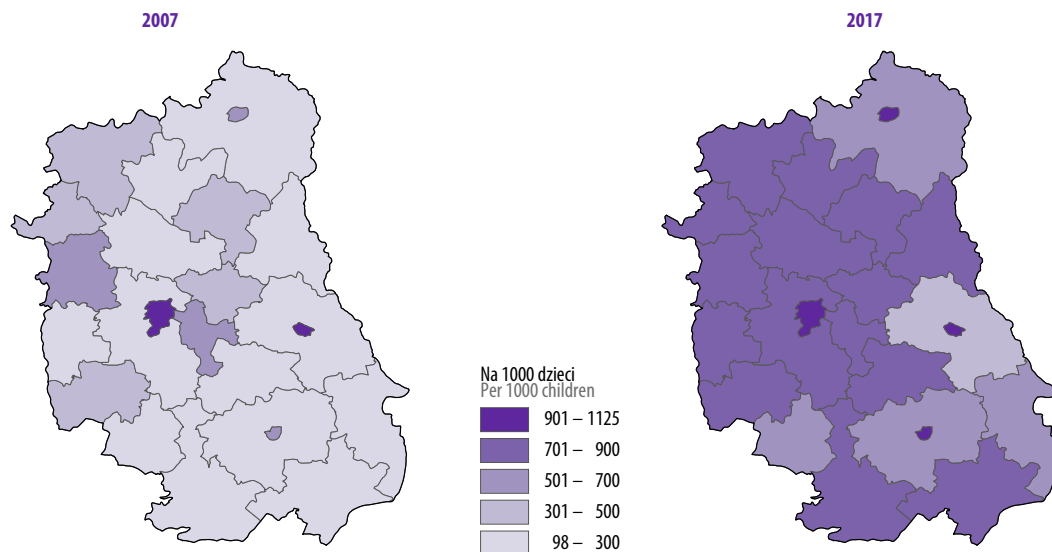
Istotną rolę w rozwoju sieci opieki przedszkolnej nad dziećmi w województwie lubelskim odegrały fundusze pochodzące z Unii Europejskiej, w tym szczególnie Program Operacyjny Kapitał Ludzki. W latach 2007–2013 w PO KL projekty z zakresu oświaty realizowane były w ramach dwóch priorytetów tj. priorytetu III Wysoka jakość systemu oświaty oraz priorytetu IX Rozwój wykształcenia i kompetencji w regio-

nach. Pierwszy z nich obejmował projekty systemowe i wdrażany był w komponentie centralnym, drugi zaś w komponentie regionalnym, na poziomie poszczególnych województw. Wyrównywanie szans edukacyjnych wśród dzieci w wieku przedszkolnym było realizowane w ramach Poddziałania 9.1.1 Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej, w ramach którego możliwe było tworzenie ośrodków wychowania przedszkolnego na obszarach i w środowiskach o niskim stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej, wspieranie kampanii i konkretnych działań na rzecz zwiększonego uczestnictwa dzieci w wychowaniu przedszkolnym w ramach działających przedszkoli oraz opracowanie i realizacja kampanii informacyjnych promujących edukację przedszkolną.

W latach 2007–2013 na dofinansowanie edukacji przedszkolnej w województwie lubelskim pozyskano ponad 126,6 mln zł. Dzięki tym środkom zrealizowano ponad 300 projektów, z których niemal połowa miała na celu modernizację oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Pozyskane środki przeznaczono także na nowe przedszkola, punkty przedszkolne oraz inne formy edukacji przedszkolnej.

Pozytywne zmiany w zakresie dostępu do edukacji przedszkolnej w układzie powiatowym województwa lubelskiego obrazuje wskaźnik dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3–5 lat. W 2007 r. wykazywał on niemal trzykrotnie większe zróżnicowanie przestrzenne niż 10 lat później. Dostępność edukacji przedszkolnej uległa poprawie we wszystkich powiatach województwa lubelskiego, przy czym w największym stopniu w powiatach o charakterze typowo rolniczym tj. biłgorajskim, zamojskim i lubelskim.

Mapa 7. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w wieku 3–5 lat
Map 7. Children in pre-primary education establishments aged 3–5 years

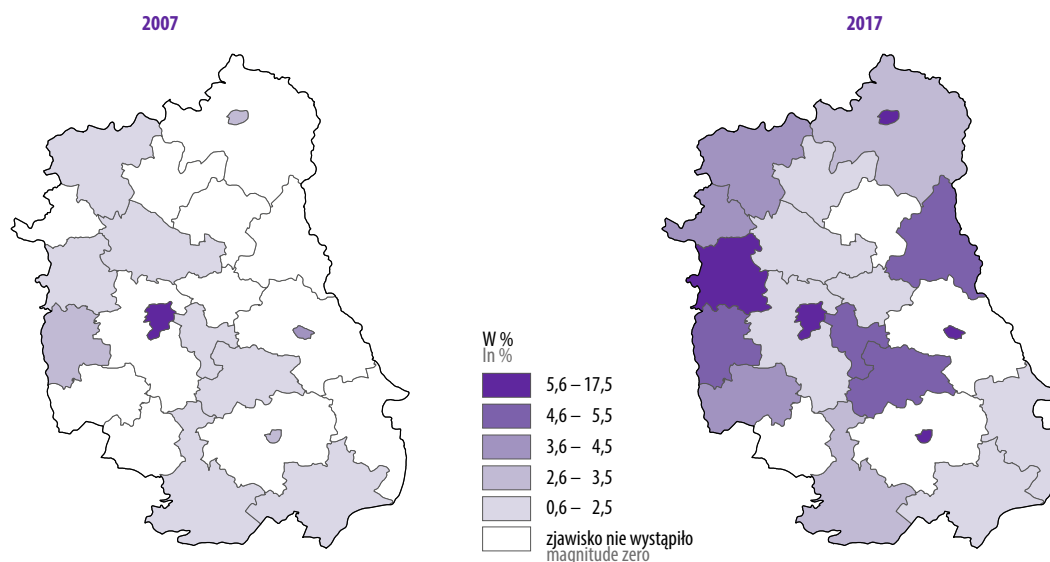

Ważnym zagadnieniem wpływającym na spójność społeczną jest także dostępność instytucjonalnych form opieki nad najmłodszymi dziećmi (do lat 3). Aktywizacja zawodowa pracowników, poprzez umożliwienie im godzenia życia zawodowego i prywatnego, jest postrzegana jako jeden z podstawowych celów polityk rozwojowych na szczeblu regionalnym, krajowym oraz europejskim. Jest to także czynnik istotnie oddziaływający na poziom aktywności zawodowej kobiet.

W perspektywie finansowej 2007–2013 zasadniczym priorytetem była opieka przedszkolna, jednak wsparcie przeznaczone było także na rozwój żłobków, choć w znacznie mniejszym zakresie. Dostępność oraz wykorzystanie żłobków i pozostałych instytucjonalnych form opieki nad najmłodszymi dziećmi są w województwie lubelskim mocno zróżnicowane. Wskaźnikiem obrazującym zróżnicowanie jest odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach. W 2007 r. wskaźnik ten przyjmował najwyższą wartość dla powiatów

m. Lublin (7%) i m. Chełm (4%). Jednocześnie dla połowy wszystkich powiatów wyniósł 0%, co mogło świadczyć o poważnym deficycie bazy infrastrukturalnej lub/i braku zainteresowania rodziców/opiekunów kierowaniem dzieci do tego typu placówek. W 2017 r. odnotowano znaczącą poprawę analizowanego wskaźnika. W przypadku powiatów grodzkich odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach przyjął wartości dwucyfrowe, jednocześnie wśród powiatów ziemskich liczba jednostek, dla których wartość wskaźnika wyniosła 0% zmniejszyła się do 4 (chełmski, janowski, parczewski, zamojski). Mimo poprawy sytuacji w zakresie opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, nadal występuje duża rozbieżność pomiędzy obszarami wiejskimi a miejskimi. Niewątpliwie jednak w badanym okresie nastąpił wzrost spójności powiatów w zakresie analizowanego wskaźnika, bowiem jego współczynnik zmienności w 2007 r. wyniósł 136%, a w 2017 r. spadł do poziomu 106%.

Mapa 8. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach
Map 8. Percentage of children in nurseries

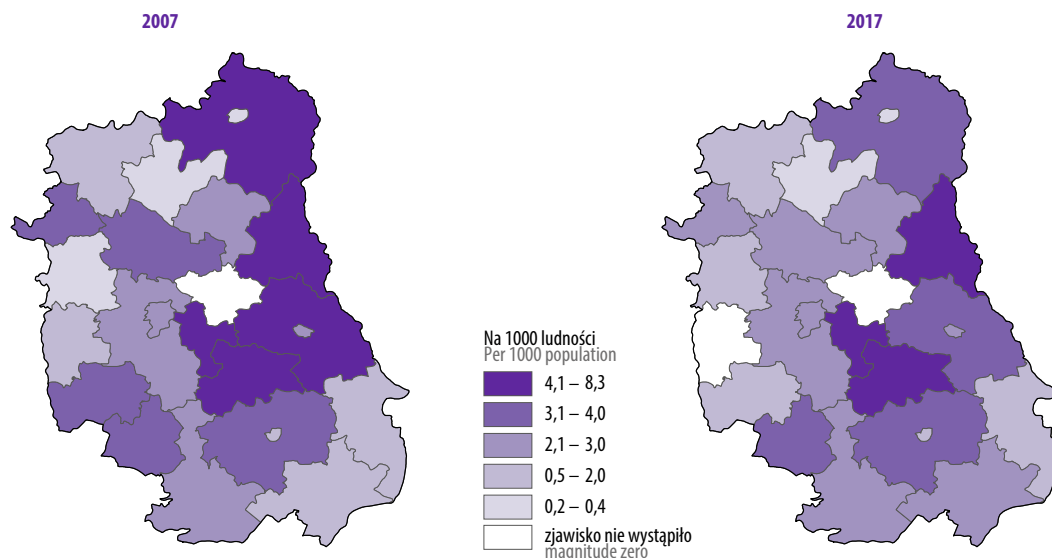
Polaryzacja i zróżnicowanie społeczne mogą prowadzić do wykluczenia społecznego stanowiącego podstawową barierę dla porządku społecznego oraz rozwoju zrównoważonego. Do czynników generujących ryzyko wykluczenia można zaliczyć miejsce zamieszkania (miasto/wieś), stan zdrowia (sprawny/niepełnosprawny) czy też wiek. Przeobrażenia demograficzne takie jak wzrost udziału osób starszych w ogólnej liczbie ludności, depopulacja, zmiany w strukturze i funkcjach rodziny, czy też spadek potencjału opiekuńczego rodziny powodują konieczność rozwijania systemu usług opiekuńczych opartego o sektor publiczny.

Deficyty instytucjonalnego systemu pomocy społecznej mogą istotnie wpływać na poziom koherencji. Ważny jest potencjał i możliwości organizacyjne systemu opieki społecznej. Zarówno w 2007 r., jak i w 2017 r. w województwie lubelskim największą liczbą miejsc w placówkach stacjonarnej opieki społecznej w stosunku do liczby mieszkańców (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) dysponowały powiaty krasnostawski, włodawski i świdnicki. W 2007 r. tego typu forma pomocy społecznej nie była realizowana jedynie w powiecie łużyńskim, a w 2017 r. – w łużyńskim oraz opolskim.

Analizując poziom spójności powiatów pod względem badanego wskaźnika można zaobserwować relatywnie duże zróżnicowanie przestrzenne mające tendencję wzrostową (współczynnik zmienności wyniósł 70% w 2007 r. i 75% w 2017 r.).

Mapa 9.
Map 9.

Miejsca w placówkach stacjonarnej opieki społecznej (łącznie z filiami)
Places in residential social care institutions (including subsidiaries)

Deskryptywna analiza spójności społecznej w powiatach województwa lubelskiego wykazała istotne różnice przestrzenne, dlatego też za zasadne uznano przeprowadzenie próby grupowania i typologii powiatów pod względem wartości wskaźników uwzględnionych w badaniu. W tym celu posłużono się analizą skupień. Pozwoliło to na wyodrębnienie relatywnie jednorodnych podzbiorów powiatów (klastrów), wykazujących podobieństwo pod względem przyjętego zestawu zmiennych diagnostycznych, a jednocześnie różniących się od jednostek będących częścią innych grup. Procedura klasyfikacji została opisana w części dotyczącej metody badawczej.

Po przeprowadzeniu weryfikacji zmiennych tj. analizie stopnia zróżnicowania (minimalny próg współczynnika zmienności przyjęto na poziomie 10%) oraz analizie poziomu wzajemnego skorelowania nie zdecydowano się na eliminację którejkolwiek ze zmiennych.

W celu wstępnej identyfikacji liczby skupień posłużono się aglomeracją metodą Warda, jako miarę odległości przyjęto odległość euklidesową. Analiza dendrogramu pod względem różnic odległości pomiędzy kolejnymi węzłami oraz wykresu przebiegu aglomeracji pod względem największego skoku odległości aglomeracyjnej wykazała możliwość utworzenia od trzech do pięciu skupień. Ostatecznie, po przeanalizowaniu każdego z możliwych wariantów, zdecydowano się na wyodrębnienie trzech grup. Wyniki grupowania metodą k-średnich zostały przedstawione w tabeli.

Tabela 5.
Table 5.

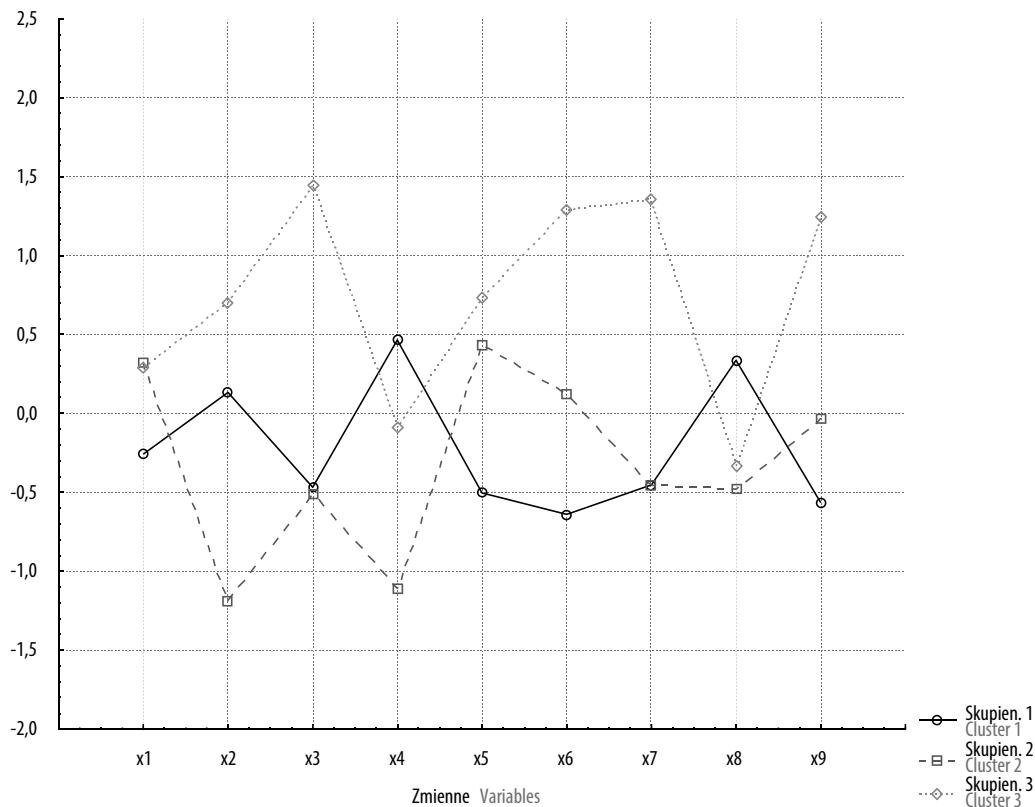
Skupienia powiatów pod względem wartości wskaźników spójności społecznej
Clusters of powiats in terms of the value of social cohesion indicators

Skupienie Cluster	Liczba elementów The number of elements	Powiaty Powiats
I	13	białski, chełmski, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, kraśnicki, lubartowski, opolski, parczewski, rycki, tomaszowski, włodawski, zamojski.
II	5	biłgorajski, lubelski, łęczyński, łukowski, radzyński.
III	6	puławski, świdnicki, m. Biała Podlaska, m. Chełm, m. Lublin, m. Zamość.

Na podstawie wyników analizy wariancji można wnioskować, iż o przynależności do skupień decydowały głównie następujące zmienne diagnostyczne: wskaźnik obciążenia demograficznego, rozwody na 1000 ludności, stopa bezrobocia rejestrowanego, pracujący na 1000 ludności, przeciętne miesięczne wynagro-

dzenie brutto, odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach oraz dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3–5 lat.

Wykres 1. Wykres liniowy średnich dla poszczególnych skupień pod względem spójności społecznej
Chart 1. Linear graph of averages for individual clusters in terms of social cohesion indicators

gdzie:

in which:

- x1 – saldo migracji na 1000 osób,
net migration per 1000 persons,
- x2 – ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym,
population at post-working age per 100 persons at working age,
- x3 – rozwody na 1000 ludności,
divorces per 1000 population,
- x4 – stopa bezrobocia rejestrowanego,
registered unemployment rate,
- x5 – przeciętne miesięczne wynagrodzenie,
average monthly gross wages and salaries,
- x6 – dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3–5 lat,
children at pre-primary education establishments per 1000 children at the age of 3-5,
- x7 – odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach,
percentage of children staying nurseries,
- x8 – miejsca w placówkach stacjonarnej opieki społecznej (łącznie z filiami) na 1000 ludności,
places in stationary social assistance facilities (including branches) per 1000 population,
- x9 – pracujący na 1000 ludności.
employed persons per 1000 population.

Bazując na przedstawionym wykresie średnich dla poszczególnych skupień można zauważyć, iż powiaty z 1 i 2 skupienia cechował podobny, relatywnie niski poziom w zakresie wskaźników dotyczących rozwodów oraz dzieci objętych opieką w żłobkach. Z kolei powiaty ze skupienia 2 i 3 charakteryzował zbliżony poziom w zakresie salda migracji, wynagrodzeń oraz opieki społecznej.

Skupienie 1 obejmowało 13 powiatów. Są to jednostki charakteryzujące się najmniej korzystną sytuacją w zakresie większości zmiennych diagnostycznych tj. migracji, pracujących, bezrobocia, wynagrodzeń, dzieci objętych opieką przedszkolną i opieką w żłobkach. Jedynym miernikiem kształtującym się na relatywnie wysokim poziomie był wskaźnik ukazujący dostępność opieki społecznej, co pozostaje w logicznym związku z niskimi wartościami pozostałych wskaźników. Skupienie to można określić mianem podmiotów o relatywnie niskim ogólnym poziomie wskaźników spójności społecznej.

Skupienie 2 obejmowało 5 powiatów. Są to jednostki charakteryzujące się najniższym poziomem obciążenia demograficznego i bezrobocia oraz relatywnie korzystną sytuacją w zakresie rozwodów, wynagrodzeń czy pracujących. Skupienie to wyróżnia się względnie wysokim poziomem rozwoju dwóch obszarów spójności społecznej tj. kapitału ludzkiego oraz rynku pracy.

Skupienie 3 obejmowało 6 powiatów. Są to jednostki wyróżniające się najbardziej korzystną sytuacją w obszarze wynagrodzeń, pracujących, opieki przedszkolnej i opieki w żłobkach, a jednocześnie najwyższym poziomem obciążenia demograficznego i rozwodów. Skupienie to cechuje się relatywnie wysokim poziomem rozwoju rynku pracy oraz warunków życia.

Rozdział 3

Chapter 3

Spójność ekonomiczna powiatów województwa lubelskiego

Economic cohesion of the powiats of lubelskie voivodship

Pojęcie spójności ekonomicznej odnosi się do poziomu ogólnej aktywności gospodarczej danych obszarów i jest definiowane jako stopień zbliżenia się do siebie poszczególnych regionów pod względem podstawowych mierników makroekonomicznych (Borowiec, Wilk 2005). Polega na zmniejszeniu zróżnicowań w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy poszczególnymi jednostkami terytorialnymi. Należy ją analizować w powiązaniu z poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego regionu wynikającym ze stanu i struktury gospodarki, poziomu rozwoju infrastruktury gospodarczej, sytuacji finansowej podmiotów gospodarczych oraz ich otoczenia, a także innowacyjności i produktywności (Churski 2011).

Wymiar gospodarczy spójności należy odnosić do harmonizacji funkcjonowania całego układu ekonomicznego i możliwie pełnego wykorzystania potencjału tkwiącego w jego częściach składowych (Gorzela 2006).

Spójność ekonomiczna może być także utożsamiana z procesem bezwarunkowej konwergencji polegającym na zmniejszaniu różnic w poziomie rozwoju gospodarczego lub też z funkcjonalnym i harmonijnym rozwojem obszarów w oparciu o ich endogeniczny potencjał (Gąska i in. 2009).

Procesy rozwojowe cechuje złożoność i nierównomierność, nieodłącznym elementem są dysproporcje i zróżnicowania przestrzenne. Słabiej rozwinięte regiony mają zdecydowanie inną strukturę gospodarczą, przejawiającą się wyższym poziomem zatrudnienia w rolnictwie i przemyśle.

Spójność ekonomiczna najczęściej jest mierzona za pomocą wskaźnika obrazującego wielkość produktu krajowego brutto na mieszkańca, jednak wartość ta jest szacowana jedynie na poziomie całej gospodarki, regionów (NUTS 2) i podregionów (NUTS 3). Dlatego też dla oceny poziomu spójności ekonomicznej w jednostkach samorządu terytorialnego niższego szczebla organizacji stosowane są mierniki odnoszące się do innych zmiennych. Spójność ekonomiczna może być więc analizowana w kontekście stanu i struktury gospodarki, poziomu rozwoju infrastruktury oraz sytuacji finansowej podmiotów gospodarczych.

W niniejszym rozdziale spójność ekonomiczną powiatów oceniono na podstawie zmiennych diagnostycznych odnoszących się do obszaru samodzielności finansowej, aktywności gospodarczej i inwestycyjnej powiatów (tab. 6). Zmniejszenie różnic w układzie wewnątrzregionalnym (pomiędzy poszczególnymi powiatami) w ramach analizowanych czynników interpretowano jako wzrost spójności ekonomicznej, zaś zwiększenie jako spadek poziomu spójności.

Tabela 6.
Table 6.

Wskaźniki spójności ekonomicznej
Indicators of economic cohesion

Obszar Field	Wskaźnik Indicator
Samodzielność finansowa Financial independence	– Dochody własne powiatu na 1 mieszkańca – Powiat own revenue per capita
Aktywność gospodarcza Economic activity	– Spółki handlowe na 1000 mieszkańców – Commercial companies per 1000 residents – Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców – Commercial companies with foreign capital per 10 000 residents
Aktywność inwestycyjna Investment activity	– Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca – Investment outlays in enterprises per capita – Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca – Gross value of fixed assets in enterprises per capita

Jednym z podstawowych mierników sytuacji finansowej poszczególnych powiatów jest wskaźnik obrazujący poziom ich dochodów własnych. Określany jest mianem wskaźnika dochodowej samodzielności finansowej, bowiem ukazuje poziom niezależności finansowej i świadczy o zamożności danej jednostki samorządu. Zmniejszenie rozpiętości w poziomie dochodów na 1 mieszkańca może świadczyć o wyrównywaniu dysproporcji w sytuacji dochodowej powiatów.

Wśród powiatów województwa lubelskiego obserwowane jest duże zróżnicowanie wielkości dochodów własnych na 1 mieszkańca. Charakteryzująca zakres wahań danego wskaźnika zmienność wyrażona współczynnikiem zmienności kształtowała się w 2007 r. na bardzo wysokim poziomie 137,2%, a w 2017 r. nieznacznie spadła do wielkości 127,2%. Jednocześnie rozbieżności w rozpiętości dochodów własnych były niewielkie, gdy badano powiaty w podziale na dwie grupy tj. ziemskie i grodzkie (tab. 7).

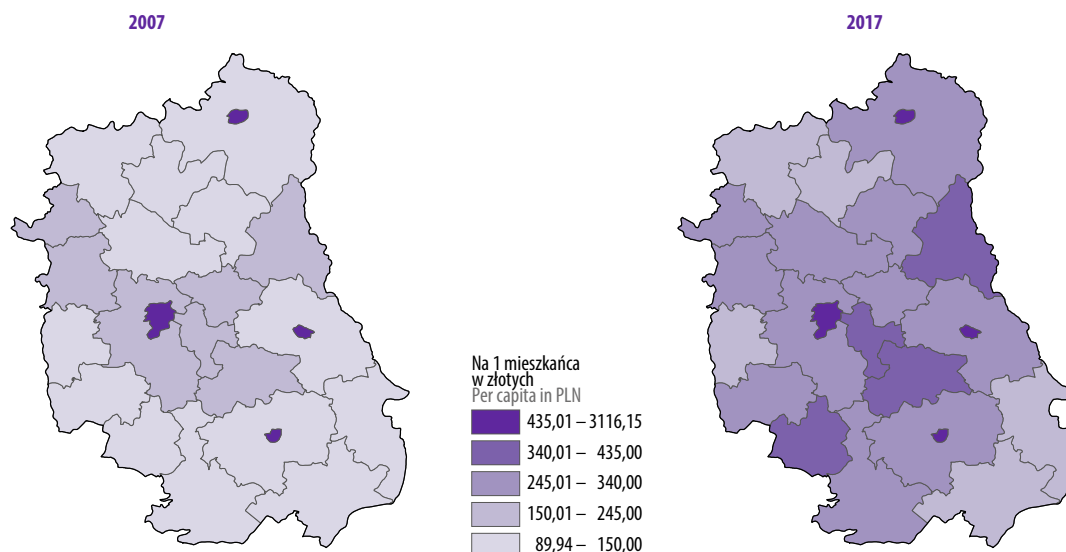
Tabela 7.
Table 7.

Dochody własne budżetów powiatów na 1 mieszkańca według typu powiatu
Own revenue of powiat budgets per capita by type of powiat

Wyszczególnienie Specification	Powiaty Powiats					
	Ogółem Total N=24		Ziemskie Rural N=20		Grodzkie Urban N=4	
	2007	2017	2007	2017	2007	2017
Wartość średnia (zł) Average value (PLN)	334,1	628,8	137,3	291,6	1318,2	2314,9
Wartość maksymalna (zł) Maximum value (PLN)	1670,5	3119,6	172,4	429,3	1670,5	3119,6
Wartość minimalna (zł) Minimum value (PLN)	90,2	191,6	90,2	191,6	1152,0	1894,8
Współczynnik zmienności (%) Coefficient of variation (%)	137,2	127,2	17,8	22,18	18,1	24,9

Mapa 10.
Map 10.

Dochody własne powiatów
Own revenue of powiats

Aktualne uwarunkowania rozwojowe stawiają władzom samorządowym wiele wyzwań, kluczowa jest więc skuteczność i efektywność realizowanych przez nie działań. Dlatego też ważne jest efektywne zarządzanie rozwojem lokalnym mające na celu przełamywanie barier rozwojowych oraz pobudzanie lokalnej aktywności gospodarczej (Bronisz 2018). Aktywność samorządowa odzwierciedla także poziom integracji na szczeblu lokalnym oraz sprzyja umacnianiu więzi społecznych (Jańczuk 2013).

Ważnymi czynnikami wpływającymi na spójność gospodarczą są procesy specjalizacji i koncentracji. Specjalizacja jednostki wynika z jej funkcji dominującej związanej z aktywnością gospodarczą. W tym kontekście specjalizacja rozumiana jest jako dziedzina (funkcja) będąca wyróżnikiem obszaru w konkurencyjnym otoczeniu społeczno-gospodarczym. Specjalizacja daje podstawę do rozwoju, choć przyczynia się także do niewielkiej dywersyfikacji lokalnych gospodarek. Ważnym czynnikiem warunkującym lokalizację różnych funkcji w przestrzeni jest położenie geograficzne. Specjalizacja może wynikać także z funkcji dominującej związanej z działalnością gospodarczą, która stanowi źródło utrzymania dla zdecydowanej większości mieszkańców.

Specjalizacja umożliwia charakterystykę zróżnicowania gospodarczego powiatów, a także wskazanie rzeczywistej roli poszczególnych jednostek w gospodarce całego województwa. Dla rozwoju gospodarczego ważny jest stopień zróżnicowania struktury gospodarki (Domański 2000, Małuszyńska 2000), zarówno w skali całej gospodarki, jak i w obrębie jej składowych działalności tj. np. w przemyśle czy usługach. Zróżnicowana struktura jest jedną z cech, które pomagają osiągnąć danej jednostce przewagę konkurencyjną (Konecka-Szydłowska 2016). Z kolei jednostronnie ukształtowana struktura gospodarki może prowadzić do problemów społecznych i zmniejsza szanse na rozwój. Jednostki o zdwywersyfikowanej strukturze gospodarczej mają lepsze perspektywy rozwojowe, gdyż są bardziej elastyczne, odporne na wahania koniunkturalne i kryzysy gospodarcze.

W celu zbadania specjalizacji powiatów województwa lubelskiego wykorzystano współczynnik lokalnej specjalizacji Florence'a. Służy on do porównywania asymetrii aktywności gospodarczej lub społecznej w poszczególnych jednostkach przestrzennych pod względem rozkładu w hierarchicznie wyższej jednostce. LQ jest względną miarą, która umożliwia identyfikację dominującego elementu w strukturze. Wysoka wartość wskaźnika sugeruje dominację jednej funkcji i mniejszą dywersyfikację struktury lokalnej gospodarki (Runge 2007). Niższe wartości sugerują większą dywersyfikację lokalnej gospodarki. Podsta-

wowe źródło danych stanowiły zasoby statystyki publicznej w zakresie liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON według sekcji PKD. Nadreprezentatywność udziałów danej działalności gospodarczej w danej jednostce wskazuje kierunek jej specjalizacji (Florence 1929, Szymańska 2009, Czyż 2016).

Do obliczenia ilorazu lokalizacji zastosowano następującą formułę (Runge 2007, Szymańska 2009, Obrębski and Walesiak 2015, Czyż 2016):

$$LQ_{ij} = \frac{\frac{B_{ij}}{\sum_{j=1}^m B_{.j}}}{\frac{B_{.j}}{\sum_{j=1}^m B_{.j}}}$$

LQ_{ij} – (wskaźnik lokalnej specjalizacji) i-tego powiatu w j-tej sekcji PKD gospodarki

B_{ij} – liczba podmiotów gospodarczych i-tego powiatu w j-tej sekcji PKD gospodarki

$B_{.j}$ – liczba podmiotów gospodarczych j-tej sekcji PKD gospodarki województwa lubelskiego

$i=1,2,3,\dots,n=24$ – liczba badanych powiatów w województwie lubelskim

$j=1,2,3,\dots,m=20$ – liczba przebadanych sekcji PKD

Tabela 8.

Powiaty wyróżniające się najwyższą wartością wskaźnika lokalnej specjalizacji w ramach sekcji PKD

Table 8.

Powiats with the highest indicator value of local specialization with in the NACE section

Sekcja Section	Wartość wskaźnika Value of the indicator	Powiat Powiat
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo Agriculture, forestry and fishing	2,6	białski, włodawski
Górnictwo i wydobywanie Mining and quarrying	4,3	łęczyński
Przetwórstwo przemysłowe Manufacturing	1,4	biłgorajski, rycki
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę ^a Electricity, gas, steam and air conditioning supply	1,7	m. Biała Podlaska
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja ^a Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	1,7	włodawski
Budownictwo Construction	1,5	lubartowski, radzyński
Handel; naprawa pojazdów samochodowych ^a Trade; repair of motor vehicles ^a	1,2	hrubieszowski, m. Zamość, opolski, tomaszowski
Transport i gospodarka magazynowa Transportation and storage	1,5	białski, łukowski
Zakwaterowanie i gastronomia ^a Accommodation and catering ^a	1,9	włodawski
Informacja i komunikacja Information and communication	1,7	m. Lublin
Działalność finansowa i ubezpieczenia Financial and insurance activities	1,3	m. Biała Podlaska, m. Lublin
Obsługa rynku nieruchomości ^a Real estate activities	1,7	m. Chełm

Tabela 8.
Table 8.

Powiaty wyróżniające się najwyższą wartością wskaźnika w ramach sekcji PKD (dok.)
Powiaty with the highest indicator value of local specialization with in the NACE section (cont.)

Sekcja Section	Wartość wskaźnika Value of the indicator	Powiat Powiat
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna Professional, scientific and technical activities	1,6	m. Lublin
Administrowanie i działalność wspierająca ^d Administrative and support service activities	1,2	lubelski, m. Lublin
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne Public administration and defence; compulsory social security	2,3	parczewski, zamojski
Edukacja Education	1,3	łęczyński
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna Human health and social work activities	1,4	m. Lublin
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją Arts, entertainment and recreation	1,4	łęczyński
Pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby Other service activities and households as employers; goods-and services-producing activities of households for ownuse	1,3	łęczyński, włodawski
Organizacje i zespoły eksterytorialne Activities of extraterritorial organisations and bodies	5,8	m. Biała Podlaska

Aby określić najważniejsze kierunki działalności gospodarczej powiatów województwa lubelskiego zbadano specjalizację lokalną według sekcji PKD rozumianą jako przewagę ilościową zarejestrowanych podmiotów gospodarczych należących do jednej sekcji działalności PKD. Zastosowana procedura badawcza pozwoliła na wskazanie potencjalnego kierunku specjalizacji, za który uznano najwyższą wartość indeksu specjalizacji dla danego powiatu:

Mapa 11.
Map 11.

Specjalizacja działalności gospodarczej w 2017 r. według sekcji PKD
Specialization of the economic activity in 2017 by PKD section

Analizując specjalizację w ujęciu podmiotowym można zauważyć, iż działalność gospodarcza w sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) była dominującym rodzajem działalności dla sześciu powiatów województwa lubelskiego: białskiego (2,6), biłgorajskiego (1,5), chełmskiego (2,3), hrubieszowskiego (2,3), janowskiego (2,1) i włodawskiego (2,6).

Specjalizacja działalności gospodarczej w zakresie sekcji B (Górnictwo i wydobywanie) dotyczyła powiatów lubartowskiego (2,5), łęczyńskiego (4,3), łukowskiego (1,5), opolskiego (2,0), radzyńskiego (1,7) i rycyńskiego (1,8). W województwie lubelskim znajduje się 1/5 polskich zasobów węgla, zatem przy korzystnych rozstrzygnięciach polityczno-prawnych dotyczących Zagłębia Lubelskiego, można przypuszczać, iż działalność związana z wydobywaniem i zagospodarowaniem surowców będzie się rozwijać. Równie ważną rolę odgrywają inne surowce tj. złoża wapieni i margli, które mają zastosowanie w przemyśle wapienniczym i cementowym.

Sekcja C (przetwórstwo przemysłowe) była dominującym rodzajem działalności w powiecie świdnickim (1,3). Sekcja E (Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją) była działalnością najsilniej reprezentowaną w powiecie kraśnickim (1,5) i lubelskim (1,2). Sekcja F (Budownictwo) była kluczowa dla podmiotów z powiatu lubelskiego (1,2).

Specjalizacja w sekcji I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) dotyczyła powiatu puławskiego (1,8), na terenie którego znajdują się jednostki zaliczane do grona ośrodków wyróżniających się najwyższym potencjałem turystycznym na terenie województwa lubelskiego (Bronisz i in. 2017).

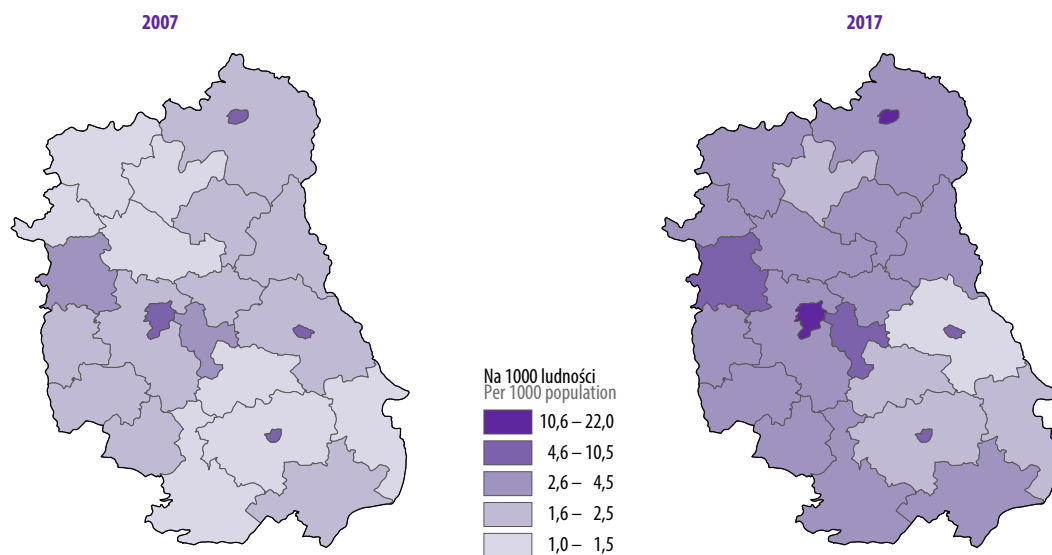
Specjalizacja w sekcji L (Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości) dotyczyła powiatu m. Chełm (1,7), zaś w sekcji N (Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca) powiatu lubelskiego (1,2). W sekcji O (Administracja publiczna i ochrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne) nadwyżkę liczby zarejestrowanych podmiotów odnotowano w powiatach biłgorajskim (1,5), krasnostawskim (2,2), parczewskim (2,3), tomaszowskim (1,7) i zamojskim (2,3). Specjalizacja w sekcji U (Organizacja i zespoły eksterytorialne) charakteryzowała trzy powiaty grodzkie tj. m. Białą Podlaską (5,8), m. Zamość (4,6) i m. Lublin (2,3).

Koncentracja podmiotów gospodarczych przyczynia się do tworzenia znacznego zasobu kapitału i wiedzy, który może być głównym czynnikiem rozwoju i konkurencyjności. Na procesy koncentracji przedsiębiorstw w strukturze administracyjno-osadniczej mają wpływ różne czynniki tj. m.in. sytuacja demograficzna, lokalny rynek pracy czy też poziom rozwoju infrastruktury. Istotne znaczenie ma także aktywność władzy lokalnej w zakresie tworzenia odpowiedniego otoczenia instytucjonalno-prawnego oraz realizacji odpowiednich inwestycji publicznych (Krygier 2016).

Koncentracja podmiotów gospodarczych, w tym szczególnie spółek handlowych (na 1000 mieszkańców) jest ważnym czynnikiem różnicującym poziom rozwoju obszarów. Wśród powiatów województwa lubelskiego widoczne jest znaczne zróżnicowanie analizowanego wskaźnika, bowiem współczynnik zmienności w 2007 r. wyniósł 90%, zaś w roku 2017 wzrósł do 123%. Zarówno w 2007 r. jak i 2017 r. największe nasycenie spółkami handlowymi cechowało cztery powiaty grodzkie tj. m. Lublin, m. Białą Podlaską, m. Zamość i m. Chełm. Wśród powiatów ziemskich relatywnie wysokim poziomem wskaźnika w obserwowanych latach wyróżniły się powiaty puławski, świdnicki i lubelski, zaś najniższą wartość odnotowano dla powiatów radzyńskiego, hrubieszowskiego i zamojskiego.

Mapa 12.
Map 12.

Spółki handlowe
Commercial companies

Prawidłowości dotyczące lokalizacji inwestycji zagranicznych opisał B. Domański (2001). Zwrócił uwagę na przewagę inwestycji w regionach dobrze rozwiniętych, o wysokim wskaźniku gęstości zaludnienia, co w konsekwencji może prowadzić do pogłębiania się polaryzacji społeczno-gospodarczej.

Na decyzję o lokalizacji inwestycji z udziałem kapitału zagranicznego zasadniczy wpływ mają takie czynniki jak: bliskość głównych dróg, współpraca ze strony władz lokalnych, dogodne położenie w stosunku do odbiorców, niskie koszty pracy, czy też łatwość pozyskania wykwalifikowanych pracowników. Informację na temat preferencji lokalizacyjnych przedsiębiorstw zagranicznych można uzyskać na podstawie danych dotyczących rozmieszczenia spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego.

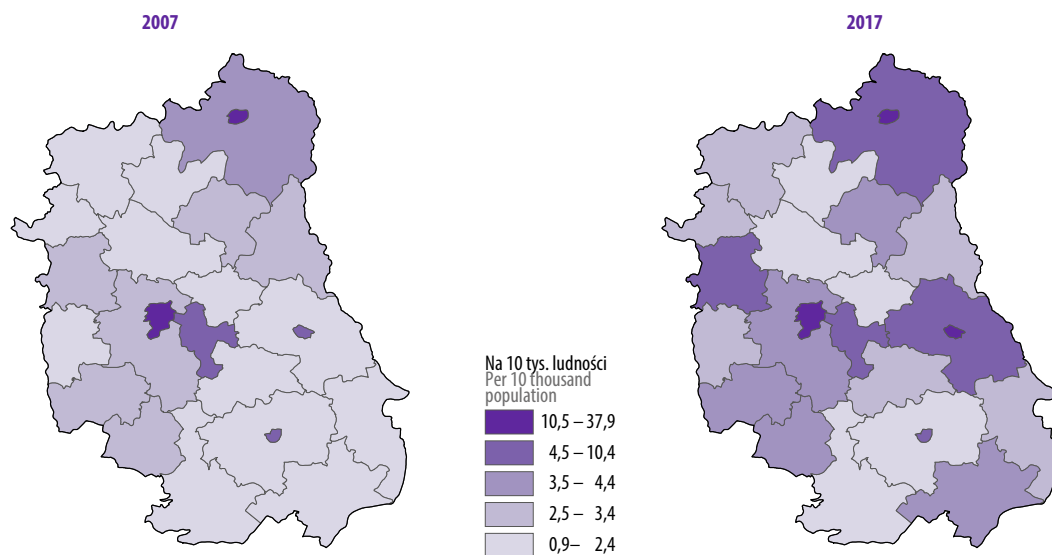
W 2017 r. w województwie lubelskim zarejestrowanych było 1966 spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego, co stanowiło 2,1% w strukturze podmiotów w skali kraju i plasowało lubelskie na 11 pozycji wśród 16 województw. Lokalizacja siedzib przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego ma istotne znaczenie dla gospodarki danego obszaru. Najważniejszym skutkiem w skali lokalnej jest ożywienie lokalnego rynku pracy. Napływ kapitału zagranicznego ma także wpływ na rozwój innowacji, technologii oraz infrastruktury stymulującej poprawę konkurencyjności lokalnej gospodarki.

Wśród powiatów województwa lubelskiego zauważalne są istotne różnice w poziomie absorpcji inwestycji zagranicznych. Niemal 50% tego typu podmiotów z województwa lubelskiego było zarejestrowanych w powiecie m. Lublin. W pierwszej piątce powiatów z najwyższym poziomem umiędzynarodowienia przedsiębiorczości znalazły się także powiat m. Biała Podlaska (218 podmiotów), m. Chełm (116), bialski (95) i lubelski (65).

Spośród 24 powiatów największe nasycenie spółkami z udziałem kapitału zagranicznego (na 10 tys. mieszkańców) w 2017 r. występowało w powiecie m. Biała Podlaska (37,9), m. Lublin (28,7), m. Chełm (18,3), m. Zamość (9,5) oraz powiecie bialskim (8,5). Najmniej spółek zagranicznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców odnotowano w powiecie zamojskim (1,5), biłgorajskim (2,1) i radzyńskim (2,2). Jednocześnie dla $\frac{3}{4}$ powiatów wskaźnik ukazujący poziom absorpcji inwestycji zagranicznych kształtował się na poziomie niższym niż 5,7, a tylko dla $\frac{1}{4}$ – na poziomie wyższym od tej wartości. Widoczny był bardzo duży zakres wahań analizowanego wskaźnika i tym samym niewielki poziom spójności powiatów województwa lubelskiego pod względem umiędzynarodowienia przedsiębiorczości (współczynnik zmienności kształtował się na poziomie 129,4%).

Mapa 13.
Map 13.

Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego
Commercial companies with foreign

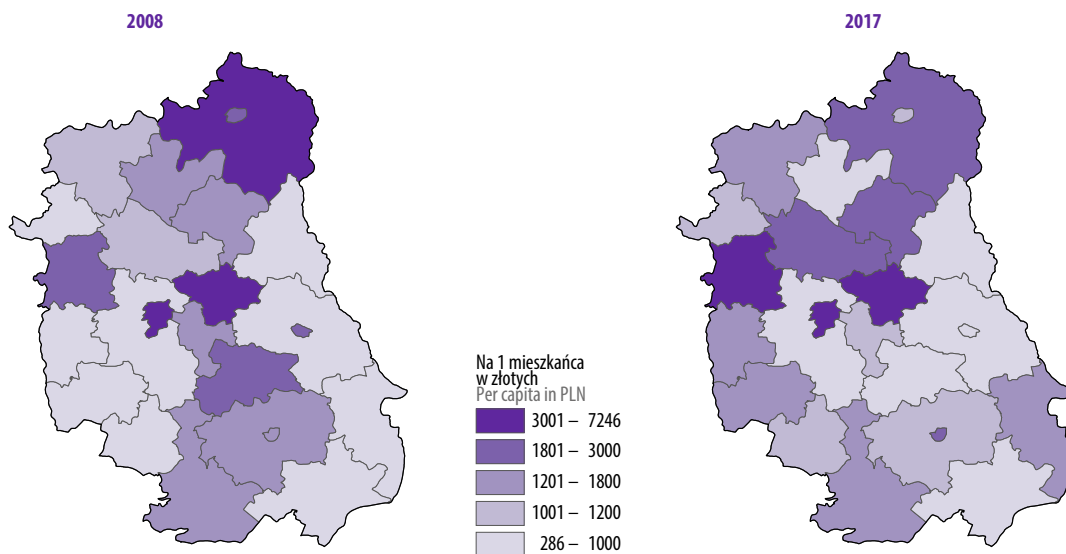

Ważnym czynnikiem warunkującym pozytywne przemiany społeczno-gospodarcze są realizowane procesy inwestycyjne. Działalność inwestycyjna jest czynnikiem rozwoju przedsiębiorstw, budowania ich przewagi konkurencyjnej, pomnażania kapitału oraz maksymalizacji wartości rynkowej przedsiębiorstwa (Damodaran 2007). Ponadto inwestycje są narzędziem pobudzania zmian strukturalnych oraz czynnikiem warunkującym przeobrażenia zachodzące na rynku pracy, przyczyniają się do wzrostu popytu na pracę lub wpływają na produktywność pracy. Dlatego też pobudzanie oraz umacnianie klimatu inwestycyjnego jest kluczowe dla rozwoju i spójności gospodarczej. W tym kontekście istotnym miernikiem jest wskaźnik obrazujący poziom nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca.

W grupie 24 powiatów województwa lubelskiego średnia wartość nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca wynosiła 1,5 tys. zł w 2008 r., oraz 1,7 tys. zł w 2017 r. Analiza wskazuje, że w 2008 r. w przypadku 9 powiatów ogólna wartość nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw była wyższa od średniej (łęczyński, m. Lublin, bialski, m. Biała Podlaska, puławski, m. Chełm, krasnostawski, biłgorajski i radzyński), zaś w 2017 r. liczba ta zmniejszyła się do 7 powiatów (łęczyński, puławski, m. Lublin, m. Zamość, lubartowski, bialski i parczewski). Mediana nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach na

1 mieszkańca była nieznacznie wyższa w roku 2008. Wysokie wartości współczynnika zmienności (72,6% w 2008 r. i 87,2% w 2017 r.) świadczyły o dużym zróżnicowaniu powiatów, przy czym obserwowany wzrost dyspersji mógł wskazywać na wzrost rozpiętości nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach poszczególnych powiatów województwa lubelskiego.

Mapa 14. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach
Map 14. Investment expenditures in enterprises

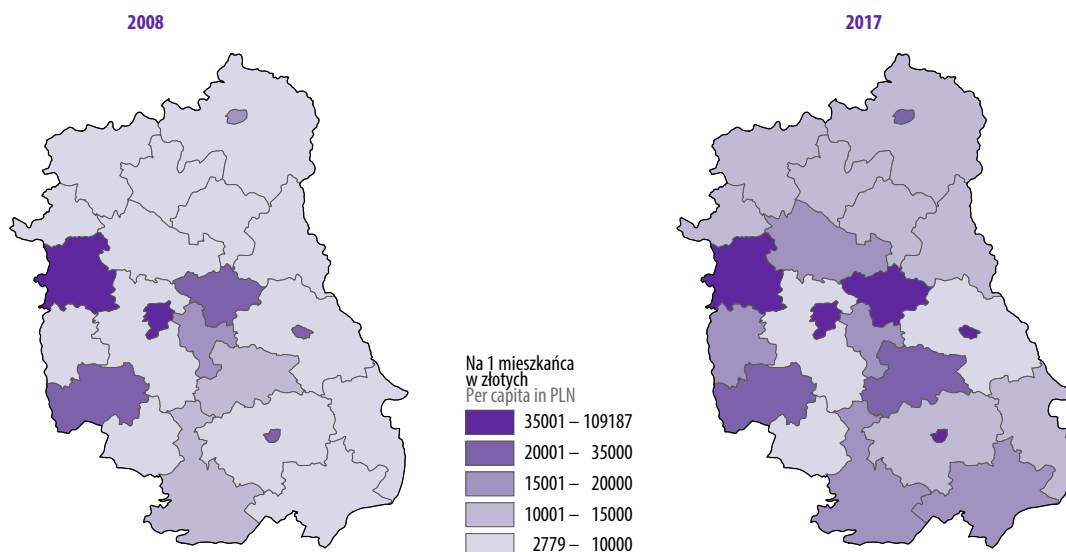

Rozwój inwestycji wpływa na wzrost wartości środków trwałych w przedsiębiorstwach, zaś wartość brutto środków trwałych świadczy bezpośrednio o zgromadzonym kapitale. Do powiatów, które zarówno w 2008 r. jak i 2017 r. wyróżniały się najwyższym poziomem wskaźnika wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach można zaliczyć powiat łączyński, puławski i m. Lublin.

Zaobserwowane różnice zarówno w poziomie inwestycji, jak również w wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach wskazują na wzrost rozbieżności pomiędzy powiatami województwa lubelskiego.

Mapa 15.
Map 15.

Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach
Gross value of fixed assets in enterprises

Analogicznie jak w przypadku spójności społecznej, zdecydowano się na przeprowadzenie próby grupowania i typologii powiatów. Opierając się na opisanych wcześniej założeniach metodycznych dokonano niezbędnej weryfikacji i standaryzacji zmiennych, a następnie wstępnej identyfikacji liczby uporządkowanych skupień. Również w tym przypadku zdecydowano się na wyróżnienie trzech skupień. Wyniki grupowania zostały przedstawione w tabeli 9.

Tabela 9.
Table 9.

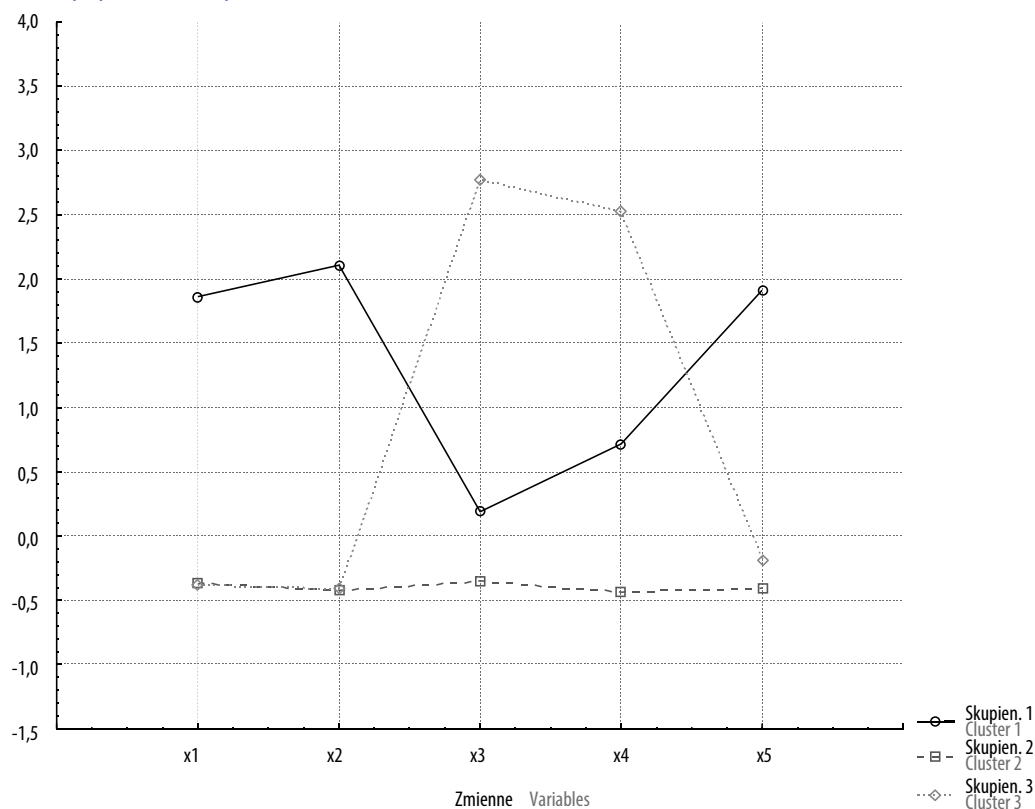
Skupienia powiatów pod względem wskaźników spójności ekonomicznej
Clusters of powiats in terms of economic cohesion indicators

Skupienie Cluster	Liczba elementów The number of elements	Powiat Powiat
I	4	m. Lublin, m. Zamość, m. Chełm, m. Biła Podlaska
II	18	białski, biłgorajski, chełmski, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, kraśnicki, lubartowski, lubelski, łukowski, opolski, parczewski, radzyński, rycki, świdnicki, tomaszowski, włodawski, zamojski
III	2	łęczyński, puławski

Na podstawie wyników analizy wariancji można wnioskować, iż o przynależności do skupień decydowały wszystkie zmienne diagnostyczne: dochody własne powiatu na 1 mieszkańca, spółki handlowe na 1000 mieszkańców, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców, nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca oraz wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca.

Wykres 2.
Chart 2.

Wykres liniowy średnich dla poszczególnych skupień pod względem spójności ekonomicznej
Linear graph of averages for individual clusters in terms of economic cohesion indicators

gdzie:
in which:

- x1 – spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców,
commercial companies with foreign capital per 10000 residents,
- x2 – dochód własny na mieszkańca,
own revenue per capita,
- x3 – nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca,
investment outlays in enterprises per capita,
- x4 – wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca,
gross value of fixed assets in enterprises per capita,
- x5 – spółki handlowe na 1000 mieszkańców.
commercial companies per 1000 residents.

Bazując na przedstawionym wykresie średnich dla poszczególnych skupień można zauważyć, iż powiaty z 2 i 3 skupienia cechował bardzo zbliżony poziom w zakresie dochodu własnego na mieszkańca oraz obecności spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego. Wyraźnie inny jest natomiast profil skupienia 1.

Skupienie 1 obejmowało 4 miasta na prawach powiatu. Są to jednostki wyróżniające się największym nasyceniem spółkami handlowymi, w tym również z udziałem kapitału zagranicznego oraz najwyższym poziomem dochodów własnych na mieszkańca. Są to również jednostki, które charakteryzują się korzystną sytuacją w zakresie pozostałych wskaźników. Skupienie to można określić mianem podmiotów o relatywnie wysokim stopniu rozwoju finansowo-gospodarczych wskaźników spójności ekonomicznej.

Skupienie 2 obejmowało 18 powiatów ziemskich. Są to jednostki cechujące się najmniej korzystną sytuacją w zakresie wszystkich analizowanych wskaźników w ramach spójności ekonomicznej.

Skupienie 3 tworzyły 2 powiaty ziemskie, które na tle pozostałych wyróżniały się bardzo wysokim poziomem zarówno nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach, jak i wartością brutto środków trwałych. Świadczy to o relatywnie wysokim stopniu rozwoju inwestycyjnych wskaźników spójności ekonomicznej.

Rozdział 4

Chapter 4

Spójność terytorialna powiatów województwa lubelskiego

Territorial cohesion of the powiats of the lubelskie voivodship

Spójność terytorialna stanowi sieć zintegrowanych elementów przestrzeni społecznej, gospodarczej, transportowej i ekologicznej. Może być definiowana jako stan zagospodarowania przestrzennego umożliwiający eliminację różnego rodzaju barier i ograniczeń (Markowski, Gorzelak 2009). Obejmuje działania poprawiające stan zagospodarowania przestrzennego danego obszaru tak, aby optymalizować warunki społeczno-ekonomiczne, czyli dążyć do harmonijnego, zrównoważonego i policentrycznego rozwoju (Spójność terytorialna 2009).

Spójność terytorialna ma na celu zmniejszenie występujących barier oraz niwelowanie dysproporcji rozwojowych między obszarami, szczególnie w zakresie ładu przestrzennego oraz sieciowej infrastruktury transportowo-telekomunikacyjnej (Churski 2011). Wyraża się w równoważeniu potencjałów rozwojowych między regionami, a także negatywnych efektów tych procesów. Nie polega jednak na dążeniu do unifikacji i znoszeniu charakterystycznych cech regionów, ale na ich wykorzystaniu w budowaniu sieci wzajemnych powiązań. Rolą spójności terytorialnej powinno więc być integrowanie dotychczasowych polityk w ścisłym odniesieniu do przestrzeni. Konieczne jest więc zastosowanie podejścia funkcjonalnego, gdyż problemy i wyzwania o charakterze terytorialnym najczęściej przekraczają granice administracyjne. Ważna jest zatem wielopoziomowa współpraca władz lokalnych, regionalnych oraz krajowych.

Celem terytorialnej polityki spójności jest także rozwój nowego partnerstwa pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi, zapewnienie równego dostępu do infrastruktury i wiedzy, ochrona środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Spójność terytorialna zakłada przynależność regionu do grupy obszarów centralnych, pośrednich lub peryferyjnych z punktu widzenia ich powiązań gospodarczych i jest mierzona za pomocą wskaźników dostępności lub mierników natężenia charakteryzujących zjawiska gospodarcze i społeczne w poszczególnych grupach regionów (Jasiński 2005, Głębicka 2004). W tym kontekście wzrost spójności terytorialnej polega na eliminowaniu barier dostępności do regionów peryferyjnych poprzez ich lepsze powiązanie z obszarami centralnymi.

Spójność przestrzenna odnosi się do zróżnicowania terytorialnego, ma charakter uzupełniający, a zarazem wzmacniający w stosunku do spójności ekonomicznej i społecznej. Próby konstrukcji jednolitego wskaźnika spójności terytorialnej nie powiodły się, najbardziej miarodajne wydają się badania dostępności komunikacyjnej. Innym rozwiązaniem może być poszukiwanie miernika dla każdego z wymiarów spójności terytorialnej (koncentracji, dostępności, współpracy oraz specyficznych cech terytorialnych).

W literaturze przedmiotu spójność przestrzenna jest najczęściej mierzona czasem przejazdu do danego obszaru komunikacją lotniczą, drogową lub kolejową. Do pomiaru stosowany jest także wskaźnik ilości konsumentów pozyskanych w danym czasie. Jako przykładowe mierniki wskazywane są: hierarchia sieci osadniczej, gęstość dróg kołowych, kolejowych, czasy i koszty dojazdów. Wskaźniki istotne w kontekście monitorowania zjawisk i tendencji w odniesieniu do spójności terytorialnej to także: poziom urbanizacji, gęstość zaludnienia czy gęstość sieci drogowej.

W niniejszym rozdziale spójność terytorialną powiatów województwa lubelskiego oceniono na podstawie 8 zmiennych diagnostycznych (tab. 10) odnoszących się do takich obszarów jak: struktura osadnicza, zagospodarowanie przestrzenne, infrastruktura techniczna i komunikacyjna.

Tabela 10.
Table 10.

Wskaźniki spójności terytorialnej
Indicators of territorial cohesion

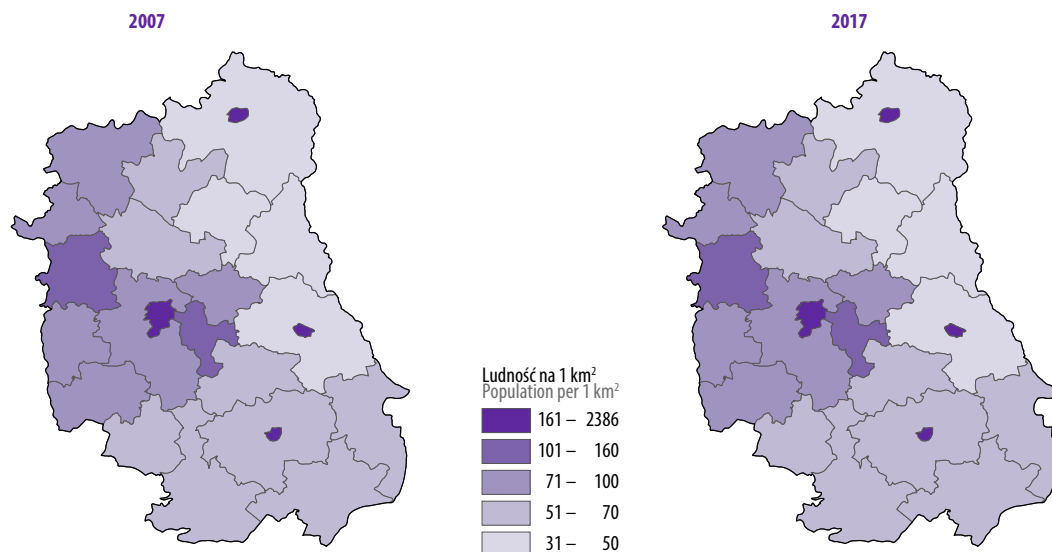
Obszar Field	Wskaźnik Indicator
Struktura osadnicza Settlement structure	<ul style="list-style-type: none"> – Ludność na 1 km² – Population per 1 km² – Wskaźnik urbanizacji – Urbanization rate
Zagospodarowanie przestrzenne Spatial planning	<ul style="list-style-type: none"> – Udział powierzchni objętej miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego – Share of the area covered by a local spatial plan – Mieszkania na 1000 ludności – Dwellings per 1000 population
Infrastruktura techniczna i komunikacyjna Technical and transport infrastructure	<ul style="list-style-type: none"> – Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km² powierzchni – Distributive water supply network in km per 100 km² of the area – Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km² powierzchni – Distributive sewage network in km per 100 km² of the area – Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogólnej liczby ludności – Population using sewage network in % of the total number of population – Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 100 km² – Hard surface gmina and powiat roads per 100 km²

Spójność przestrzenna odnosi się do struktur sieci osadniczych i przepływów w ramach tych struktur. Na intensywność zagospodarowania przestrzeni, a także jej spójność, funkcjonalność i w efekcie atrakcyjność wpływa gęstość zaludnienia. Stopień koncentracji ludności ma także istotny wpływ na natężenie działalności usługowej i wytwórczej, w tym szczególnie tej o wysokim stopniu zaawansowania technologicznego. Jednocześnie wpływa na koszty związane z utrzymaniem infrastruktury komunalnej oraz dostępność i jakość tych usług (Jakubowski 2011, Kronenberg, Bergier, 2010).

W 2007 r. średnia gęstość zaludnienia w województwie lubelskim wynosiła 86 osób na 1 km², a w 2017 r. spadła do 85. Jednocześnie widoczne było znaczące zróżnicowanie przestrzenne, najwyższy poziom wskaźnika odnotowano dla 4 powiatów grodzkich, zaś w grupie powiatów ziemskich dla powiatów świdnickiego, puławskiego i kraśnickiego. Najniższe wartości zaobserwowano dla powiatów włodawskiego, parczewskiego i bialskiego. Analizując wskaźnik gęstości zaludnienia poszczególnych powiatów w stosunku do średniej wartości województwa można zauważyć, iż w 2007 r. wartość wyższą od przeciętnej dla województwa uzyskało 9 powiatów (m. Lublin (2386), m. Zamość (2188), m. Chełm (1921), m. Biała Podlaska (1170), świdnicki (155), puławski (125), kraśnicki (99), rycki (95) i łęczyński (90), zaś w 2017 r. 10 powiatów tj. (m. Lublin (2305), m. Zamość (2121), m. Chełm (1795), m. Biała Podlaska (1165), świdnicki (155), puławski (122), kraśnicki (96), rycki (92), lubelski (91), łęczyński (90).

Mapa 16.
Map 16.

Gęstość zaludnienia
Population density

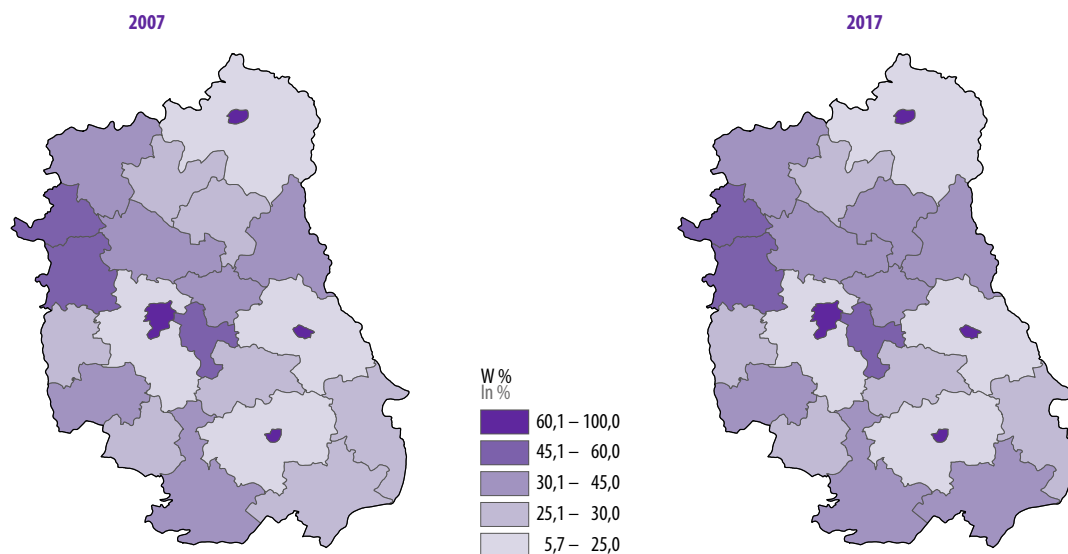
Rozmieszczenie przestrzenne ludności, mające swoje odzwierciedlenie w strukturze sieci osadniczej obszaru ma istotny wpływ na konkurencyjność oraz spójność układów terytorialnych. Rozwój społeczno-gospodarczy jest procesem zachodzącym przede wszystkim w rozbudowanych przestrzennie strukturach miejskich, będących miejscem skupienia kapitału ludzkiego, ekonomicznego, społecznego i kulturowego. Jednak koncentrowanie się tylko na miastach tzw. lokomotywach rozwoju może generować impulsy pogłębiające nierówności rozwojowe. Wydaje się więc, że najbardziej optymalnym systemem jest zrównoważona kompozycja dużych, średnich i małych miast, ukształtowana w sposób umożliwiający prowadzenie wymiany i współpracy, a w efekcie wzrost gospodarczy i wysoką jakość życia mieszkańcom. Niewątpliwie, urbanizacja może mieć żywiołowy lub bardziej zrównoważony charakter, jednak w każdym przypadku wpływa na przemiany sąsiednich obszarów, w tym w szczególności obszarów wiejskich. W tym kontekście istotne jest by obszary wiejskie i miejskie postrzegać jako komplementarne, a nie konkurencyjne względem siebie.

W województwie lubelskim wskaźnik urbanizacji, wyrażony odsetkiem ludności miast, kształtował się na poziomie niższym niż średnio w Polsce. W 2007 r. wyniósł 46,56% (w Polsce 61,17%) co lokowało lubelskie na 14 miejscu wśród 16 regionów (przed świętokrzyskim i podkarpackim). W 2017 r. odnotowano spadek udziału ludności miejskiej do poziomu 46,48% (w Polsce 60,13%). Jednocześnie w analizowanym okresie liczba miast w województwie lubelskim wzrosła z 41 do 47. Największym miastem pod względem liczby ludności był Lublin, w roku 2017 zamieszkująca go ludności stanowiła 34,4% ogółu ludności miejskiej województwa i 16,0% ogółu mieszkańców województwa lubelskiego.

Wśród powiatów ziemskich najwyższym poziomem urbanizacji wyróżniały się powiaty: świdnicki (ludność miejska stanowiła 58,46%), puławski (47,70%) oraz rycki (46,10%). Powiatami (bez miast na prawach powiatu) o współczynniku urbanizacji powyżej średniej wojewódzkiej były jedynie świdnicki i puławski. Najniższy udział mieszkańców miast odnotowano w powiatach: lubelskim (7,55%), chełmskim (10,05%) oraz zamojskim (10,68%). Jednocześnie w analizowanym okresie zaobserwowano zmniejszenie stopnia różnicowania powiatów pod względem poziomu urbanizacji.

Mapa 17.
Map 17.

Wskaźnik urbanizacji
Urbanization rate

Istotny wpływ na rozwój spójnych struktur przestrzennych ma sposób prowadzenia polityki przestrzennej na danym obszarze. Podstawowe narzędzie umożliwiające kształtowanie i zarządzanie przestrzenią lokalną stanowi miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

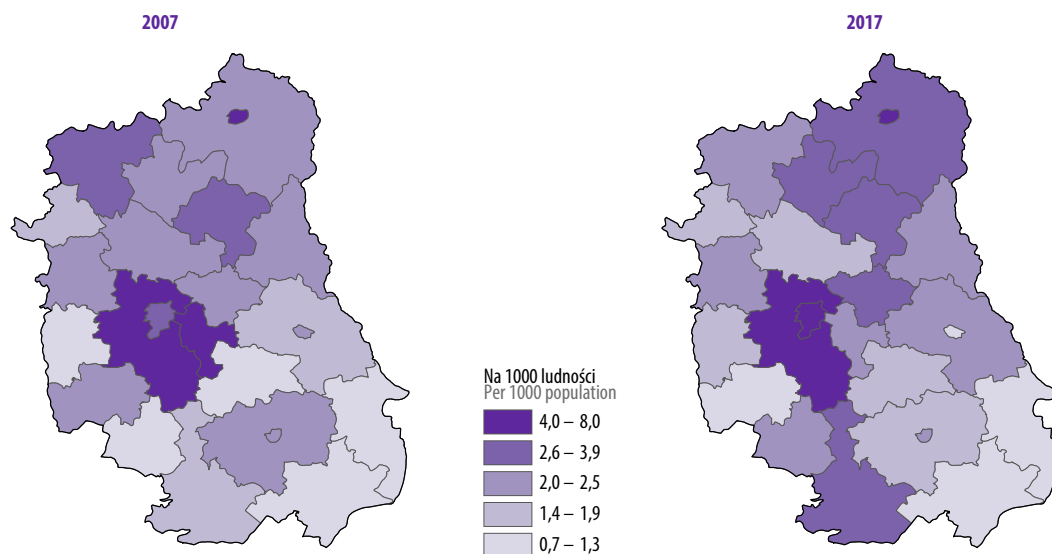
W 2017 r. stopień pokrycia powierzchni geodezyjnej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego poszczególnych powiatów województwa lubelskiego wykazywał znaczące zróżnicowanie, kształtując się w przedziale od 2,1% dla powiatu włodawskiego do 100% dla dwóch miast na prawach powiatu tj. Chełma i Zamościa. Pokrycie planistyczne przekraczające średnią dla województwa tj. 56,7% charakteryzowało 16 z 24 powiatów.

Ważnym elementem zagospodarowania materialnego wpływającym na strukturę przestrzenną danej jednostki terytorialnej jest zabudowa mieszkaniowa. Łączne zasoby mieszkaniowe województwa lubelskiego na koniec 2007 r. wynosiły 710,2 tys. mieszkań, a na koniec 2017 r. 774,4 tys. mieszkań. Jednocześnie w 2017 r. 51,3% wszystkich mieszkań było zlokalizowanych na terenach miejskich województwa, przy czym niemal 1/5 zasobów mieszkaniowych znajdowała się w powiecie m. Lublin.

Odpowiedni stopień nasycenia infrastrukturą mieszkaniową odgrywa niezwykle ważną rolę zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich, wpływa bowiem na warunki życia ludności, konkurencyjność i spójność jednostek osadniczych. W 2007 r. największym nasyceniem mieszkań oddanych do użytkowania (mieszkania na 1000 ludności) wyróżniały się powiaty m. Biała Podlaska (5,45), lubelski (5,41) i świdnicki (3,95), zaś w 2017 r. m. Lublin (7,98), m. Biała Podlaska (97,78) i powiat lubelski (5,78). Z kolei w 2007 r. największe deficyty w tym zakresie mogli odczuwać mieszkańcy powiatów janowskiego (0,75), hrubieszowskiego (0,78) i opolskiego (0,84), a w 2017 r. tomaszowskiego (0,74), kraśnickiego (1,16) i m. Chełm (1,18).

Mapa 18.
Map 18.

Mieszkania oddane do użytkowania
Dwellings completed

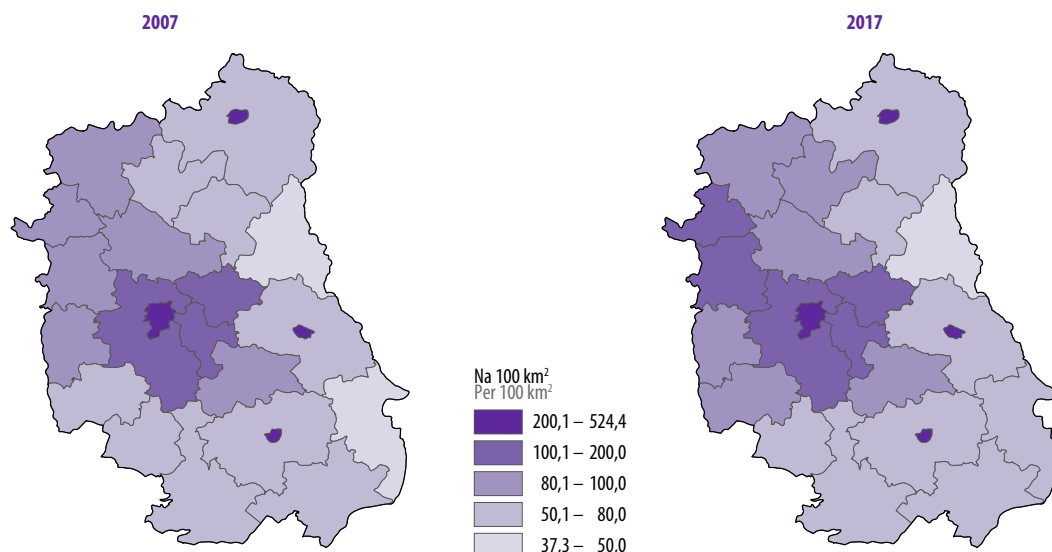
Innym czynnikiem decydującym o wewnętrznej spójności obszaru jest infrastruktura techniczna, w tym przede wszystkim dotycząca sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Jej rozwój ma istotne znaczenie bowiem wpływa na warunki życia i ogólną atrakcyjność obszaru, a także na przestrzenne rozmieszczenie działalności produkcyjnej. Ponadto determinuje strukturę sieci osadniczej oraz jest ważnym elementem integracji społeczno-ekonomicznej w regionie (Czerna-Grykiel 2002).

W latach 2007–2017 w województwie lubelskim nastąpił znaczny wzrost inwestycji w obszarze infrastruktury techniczno-sanitarnej. W 2007 r. na każde 100 km² powierzchni województwa przeciętnie przypadało 72,7 km sieci wodociągowej, zaś w 2017 r. 84,5 km. Pomimo rozbudowy systemów sieci wodociągowej nadal największe dysproporcje obserwowane były w układzie miasto – wieś. W 2007 r. średnia gęstość sieci wodociągowej w miastach wynosiła 260,5 km, a w 2017 r. 289,1 km, podczas gdy na obszarach wiejskich wskaźnik ten wyniósł odpowiednio 65,3 km i 75,9 km, co w pewnym stopniu wynika z dysproporcji w intensywności zabudowy.

W 2017 r. w układzie powiatowym największe zagęszczenie sieci wodociągowej na 100 km² powierzchni odnotowano w miastach na prawach powiatu: Chełmie (524,4 km), Zamościu (489,1 km), Lublinie (442,7 km) oraz Białej Podlaskiej (382,0 km), a wśród powiatów ziemskich w łęczyńskim (139,6 km), świdnickim (129,8 km) i lubelskim (128,3 km). Najniższą gęstość sieci zaobserwowano w powiatach: włodawskim (49,5 km), janowskim (51,6 km) i zamojskim (56,9 km).

Mapa 19.
Map 19.

Sieć wodociągowa rozdzielcza
Distribution water supply system

Wraz z rozwojem infrastruktury wodociągowej w rozpatrywanym okresie wzrosła także liczba ludności korzystającej z sieci wodociągowej. W latach 2007–2017 odsetek korzystających z sieci zwiększył się z 79,8% do 87,0%, przy czym na obszarach miejskich województwa lubelskiego, na których obserwowane jest duże nasycenie siecią infrastrukturą wodociągową odnotowano wzrost na poziomie 1p. proc. (z 93,6% do 94,6%), natomiast na obszarach wiejskich był to wzrost o 12,7 p. proc. (z 67,7% do 80,4%).

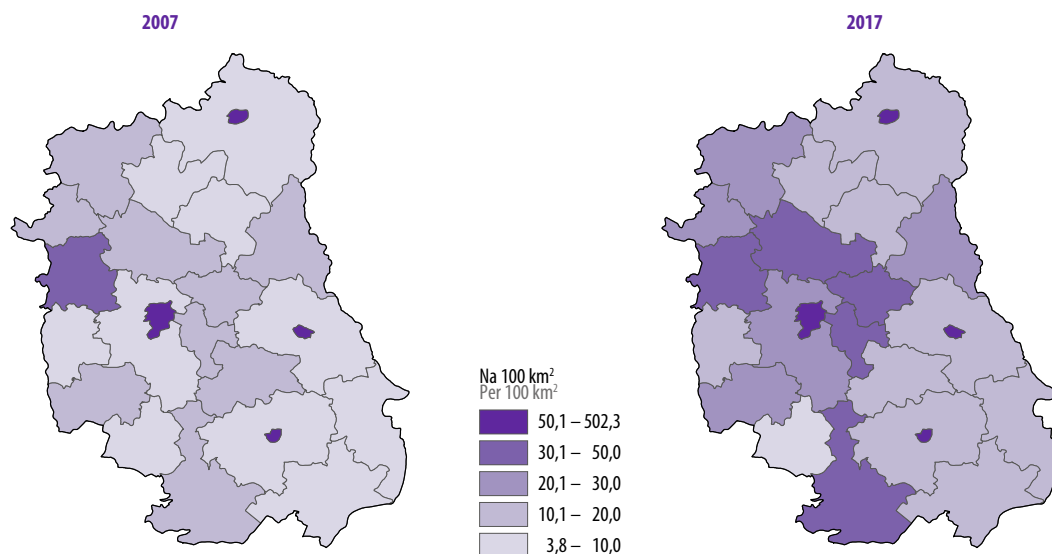
W tym samym okresie średnia gęstość sieci kanalizacyjnej w województwie lubelskim wzrosła z 15,3 km (na 100 km²), do 25,6 km. W miastach wskaźnik gęstości sieci w 2007 r. wyniósł 215,6 km, zaś w 2017 r. wzrósł do poziomu 270,1 km na 100 km² powierzchni. Z kolei na obszarach wiejskich w 2007 r. przeciętnie przypadło 7,3 km sieci kanalizacyjnej na 100 km² powierzchni, a w 2017 r. 15,4 km, co wskazuje na znaczącą lukę infrastrukturalną.

W 2017 r. największe zagęszczenie sieci kanalizacyjnej odnotowano, podobnie jak w przypadku sieci wodociągowej w powiatach grodzkich: m. Chełm (502,3 km), m. Zamość (489,5 km), m. Lublin (454,7 km) oraz m. Biała Podlaska (354,9 km). Wśród powiatów ziemskich największą gęstość sieci kanalizacyjnej na 100 km² powierzchni zaobserwowano w powiatach: puławskim (46,3 km), biłgorajskim (36,5 km) i lubartowskim (31,3 km). Najmniejszą gęstością sieci charakteryzowały się zaś powiaty: janowski (7,0 km), chełmski (11,9 km) oraz zamojski (12,5 km). Jednocześnie tylko 7 spośród 20 powiatów ziemskich uzyskało wskaźnik wyższy niż przeciętny dla obszarów wiejskich województwa lubelskiego.

Różnice w stopniu nasycenia infrastrukturą siecią na osi miasto-wieś wynikają przede wszystkim z wysokiej kapitałochłonności związanej z jej budową i utrzymaniem. Ponadto duże rozproszenie zabudowy, obserwowane na obszarach wiejskich powoduje dodatkowe koszty wynikające ze spadku wydajności istniejących urządzeń, co skutkuje trudnościami w jej dalszym rozwoju.

Mapa 20.
Map 20.

Sieć kanalizacyjna rozdzielcza
Distribution sewage system

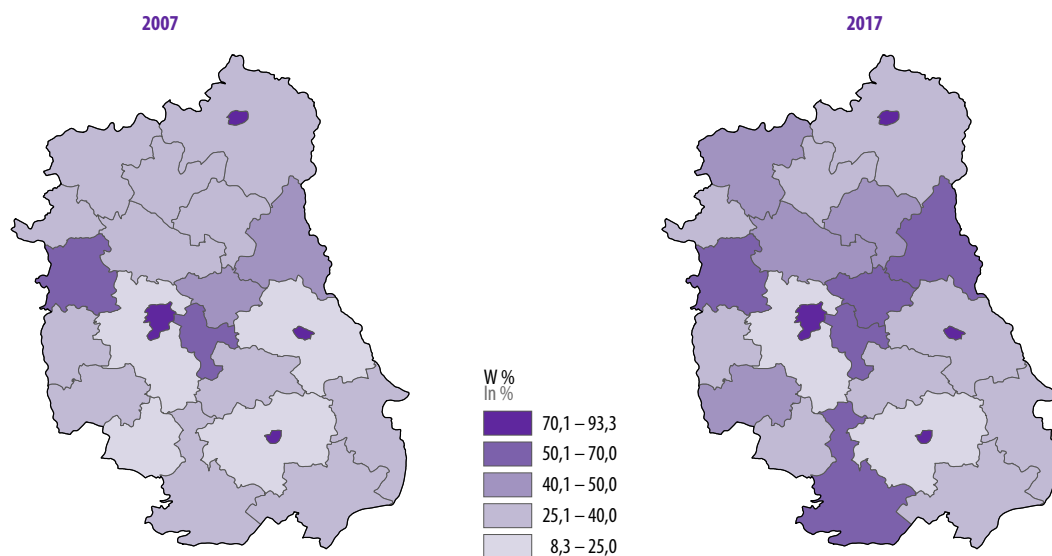

Wzrost inwestycji w obszarze infrastruktury techniczno-sanitarnej przełożył się na liczbę ludności korzystającej z urządzeń sieciowych. W latach 2007–2017 odsetek korzystających z sieci kanalizacyjnej w województwie lubelskim wzrósł z 45,9% do 52,7%, przy czym większą dynamikę obserwowano na terenach wiejskich, na których odsetek korzystających z sieciowych urządzeń kanalizacji wzrósł o 9,8 p. proc. (z 11,5% do 21,3%), podczas gdy w miastach był to wzrost o 3,4 p. proc. (z 85,4% do 88,8%).

Analizując stan infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej na obszarach województwa lubelskiego wyraźnie widoczny jest rozdźwięk między poziomem rozwoju sieci dostarczania wody a systemem odprowadzenia ścieków.

Mapa 21.
Map 21.

Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej
Percentage of population using sewage system

Jednym z fundamentów rozwoju społeczno-gospodarczego jest transport. Dostępność komunikacyjna warunkowana jest nie tylko odległością geograficzną, lecz także infrastrukturą techniczną. Niedostateczny rozwój tej infrastruktury, zły stan sieci drogowej czy też brak odpowiedniej sieci połączeń oznacza osłabienie względnej dostępności przestrzennej obszarów.

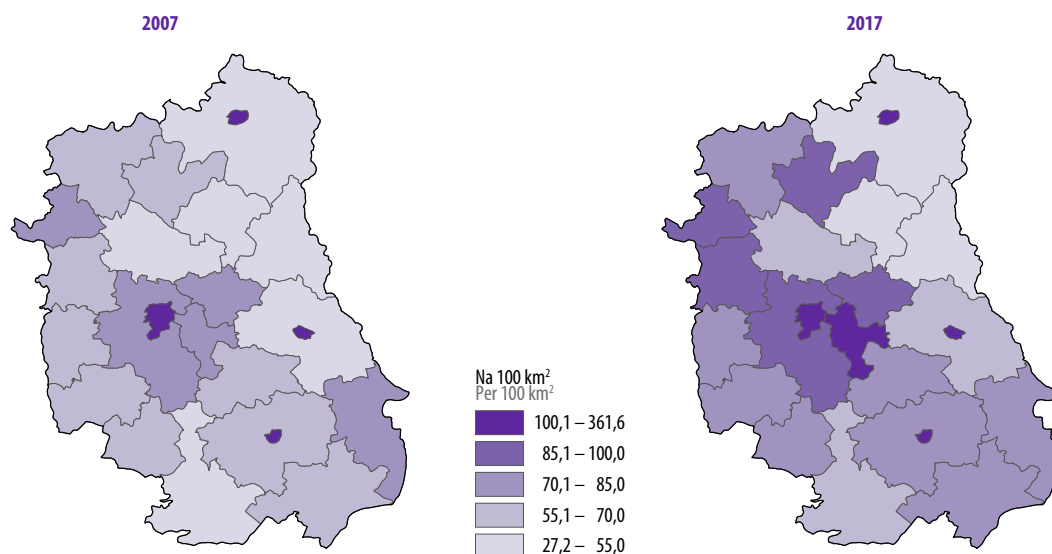
Rozwój sieci dróg wpływa na poziom bezpieczeństwa uczestników ruchu, sprzyja procesom koncentracji i spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej. Dostępność przestrzeni, stopień skomunikowania oraz efektywny system transportowy w znacznym stopniu przesądza o centralności bądź peryferyjności danego obszaru (Jakubowski 2011).

Województwo lubelskie jest trzecim co do wielkości regionem w kraju (po mazowieckim i wielkopolskim) i zajmuje ponad 8% powierzchni Polski. W 2017 r. długość dróg publicznych wszystkich kategorii wynosiła niemal 37 tys. km, co stanowiło 8,8% długości dróg w Polsce. Miarodajnym wskaźnikiem gęstości sieci drogowej jest długość dróg przypadająca na 100 km² powierzchni. W 2017 r. przeciętna gęstość dróg twardych dla województwa lubelskiego wynosiła 88,7 km/100 km² wobec średniej krajowej wynoszącej 95,8 km/100 km². Wartość wskaźnika świadczy o umiarkowanej dostępności komunikacyjnej regionu.

Analizując gęstość dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni dla powiatów województwa lubelskiego, można zaobserwować istotne różnice w rozpiętości wskaźnika. W 2007 r. zakres wahań mierzony współczynnikiem zmienności wynosił 80,4%, zaś w 2017 r. wzrósł do poziomu 82,9% co wskazuje na rosnące dysproporcje przestrzenne. W tym samym czasie wartości analizowanego wskaźnika wzrosły dla wszystkich powiatów, przy czym w najwyższym stopniu dla powiatu m. Lublin (80%), powiatu chełmskiego (43,0%) i powiatu m. Biała Podlaska (43,0%), a w najniższym dla powiatu krasnostawskiego (7,2%), powiatu biłgorajskiego (11,9%) i powiatu kraśnickiego (14,3%). Jednocześnie zarówno w 2007 r. jak i 2017 r. największą gęstością dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni odznaczały się 4 miasta na prawach powiatu tj. m. Zamość, m. Chełm, m. Lublin i m. Biała Podlaska, a spośród powiatów ziemskich w 2007 r. powiaty świdnicki, lubelski i rycki. Najmniej korzystną sytuację odnotowano dla powiatów bialskiego, parczewskiego i włodawskiego.

Mapa 22.
Map 22.

Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni
Municipal and powiat roads with a hard surface

Podobnie jak w przypadku spójności społecznej i ekonomicznej podjęto próbę grupowania powiatów. Po weryfikacji zmiennych, z uwagi na wysoki poziom korelacji zdecydowano o wyeliminowaniu dwóch

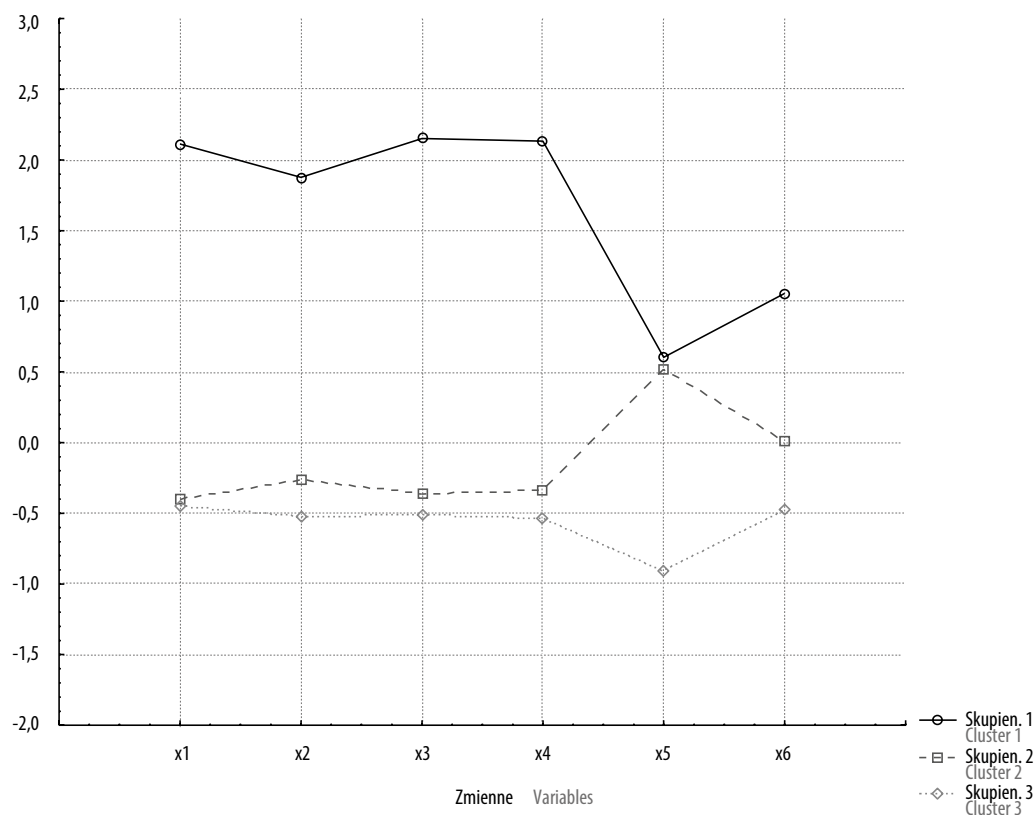
z ośmiu wskaźników ujętych w przeprowadzonej wcześniej analizie deskryptywnej tj. wskaźnika urbanizacji oraz wskaźnika sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km². Po przeprowadzeniu standaryzacji zmiennych oraz identyfikacji liczby uporządkowanych skupień finalnie wyróżniono trzy grupy powiatów. Wyniki grupowania zostały przedstawione w tabeli.

Tabela 11. Skupienia powiatów pod względem wartości wskaźników spójności terytorialnej
Table 11. Clusters of powiats in terms of the value of territorial cohesion indicators

Skupienie Cluster	Liczba elementów The number of elements	Powiaty Powiats
I	4	m. Lublin, m. Zamość, m. Chełm, m. Biała Podlaska
II	11	biłgorajski, chełmski, kraśnicki, lubelski, łęczyński, opolski, parczewski, puławski, radzyński, rycki, świdnicki,
III	9	Białski, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, lubartowski, łukowski, tomaszowski, włodawski, zamojski

Na podstawie wyników analizy wariancji można wnioskować, iż o przynależności do skupień decydowały wszystkie zmienne diagnostyczne.

Wykres 3. Wykres liniowy średnich dla poszczególnych skupień pod względem spójności terytorialnej
Chart 3. Linear graph of averages for individual clusters in terms of territorial cohesion indicators

gdzie:
in which:

- x1 – ludność na 1 km²,
population per 1 km²,
- x2 – ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w %,
population using sewage network in %,
- x3 – drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 100 km² powierzchni,
hard surface gmina and powiat roads per 100 km² of the area,
- x4 – sieć wodociągowa rozdzielcza na 100 km²,
distributive water supply network per 100 km²,
- x5 – udział powierzchni objętej miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego,
share of the area covered by a local spatial plan,
- x6 – mieszkania na 1000 ludności.
dwellings per 1000 population.

Bazując na przedstawionym wykresie średnich dla poszczególnych skupień można zauważyć, iż powiaty z 2 i 3 skupienia cechował podobny profil w zakresie gęstości ludności, dróg oraz sieci wodociągowej, a także odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej. Czynniki wyraźnie różnicującymi były zaś dwa mierniki tj. wskaźnik obrazujący mieszkania przypadające na 1000 ludności oraz udział powierzchni objętej miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. Skupienie 1 i 2 wykazywało podobieństwo jedynie w zakresie wskaźnika udziału powierzchni objętej miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego, zaś profil skupienia 1 był zupełnie inny niż skupienia 3.

Skupienie 1 obejmowało 4 miasta na prawach powiatu. Są to jednostki charakteryzujące się najwyższymi wartościami wszystkich analizowanych wskaźników, a więc najkorzystniejszą sytuacją w zakresie spójności terytorialnej.

Skupienie 2 tworzyło 11 powiatów, są to jednostki plasujące się pomiędzy skupieniem 1 i 3. Jednostki charakteryzujące się najmniej korzystną sytuacją w zakresie wszystkich analizowanych parametrów spójności terytorialnej zostały zgrupowane w skupieniu 3 obejmującym 9 powiatów, z których znaczna część położona jest przy wschodniej granicy województwa.

Rozdział 5

Chapter 5

Absorpcja funduszy Unii Europejskiej w powiatach województwa lubelskiego

Absorption of European Union funds in the powiats of lubelskie voivodship

Dysproporcje rozwojowe stanowią podstawową barierę dla spójności, rozwoju zrównoważonego oraz wyrównywania poziomu życia mieszkańców. Wraz z przystąpieniem do UE Polska stała się pełnoprawnym beneficjentem programów i środków pomocowych.

W latach 2007–2013 polityka spójności finansowana była głównie ze środków dwóch Funduszy Strukturalnych tj. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności. Realizowane projekty ukierunkowane były przede wszystkim na poprawę podstawowej infrastruktury (technicznej i społecznej), ochronę środowiska, wsparcie myśli naukowej i technicznej, poprawę warunków szkolnictwa i dostępu do technologii teleinformatycznych i miały przyczynić się do przeciwdziałaniu bezrobociu i wykluczeniu społecznemu, a tym samym do poprawy jakości życia mieszkańców i wzrostu gospodarczego.

Najważniejsze kwestie dotyczące wydatkowania środków określał dokument Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013 nazywany Narodową Strategią Spójności. Przyjęte w nim założenia, priorytety i cele były realizowane za pomocą sześciu sektorowych oraz szesnastu regionalnych programów operacyjnych.

Tabela 12.
Table 12.

Programy Operacyjne w latach 2007–2013
Operational Programs in 2007–2013

Program Operacyjny Operational Programme	Źródło finansowania Source of financing
Infrastruktura i Środowiska Infrastructure and Environment	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Fundusz Spójności European Regional Development Fund, Cohesion Fund
Innowacyjna Gospodarka Innovative Economy	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego European Regional Development Fund
Kapitał Ludzki Human Capital	Fundusz Spójności Cohesion Fund
Rozwój Polski Wschodniej Development of Eastern Poland	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego European Regional Development Fund
Pomoc Techniczna Technical Assistance	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego European Regional Development Fund
Regionalne Programy Operacyjne Regional Operational Programs	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego European Regional Development Fund
Europejska Współpraca Terytorialna i Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa European Territorial Cooperation and European Neighbourhood and Partnership Instrument	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego European Regional Development Fund

W kontekście spójności społecznej kluczowe znaczenie miał PO Kapitał Ludzki. Składał się z 10 priorytetów, realizowanych równolegle na poziomie centralnym i regionalnym (tab. 13), przy czym priorytet X Pomoc techniczna miał umożliwić właściwe zarządzanie, wdrażanie oraz promocję Europejskiego Funduszu Społecznego. Znacząca większość środków przeznaczonych na realizację programu (ok. 68%) została przeznaczona na wsparcie realizowane przez poszczególne regiony, zaś pozostała część była wdrażana sektorowo, przez właściwe resorty.

Tabela 13.
Table 13.

Priorytety Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki
Priorities of the Human Capital Operational Program

Centralne Central	Regionalne Regional
Priorytet I – Zatrudnienie i integracja społeczna Priority 1 – Employment and social integration	Priorytet VI – Rynek pracy otwarty dla wszystkich Priority 6 – Labour market open for everybody
Priorytet II – Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących Priority 2 – Development of human resources and adaptation potential of enterprises as well as improvement of the health state of working persons	Priorytet VII – Promocja integracji społecznej Priority 7 – Promotion of social integration
Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty Priority 3 – High quality of education system	Priorytet VIII – Regionalne kadry gospodarki Priority 8 – Regional human resources of the economy
Priorytet IV – Szkolnictwo wyższe i nauka Priority 4 – Higher education and science	Priorytet IX – Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach Priority 9 – Development of education and competencies in the regions
Priorytet V – Dobre rządzenie Priority 5 – Good governance	

Realizowany na poziomie regionalnym Priorytet VI Rynek pracy otwarty dla wszystkich koncentrował się na działaniach aktywizujących osoby bezrobotne i bierne zawodowo. Wsparcie udzielane w ramach priorytetu adresowano przede wszystkim do grup, które doświadczają największych trudności na rynku pracy tj. w szczególności osób młodych (do 25 roku życia), które nie posiadają doświadczenia zawodowego czy też niezbędnych kwalifikacji, kobiet (w tym zwłaszcza matek samotnie wychowujących dzieci), osób starszych (po 50 roku życia), długotrwale bezrobotnych, mieszkańców obszarów wiejskich, a także osób niepełnosprawnych.

Realizowany regionalnie Priorytet VII Promocja Integracji Społecznej miał na celu wyrównywanie deficytów wynikających z braku dostępu do określonych dóbr i usług, czy braku posiadanych kwalifikacji. Ukierunkowany był na eliminowanie różnego rodzaju barier (prawnych, psychologicznych, organizacyjnych), na jakie napotykały osoby zagrożone wykluczeniem społecznym lub borykające się z problemem dyskryminacji na rynku pracy. Wsparcie przeznaczono także na tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi adaptacyjnych form zatrudnienia, w tym szczególnie w sektorze ekonomii społecznej. Szczególny nacisk położono na realizację wsparcia na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, którzy ze względu na niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego znacznie częściej napotykały bariery infrastrukturalne, w zakresie możliwości kształcenia czy też korzystania z usług społecznych.

Priorytet VIII Regionalne kadry gospodarki ukierunkowany był na podnoszenie i aktualizację umiejętności zawodowych przez osoby pracujące, zwłaszcza starsze i o niskich kwalifikacjach. Priorytet IX Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach stanowił odpowiedź na problem nierównego dostępu do edukacji, zjawiska wewnętrznej segregacji uczniów w szkołach koncentrował się na potrzebach edukacji przedszkolnej, upowszechnieniu kształcenia ustawicznego, podniesieniu atrakcyjności i popularności kształcenia zawodowego oraz działaniach służących zmniejszaniu nierówności w jakości kształcenia na terenach miejskich i wiejskich. Ważnym elementem priorytetu było także przeciwdziałanie marginalizacji obszarów wiejskich.

Tabela 14. Projekty zrealizowane w ramach PO Kapitał Ludzki według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013

Table 14. Projects implemented under the Human Capital OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013

Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
1. Zatrudnienie i integracja społeczna Employment and social integration	16	chełmski (2), kraśnicki (1), lubelski (3), m. Chełm (2), m. Lublin (6), m. Zamość (1), radzyński (1)	10,6	8,0
2. Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących Development of human resources and adaptation potential of enterprises as well as improvement of the health state of working persons	26	lubelski (1), łęczyński (1), łukowski (1), m. Biała Podlaska (1), m. Chełm (1), m. Lublin (17), m. Zamość (1), puławski (1), rycki (1), zamojski (1)	8,0	5,7
3. Wysoka jakość systemu oświaty High quality of education system	44	chełmski (1), janowski (1), krasnostawski (1), kraśnicki (1), lubelski (3), łukowski (1), m. Biała Podlaska (2), m. Chełm (7), m. Lublin (19), m. Zamość (1), rycki (2), świdnicki (2), włodawski (1)	53,6	45,6
5. Dobre rządzenie Good governance	168	białski (4), biłgorajski (6), powiat chełmski (5), hrubieszowski (2), janowski (5), krasnostawski (10), kraśnicki (7), lubelski (14), łęczyński (9), łukowski (10), m. Biała Podlaska (1), m. Chełm (4), m. Lublin (27), m. Zamość (1), opolski (7), parczewski (4), puławski (8), radzyński (1), rycki (4), świdnicki (13), tomaszowski (12), włodawski (4), zamojski (6)	95,8	81,4
6. Rynek pracy otwarty dla wszystkich Labour market open for everybody	886	białski (37), biłgorajski (12), chełmski (78), hrubieszowski (44), janowski (25), krasnostawski (34), kraśnicki (36), lubartowski (47), lubelski (34), łęczyński (25), łukowski (18), m. Biała Podlaska (19), m. Chełm (35), m. Lublin (109), m. Zamość (24), opolski (39), parczewski (53), puławski (31), radzyński (29), rycki (11), świdnicki (39), tomaszowski (34), włodawski (51), zamojski (21)	896,7	759,2
7. Promocja integracji społecznej Promotion of social integration	1043	białski (52), biłgorajski (28), chełmski (87), hrubieszowski (24), janowski (28), krasnostawski (28), kraśnicki (96), lubartowski (108), lubelski (55), łęczyński (35), łukowski (38), m. Biała Podlaska (4), m. Chełm (19), m. Lublin (102), m. Zamość (13), opolski (52), parczewski (31), puławski (43), radzyński (16), rycki (26), świdnicki (30), tomaszowski (57), włodawski (27), zamojski (44)	506,1	429,6
8. Regionalne kadry gospodarki Regional human resources of the economy	936	białski (24), biłgorajski (12), chełmski (39), hrubieszowski (13), janowski (9), krasnostawski (37), kraśnicki (21), lubartowski (23), lubelski (54), łęczyński (14), łukowski (19), m. Biała Podlaska (11), m. Chełm (34), m. Lublin (408), m. Zamość (11), opolski (13), parczewski (34), puławski (41), radzyński (19), rycki (9), świdnicki (27), tomaszowski (15), włodawski (32), zamojski (17)	421,4	355,6

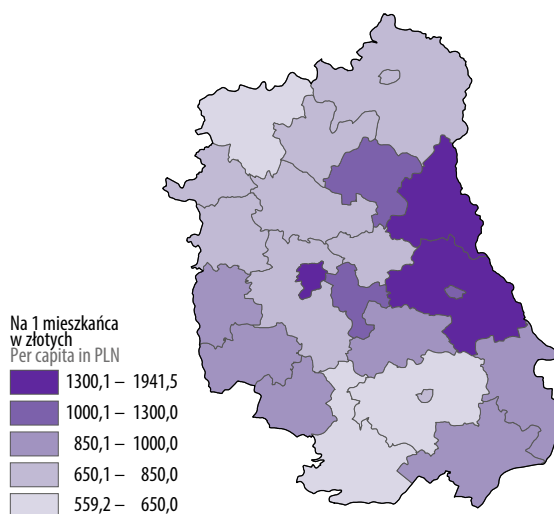
Tabela 14. Projekty zrealizowane w ramach PO Kapitał Ludzki według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013 (dok.)

Table 14. Projects implemented under the Human Capital OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013 (cont.)

Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
9. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach Development of education and competencies in the regions	1336	białski (128), biłgorajski (51), chełmski (98), hrubieszowski (43), janowski (21), krasnostawski (55), kraśnicki (72), lubartowski (84), lubelski (117), łęczyński (40), łukowski (42), m. Biała Podlaska (32), m. Chełm (48), m. Lublin (195), m. Zamość (16), opolski (49), parczewski (52), puławski (52), radzyński (30), rycki (38), świdnicki (60), tomaszowski (71), włodawski (52), zamojski (65)	585,4	492,6

Mapa 23. Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013

Map 23. Additional financing of projects from the EU funds under the Human Capital Operational Program 2007–2013

Celem Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko była poprawa atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy jednoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej.

Tabela 15. Projekty zrealizowane w ramach PO Infrastruktura i Środowisko według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013

Table 15. Projects implemented under the Infrastructure and Environment OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013

Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
1. Gospodarka wodno-ściekowa Water and sewage management	30	białski (2), biłgorajski (6), hrubieszowski (1), janowski (2), krasnostawski (1), kraśnicki (1), lubartowski (1), lubelski (2), m. Chełm (1), m. Lublin (3), opolski (1), parczewski (1), puławski (3), rycki (3), świdnicki (1), tomaszowski (1)	692,6	344,9
2. Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi Waste management and protection of the earth surface	33	chełmski (14), hrubieszowski (2), m. Biała Podlaska (1), m. Chełm (1), m. Zamość (1), włodawski (1), zamojski (13)	201,2	103,8
3. Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska Initiatives aimed at adjusting enterprises to the requirements of environmental protection	10	chełmski (1), m. Chełm (2), m. Lublin (1), puławski (6)	439,1	65,4
5. Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych Nature protection and creating ecological attitudes	40	białski (3), biłgorajski (2), chełmski (8), hrubieszowski (4), janowski (1), kraśnicki (1), łęczyński (1), opolski (1), parczewski (1), puławski (4), rycki (1), świdnicki (1), tomaszowski (2), włodawski (4), zamojski (5)	9,8	9,2
6. Drogową i lotniczą sieć TEN-T TEN-T road and air transport network	4	lubelski (1), m. Lublin (1), m. Zamość (1), puławski (1)	3774,1	2596,3
7. Transport przyjazny środowisku Eco-friendly transport	17	białski (4), chełmski (1), lubelski (2), łukowski (4), m. Biała Podlaska (1), m. Lublin (1), puławski (1), radzyński (2), zamojski (1)	667,5	381,3
8. Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe Transport safety and national transport networks	5	kraśnicki (1), lubartowski (2), m. Lublin (2)	336,1	258,9
9. Infrastruktura drogowa w Polsce Wschodniej Road infrastructure in Eastern Poland	97	białski (5), biłgorajski (6), chełmski (7), hrubieszowski (3), janowski (2), krasnostawski (7), kraśnicki (5), lubartowski (15), lubelski (3), łęczyński (1), łukowski (2), m. Biała Podlaska (1), m. Lublin (5), m. Zamość (1), opolski (3), parczewski (5), puławski (7), radzyński (2), rycki (1), świdnicki (6), tomaszowski (5), włodawski (2), zamojski (3)	246,6	120,8
10. Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku Eco-friendly energy infrastructure	5	chełmski (1), włodawski (4)	52,6	16,1
11. Bezpieczeństwo energetyczne Energy safety	6	m. Lublin (4), m. Zamość (1), świdnicki (1)	197,6	114,6
12. Kultura i dziedzictwo kulturowe Culture and cultural heritage	27	janowski (1), krasnostawski (1), kraśnicki (1), lubartowski (1), lubelski (1), łukowski (1), m. Biała Podlaska (2), m. Chełm (1), m. Lublin (12), m. Zamość (2), radzyński (1), tomaszowski (2), włodawski (1)	176,0	145,1

Tabela 15. Projekty zrealizowane w ramach PO Infrastruktura i Środowisko według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013 (dok.)

Table 15. Projects implemented under the Infrastructure and Environment OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013 (cont.)

Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
13. Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia Health safety and improvement of the healthcare system	1	m. Lublin (1)	62,0	52,0

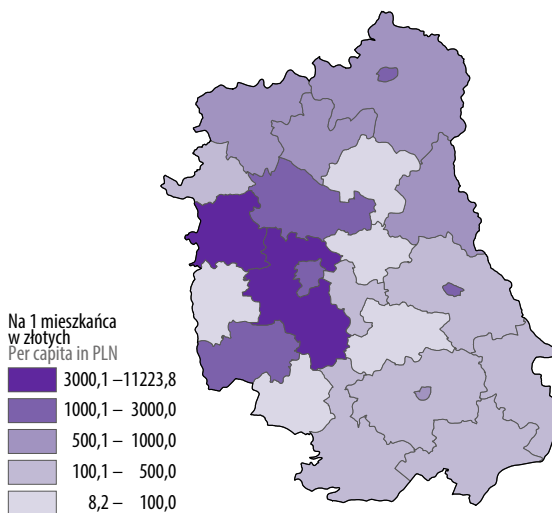
W analizowanym okresie nie realizowano projektów z osi priorytetowych: 3 Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska, 14 Infrastruktura szkolnictwa wyższego, 15 Pomoc techniczna – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, 16 Pomoc techniczna – Fundusz Spójności, 17 Konkurencyjność regionów.

W ujęciu przedmiotowym najwięcej projektów zrealizowano w ramach priorytetu 9 – Infrastruktura drogowa w Polsce Wschodniej (97 projektów), 5 – Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych (40 projektów) i 2 – Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi (33 projekty). W wymiarze wartościowym największy udział w strukturze środków UE stanowiły projekty realizowane w ramach priorytetu 6 – Drogowa i lotnicza sieć TEN-T (niemal 62% dofinansowania UE pozyskanego przez beneficjentów z powiatów województwa lubelskiego w ramach PO Infrastruktura i Środowisko), priorytetu 7 – Transport przyjazny środowisku (9,1%) oraz priorytetu 1 – Gospodarka wodno-ściekowa (8,2%). W ujęciu podmiotowym najwyższym poziomem absorpcji środków UE wyróżniali się beneficjenci z powiatów puławskiego (30,5%), lubelskiego (29,3%) oraz m. Lublin (18,2%).

Niewątpliwie, zrealizowane działania w największym stopniu wpłynęły na wzrost spójności terytorialnej, jednak efekty podażowe wdrażanych projektów miały także istotny wpływ na poprawę spójności gospodarczej i społecznej.

Mapa 24. Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007–2013

Map 24. Additional financing of projects from the EU funds under the Infrastructure and Environment Operational Program 2007–2013

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka składał się z 8 priorytetów tematycznych. W powiatach województwa lubelskiego realizowano projekty w ramach siedmiu z nich (tab. 16) Nie realizowano działań z priorytetu 7. Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji.

Tabela 16. Projekty zrealizowane w ramach PO Innowacyjna Gospodarka według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013 (stan 31.12.2017)

Table 16. Projects implemented under the Innovative Economy OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in in 2007–2013

Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
1. Badania i rozwój nowoczesnych technologii Research and development of modern technologies	41	białski (1), kraśnicki (1), lubelski (6), m. Lublin (25), opolski (2), puławski (4), świdnicki (2).	259,1	121,1
2. Infrastruktura sfery B+R R&D infrastructure	2	m. Lublin (2).	192,3	160,0
3. Kapitał dla innowacji Capital for innovation	5	m. Lublin (4), łukowski (1).	14,9	11,2
4. Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia Investments in innovative undertakings	51	białski (1), chełmski (4), lubartowski (4), lubelski (7), łęczyński (1), łukowski (1), m. Biała Podlaska (2), m. Chełm (1), m. Lublin (15), m. Zamość, opolski (1), parczewski (2), puławski (5), rycki (2), świdnicki (2), zamojski (2).	944,4	367,7
5. Dyfuzja innowacji Diffusion of innovations	12	lubelski (7), m. Lublin (5).	1,7	1,2
6. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym Polish economy on the international market	79	białski (5), biłgorajski (3), chełmski (1), janowski (1), kraśnicki (4), lubelski (9), łęczyński (1), łukowski (1), m. Biała Podlaska (1), m. Chełm (1), m. Lublin (32), puławski (6), rycki (5), świdnicki (5), tomaszowski (1), włodawski (1), zamojski (2).	137,1	87,4
8. Społeczeństwo informacyjne – zwiększanie innowacyjności gospodarki Information society – increasing innovation of the economy	539	białski (41), biłgorajski (20), chełmski (15), hrubieszowski (6), janowski (2), krasnostawski (11), kraśnicki (22), lubartowski (14), lubelski (49), łęczyński (8), łukowski (33), m. Biała Podlaska (7), m. Chełm (4), m. Lublin (158), m. Zamość (4), opolski (21), parczewski (12), puławski (16), radzyński (26), rycki (6), świdnicki (16), tomaszowski (20), włodawski (15), zamojski (13).	376,7	230,0

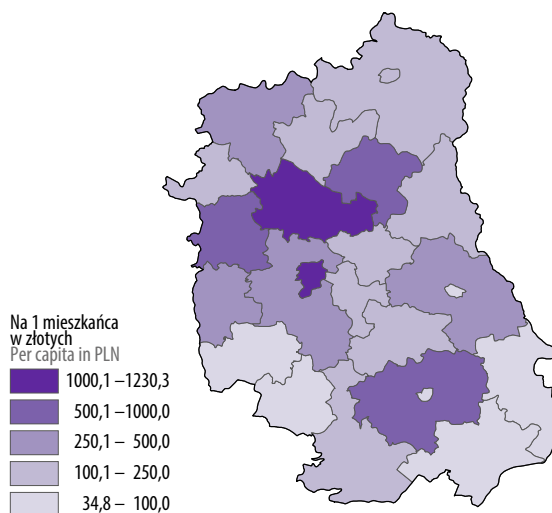
W ujęciu przedmiotowym najwięcej projektów zrealizowano w ramach priorytetu 8 – Społeczeństwo informacyjne – zwiększenie innowacyjności gospodarki (539 projektów) oraz 6 – Polska gospodarka na rynku międzynarodowym (79 projektów). W wymiarze wartościowym największy udział w strukturze środków dofinansowanych z UE stanowiły projekty realizowane w ramach priorytetu 4 – Badania i rozwój nowoczesnych technologii (37,6% dofinansowania UE pozyskanego przez beneficjentów z powiatów województwa lubelskiego w ramach PO IG) oraz priorytetu 8 – Społeczeństwo informacyjne – zwiększanie innowacyjności gospodarki (23,5%). W ujęciu podmiotowym najwyższym poziomem absorpcji środków UE wyróżniali się beneficjenci z powiatów m. Lublin (42,5%), zamojskiego (10,3%), lubartowskiego (9,5%) oraz puławskiego (8,1%).

Mapa 25.

Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007–2013

Map 25.

Additional financing of projects from the EU funds under the Innovative Economy Operational Program 2007–2013

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej obejmował 5 priorytetów tematycznych.

Tabela 17.

Projekty zrealizowane w ramach PO Rozwój Polski Wschodniej według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013

Table 17.

Projects implemented under the Development of Eastern Poland OP according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013

Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
1. Nowoczesna gospodarka Modern economy	49	białski (2), chełmski (3), janowski (1), lubartowski (1), lubelski (1), łukowski (1), m. Biała Podlaska (3), m. Chełm (1), m. Lublin (26), m. Zamość (1), puławski (6), świdnicki (2), zamojski (1).	1769,2	1253,0
2. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego Information society infrastructure	41	białski (5), biłgorajski (4), hrubieszowski (1), krasnostawski (4), kraśnicki, lubartowski (6), lubelski (3), łukowski (1), m. Biała Podlaska (1), m. Lublin (1), parczewski (1), radzyński (1), rycki (5), tomaszowski (4), zamojski (3).	507,6	321,5
3. Wojewódzkie ośrodki wzrostu Voivodship growth centres	4	m. Lublin (4).	641,8	412,8
4. Infrastruktura transportowa Transport infrastructure	16	biłgorajski (5), hrubieszowski (1), janowski (1), lubelski (5), m. Lublin (2), opolski (2).	1204,3	843,9
5. Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne Sustainable development of tourism potential based on natural conditions	23	białski (7), biłgorajski (2), chełmski (2), krasnostawski (4), tomaszowski (1), włodawski (3), zamojski (4).	54,1	44,7

W ujęciu przedmiotowym najwięcej projektów zrealizowano w ramach priorytetu 1 – Nowoczesna Gospodarka (49 projektów) oraz priorytetu 2 – Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego (41 projektów). W wymiarze wartościowym największy udział w strukturze środków dofinansowanych z UE stanowiły

projekty realizowane w ramach priorytetu 1 – Nowoczesna Gospodarka (43,6% dofinansowania UE uzyskanego przez beneficjentów z powiatów województwa lubelskiego w ramach PO RPW) oraz priorytetu 4 – Infrastruktura transportowa (29,3%). W ujęciu podmiotowym najwyższym poziomem absorpcji środków UE wyróżniali się beneficjenci z powiatów m. Lublin (52,5%), opolskiego (10,4%) oraz lubelskiego (8,7%).

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007–2013 był jednym z 16 regionalnych programów operacyjnych. Ukierunkowany na realizację Strategii Rozwoju Kraju oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (Narodowej Strategii Spójności) miał się przyczynić do podniesienia konkurencyjności Lubelszczyzny tj. szybszego wzrostu gospodarczego oraz zwiększenia zatrudnienia z uwzględnieniem walorów naturalnych i kulturowych regionu.

Tabela 18.

Projekty zrealizowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013

Table 18.

Projects implemented as part of the Regional Operational Program for Lubelskie Voivodship according to the priority axis and powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013

Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
1. Przedsiębiorczość i innowacje Entrepreneurship and innovations	2134	białski (107), biłgorajski (53), chełmski (39), hrubieszowski (26), janowski (26), krasnostawski (44), kraśnicki (55), lubartowski (79), lubelski (132), łęczyński (33), łukowski (109), m. Biała Podlaska (51), m. Chełm (55), m. Lublin (756), m. Zamość (68), opolski (34), parczewski (31), puławski (97), radzyński (26), rycki (65), świdnicki (95), tomaszowski (64), włodawski (35), zamojski (54).	2814,0	1024,9
2. Infrastruktura ekonomiczna Economic infrastructure	237	białski (6), biłgorajski (5), chełmski (6) hrubieszowski (4), janowski (4), krasnostawski (4), kraśnicki (5), lubartowski (10), lubelski (28), łęczyński (5), łukowski (16), m. Biała Podlaska (8), m. Chełm (3), m. Lublin (70), m. Zamość (3), opolski (4), parczewski (3), puławski (14), radzyński (1), rycki (7), świdnicki (10), tomaszowski (10), włodawski (4), zamojski (7).	383,0	270,4
3. Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne Attractiveness of urban areas and investment areas	59	białski (2), chełmski (1), hrubieszowski (1), janowski (1), krasnostawski (2), kraśnicki (2), lubartowski (6), łęczyński (2), m. Biała Podlaska (4), m. Chełm (3), m. Lublin (16), m. Zamość (2), opolski (3), parczewski (1), puławski (4), radzyński (3), rycki (1), świdnicki (2), tomaszowski (3).	491,8	298,5
4. Społeczeństwo informacyjne Information society	126	białski (4), biłgorajski (7), chełmski (3), hrubieszowski (4), janowski (5), krasnostawski (5), kraśnicki (6), lubartowski (6), lubelski (5), łęczyński (4), łukowski (4), m. Biała Podlaska (4), m. Chełm (6), m. Lublin (10), m. Zamość (8), opolski (7), parczewski (4), puławski (9), radzyński (5), rycki (4), świdnicki (4), tomaszowski (3), włodawski (5), zamojski (4).	171,7	138,4
5. Transport Transport	218	białski (13), biłgorajski (14), chełmski (13), hrubieszowski (4), janowski (4), krasnostawski (10), kraśnicki (8), lubartowski (14), lubelski (19), łęczyński (7), łukowski (12), m. Biała Podlaska (4), m. Chełm (3), m. Lublin (14), m. Zamość (6), opolski (6), parczewski (5), puławski (10), radzyński (6), rycki (9), świdnicki (9), tomaszowski (14), włodawski (7), zamojski (7).	1478,1	862,0

Tabela 18.

Projekty zrealizowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego według osi priorytetowej i powiatów województwa lubelskiego w latach 2007–2013 (dok.)

Table 18.

Projects implemented as part of the Regional Operational Program for Lubelskie Voivodship according to the priority axis and powiats of the lubelskie voivodship in 2007–2013 (cont.)

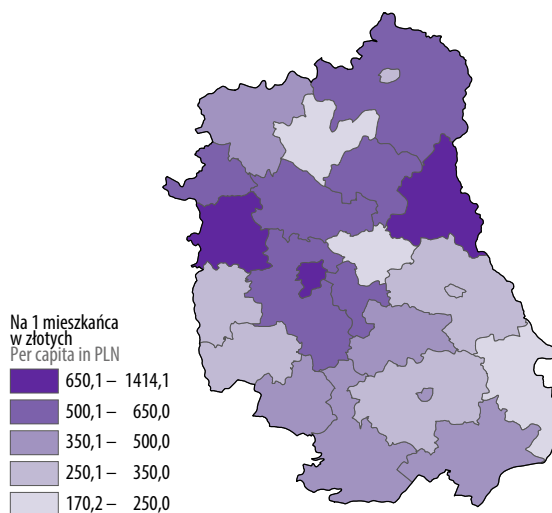
Oś priorytetowa Priority axis	Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
6. Środowisko i czysta energia Environment and clean energy	230	białski (18), biłgorajski (27), chełmski (7), hrubieszowski (5), janowski (10), krasnostawski (12), kraśnicki (13), lubartowski (13), lubelski (19), łęczyński (6), łukowski (6), m. Biała Podlaska (1), m. Chełm (1), m. Lublin (4), m. Zamość (2), opolski (6), parczewski (10), puławski (12), radzyński (10), rycki (4), świdnicki (10), tomaszowski (11), włodawski (12), zamojski (11).	1005,1	692,8
7. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna Culture, tourism and inter-regional cooperation	137	białski (7), biłgorajski (8), chełmski (2), hrubieszowski (1), janowski (4), krasnostawski (3), kraśnicki (4), lubartowski (7), lubelski (6), łęczyński (4), m. Biała Podlaska (1), m. Chełm (5), m. Lublin (20), m. Zamość (7), opolski (8), parczewski (3), puławski (14), radzyński (2), rycki (3), świdnicki (2), tomaszowski (5), włodawski (9), zamojski (12).	594,7	385,9
8. Infrastruktura społeczna Social infrastructure	197	białski (13), biłgorajski (5), chełmski (7), hrubieszowski (7), janowski (3), krasnostawski (8), kraśnicki (11), lubartowski (6), lubelski (13), łęczyński (1), łukowski (6), m. Biała Podlaska (6), m. Chełm (3), m. Lublin (25), m. Zamość (8), opolski (3), parczewski (6), puławski (11), radzyński (5), rycki (6), świdnicki (6), tomaszowski (11), włodawski (11), zamojski (16).	1149,7	674,9
9. Pomoc techniczna Technical support	76	m. Lublin (76).	143,7	134,3

W ujęciu przedmiotowym najwięcej projektów zrealizowano w ramach priorytetu 1 – Przedsiębiorczość i innowacje (2134 projekty) oraz priorytetu 2 – Infrastruktura ekonomiczna (237 projektów). W wymiarze wartościowym największy udział w strukturze środków dofinansowanych z UE stanowiły projekty realizowane w ramach priorytetu 1 – Przedsiębiorczość i innowacje (22,9% dofinansowania UE pozyskanego przez beneficjentów z powiatów województwa lubelskiego w ramach PO RPW) oraz priorytetu 5 – Transport (19,2%).

W ujęciu podmiotowym najwyższym poziomem absorpcji środków UE wyróżniali się beneficjenci z powiatów m. Lublin (zrealizowano 991 projektów, uzyskane dofinansowanie stanowiło 29,1% wartości całego dofinansowania), lubelskiego (222 projekty i 6,8% ogólnego dofinansowania) oraz puławskiego (171 projektów i 6,6% ogólnego dofinansowania).

Mapa 26. Dofinansowanie projektów ze środków UE w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego 2007–2013

Map 26. Additional financing of projects from the EU funds under the Regional Operational Program for the Lubelskie Voivodship 2007–2013

W ramach RPO WL realizowane były projekty komplementarne, tj. będące elementem szerszej strategii, oddziałujące na otoczenie poprzez współdziałanie z innymi projektami (synergia regionalna) lub poprawiające spójność programową oraz spójność z innymi inicjatywami.

Tabela 19. Projekty komplementarne realizowane w ramach RPO WL 2007–2013 w powiatach województwa lubelskiego

Table 19. Complementary projects implemented as part of the Regional Operational Program for Lubelskie Voivodship in the powiats of lubelskie voivodship in 2007–2013

Ogólna liczba projektów Total number of projects	Powiaty Powiats	Wartość ogółem w mln zł Total value in million PLN	Dofinansowanie UE w mln zł EU funding in million PLN
185	białski (10), biłgorajski (7), chełmski (4), hrubieszowski (9), janowski (5), krasnostawski (7), kraśnicki (8), lubartowski (10), lubelski (12), łęczyński (6), łukowski (7), m. Biała Podlaska (5), m. Chełm (9), m. Lublin (13), m. Zamość (7), opolski (8), parczewski (9), puławski (7), radzyński (8), rycki (6), świdnicki (8), tomaszowski (10), włodawski (6), zamojski (4).	394,4	198,0

Literatura

Literature

- Acket S., Borsenberger M., Dickes P., Sarracino F., (2011). Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach. CEPS INSTEAD Working Paper No 2011-08, <https://www.oecd.org/dev/pgd/46839973.pdf> (dostęp 30.07.2018).
- Agenda 2000 – Unia Europejska Rozszerzona i Silniejsza, „Monitor Integracji Europejskiej” 1997, wydanie specjalne.
- Berger-Schmitt R., (2002). Considering social cohesion In quality of life assessments: Concept and measurement. *Social Indicators Research* 58, 1-3, s. 403-428.
- Borowiec J., Wilk K., (2005). Integracja europejska, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Brodzicki T., Kuczevska J. (2012). Klastery i polityka klastrowa w Polsce. Konkurencyjność przedsiębiorstw, sektorów i regionów. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Bronisz U., Kuć-Czajkowska K., (2013). Działalność jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubelskim w latach 2004-2011. Lublin, Urząd Statystyczny w Lublinie.
- Ciołek D., (2017). Oszacowanie wartości produktu krajowego brutto w polskich powiatach. *Gospodarka Narodowa* 3 (289), s. 55-87.
- Cyrek M. (2013). Międzywojewódzkie nierówności płacowe w branżach usługowych, *Humanities and Social Sciences, HSS*, vol. XVIII, 20 (4/2013), s. 9-19.
- Czerna-Grykiel J. (2002). Infrastruktura na obszarach wiejskich. *Prace naukowe AE we Wrocławiu, Agrobizns* nr 941, s. 169-173.
- Damodaran A. (2007). *Finanse korporacyjne. Teoria i praktyka*, Helion, Gliwice.
- Falludi A. (2006). From European Spatial Development to Territorial Cohesion Policy, *Regional Studies*, vol. 40, no. 6:667-678.
- Golinowska S., (2011). O spójności i kapitale społecznym oraz europejskiej i polskiej polityce spójności, *Polityka Społeczna*, nr 5/6.
- Gąska J., Kozłowski W., Kołoch G., Lis M., Regulski A., Skrok Ł., (2009). Spójność wewnętrzna a konkurencyjność regionu łódzkiego. *Diagnoza strategiczna. Raport z badań*. Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa.
- Głąbicka K., (2004). Spójność społeczno-ekonomiczna w integrującej się Europie, [w:] K. Głąbicka (red.), *Spójność społeczno-ekonomiczna – implikacje regionalne*, Radom.
- Grosse T. G., (2000). *Polityka regionalna Unii Europejskiej i jej wpływ na rozwój gospodarczy. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i wnioski dla Polski*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Holzer J. Z., (2003). *Demografia*. Warszawa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Jasiński L. J., (2005). Spójność ekonomiczna regionów Polski na tle krajów Unii Europejskiej, Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Jańczuk L., (2013). Ocena rozwoju lokalnego i regionalnego w Polsce. Aspekt finansowy, *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 280.
- Kaczmarczyk Ł., (2008). Polityka spójności i jednolity rynek europejski w świetle Strategii Lizbońskiej. Między solidarnością regionalną, spójnością europejską a konkurencyjnością globalną, [w:] *Polityka spójności – ocena i wyzwania. Materiały z konferencji*, Warszawa.
- Karwacki A., (2009). Spójność – kluczowe pojęcie dla współczesnej polityki społecznej (inspiracje, tropy i wyzwania), *Studia socjologiczne* t. 192.
- Kosiel M. W., (2012). Spójność społeczna – definicje, uwarunkowania. Wskaźniki i strategie w Unii Europejskiej oraz Ameryce Łacińskiej, *Studia-Eseje Ameryka Łacińska*, 1(75), s. 32-33.
- Kronenberg J., Bergier T., (red.) (2010). *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Kraków, Fundacja Sendzimira.
- Jakubowski A., (2015). Przemiany demograficzne na obszarze Euroregionu Bug w latach 2003-2013. Lublin, Urząd Statystyczny w Lublinie.

- Jakubowski A., (2011). Potencjał demograficzny miast w województwie lubelskim, [w:] U. Bronisz (red.), Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010, Urząd Statystyczny w Lublinie.
- Janicki W., (2011). Procesy demograficzne, [w:] W. Janicki (red.) Województwo lubelskie. Środowisko–społeczeństwo-gospodarka. Lublin, Norbertinum.
- Krygier M (2016). Symulacja koncentracji aktywności gospodarczych na obszarze południowej Polski z wykorzystaniem modelu Orion. Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego 30(2).
- Kurek S., (2008). Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym. Kraków, Wydawnictwa Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
- Mierzejewska L. (2017). Kształtowanie regionalnej i lokalnej sieci osadniczej w Polsce w świetle idei zrównoważonego rozwoju. Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, z. 4, s. 203-214.
- Mindur M., (2005). Polityka regionalna w Polsce wobec członkostwa w Unii Europejskiej, [w:] Rozwój oraz polityka regionalna i lokalna w Polsce, red. J. Kaja, K. Piech, Warszawa.
- Młodak A., (2006). Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej. Warszawa, Difin.
- Molle W. (2007). European cohesion policy, Routledge, London.
- Okoń – Horodyńska E., Piech K., (red.) (2005). Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce – wnioski i rekomendacje, Warszawa.
- Piąte sprawozdanie w sprawie postępów w dziedzinie spójności gospodarczej i społecznej. Rozwijające się regiony, wzrost gospodarczy w Europie, (2008). Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela.
- Piontek F., Piontek B., (2012). Zarządzanie rozwojem niszowym dla zapewnienia spójności społeczno-ekonomicznej [w:] Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, MG Woźniak (red.), z. 24 Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Przyborowska-Klimczak A., Skrzydło-Tefelska E., (1999). Dokumenty Europejskie t. III, Lublin.
- Reeskens T., Botterman S., Hooghe M., (2009). Is social cohesion one latent concept? Investigating the dimensionality of social cohesion on the basis of the Kearns and Forrest (2000) typology, Social Cohesion Indicators Flanders Working Paper.
- Sadowski Z., (2005). Transformacja i rozwój. Wybór prac, PTE. Warszawa.
- Stanisz A., (2007). Przystępny kurs statystyki. T. 1. Statystyki podstawowe. Kraków, StatSoft Polska.
- Stanisz A., (2007). Przystępny kurs statystyki. T. 3. Analizy wielowymiarowe. Kraków, StatSoft Polska.
- Traktaty Rzymskie z 24 grudnia 2002, (Dz. U.WE 2002, C325).
- Walaszek M., (2013). Measuring of quality of life in Polish metropolises–application of method of standardized indicators. Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna 24.
- Wojnar K., (2011). Wpływ polityki spójności na spójność społeczną polskich miast – wnioski z badań ewaluacyjnych, Studia Regionalne i Lokalne, Wydanie specjalne.
- Woźniak M.G., (2006). Spójność społeczno-ekonomiczna w kontekście tendencji do upowszechniania się kryzysu finansów publicznych w Unii Europejskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Zaucha J., Brodzicki T., Ciołek D., Komornicki T., Mogiła Z., Szlachta J., Zaleski J., (2015). Terytorialny wymiar wzrostu i rozwoju. Difin, Warszawa